

T.C.
KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

MİLLİ GÖRÜŞ HAREKETİ'NİN KIBRIS POLİTİKASI

EMİN FURKAN ÇELİK

MAYIS – 2024

T.C.
KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

MİLLİ GÖRÜŞ HAREKETİ'NİN KIBRIS POLİTİKASI

Emin Furkan Çelik

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Baki ÇAKIR

T.C.

KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Siyaset Bilimi Ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı “öğrencisi Emin Furkan Çelik’in “Milli Görüş Hareketi’nin Kıbrıs Politikası” başlıklı tezi .././20.. tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca değerlendirilerek, Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu’nun .././20... tarih ve .././.. sayılı kararı ile kabul edilmiştir.

Doç. Dr. İskender Gümüş

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Bu tezi okuyarak içerik ve nitelik açısından incelediğimi ve Yüksek Lisans derecesi almak için yeterli olduğunu onaylıyorum.

Doç. Dr. Baki Çakır

Tez Danışmanı

Bu tezi okuyarak içerik ve nitelik açısından incelediğimizi ve Yüksek Lisans derecesi almak için yeterli olduğunu onaylıyoruz.

Jüri Üyeleri: (Birinci sırada Tez Savunma Sınavı başkanı, ikinci sırada tez danışmanı, üçüncü sırada da diğer jüri üyesi yer alır. Yüksek lisans jürisi üç, doktora jürisi 5 kişiden oluşur.)

Unvan ve İsim	Bağlı Olduğu Kurum	İmza
1. Doç. Dr. Fatih Fuat Tuncer	İstanbul Gelişim Üniversitesi	
2. Doç. Dr. Baki Çakır	Kırklareli Üniversitesi	
3. Doç. Dr. İskender Gümüş	Kırklareli Üniversitesi	

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde bizzat elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada özgün olmayan tüm kaynaklara eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Emin Furkan Çelik

31/05/2024

ÖZ

MİLLİ GÖRÜŞ HAREKETİ’NİN KIBRIS POLİTİKASI

Çelik, Emin Furkan

Yüksek Lisans, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi

Tez yöneticisi: Doç. Dr. Baki Çakır

Mayıs 2024

Prof. Dr. Necmettin Erbakan’ın kurucusu olduğu Milli Görüş Hareketi, yalnızca Türkiye Cumhuriyeti’ni değil birçok yönden bölge ülkelerini de etkileyen bir hareket olmuştur.

Türkiye’nin ve bölgenin siyasi tarihi için önemli bir olay olan Kıbrıs Barış Harekâtı da Erbakan’ın koalisyon ortağı olduğu devirde meydana gelmiştir.

Tarihi boyunca 3 kıtanın birleştiği noktada olması sebebiyle adanın stratejik bir önemi vardır. Osmanlı Devleti (1299 – 1922) döneminde huzur ve barışın hâkim olduğu adada İngiliz yönetimi sonrası Rumların birçok kez adayı paylaştıkları Türklere yönelik baskı, zulüm ve katliamları olmuştur. Bu katliamlara müdahale ise ancak 1974 yılında CHP-MSP koalisyonu döneminde gerçekleşmiştir.

Milli Görüş Hareketi, Kıbrıs Barış Harekâtını yönlendirdiği gibi harekât sonrasında da Kıbrıs’ın politikalarına etki etmiştir. Kıbrıs’ta bağımsız bir Türk devleti kurulması gerektiğini ve federe devlet kurulmasına karşı olduklarını dile getirmiştir. 2000’li yıllara gelindiğinde Annan planına karşı çıkarak iktidara ciddi eleştiriler getirmiştir. Milli Görüş Hareketi, Kıbrıs Adası’nın özellikle siyonizmin hedefinde olduğunu savunmuştur.

Bu tezde Milli Görüş Hareketi’nin Kıbrıs politikası ele alınmış olup hareketin temel esasları ile bu politikalar birlikte incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs Barış Harekâtı, Necmettin Erbakan, Dış Politika, İslam Birliği, Milli Görüş.

ABSTRACT

CYPRUS POLICY OF THE MİLLÎ GÖRÜŞ MOVEMENT

Çelik, Emin Furkan

Master's Degree, Political Science and Public Administration

Thesis manager: Assoc. Prof. Dr. Baki Çakır

May 2024

The Milli Görüş Movement, founded by Prof. Dr. Necmettin Erbakan, has been a movement that has influenced not only the Republic of Turkey but also the countries in the region in many ways. The Cyprus Peace Operation, an important event for the political history of Turkey and the region, also took place during Erbakan's term as a coalition partner.

Throughout its history, the island has a strategic importance as it is located at the junction of 3 continents. In the island, where peace and tranquility prevailed during the Ottoman Empire (1299 - 1922), after the British rule, Greeks oppressed, persecuted and massacred the Turks with whom they shared the island many times. The intervention to these massacres was realized only in 1974 during the CHP-MSP coalition.

The Milli Görüş Movement not only guided the Cyprus Peace Operation but also influenced the policies of Cyprus after the operation. It stated that an independent Turkish state should be established in Cyprus and that they were against the establishment of a federated state. In the 2000s, it opposed the Annan Plan and seriously criticized the government. The Milli Görüş Movement argued that the island of Cyprus was especially targeted by Zionism.

In this thesis, the Cyprus policy of the Milli Görüş Movement is discussed and the basic principles of the movement and these policies are analyzed together.

Key Words: Cyprus Peace Operation, Necmettin Erbakan, Foreign Policy, Islamic Union, Milli Görüş.

İÇİNDEKİLER

BEYAN	iii
ÖZ.....	iv
ABSTRACT	v
KISALTMALAR	x
GİRİŞ.....	1

1. BÖLÜM

MİLLİ GÖRÜŞ HAREKETİ	5
1.1. Milli Görüş'ün Temel Esasları ve Söylemleri.....	5
1.1.2. Milli Görüş'ün Tanımı.....	5
1.1.3. Milli Görüş'ün Gayesi	6
1.1.4. Milli Görüş Hareketi'nin Temel Esasları	6
1.1.4.1. İnsan Fıtratına Bakış Açısı.....	7
1.1.4.2. Cihad Anlayışı	8
1.1.4.3. Hak ile Batıl Anlayışı.....	10
1.1.5. Milli Görüş'ün Söylemleri.....	12
1.1.5.1. Ağır Sanayi	12
1.1.5.2. Adil Ekonomik Düzen	13
1.1.5.3. Nefis Terbiyesi, Önce Ahlak ve Maneviyat.....	15
1.1.5.4. İslam ve İlim	15
1.2. Necmettin Erbakan'ın Hayatı	16
1.3. Milli Görüş Hareketinin Siyasi Partileri.....	18
1.3.1. Milli Nizam Partisi Dönemi.....	19
1.3.2. Milli Selamet Partisi Dönemi	21
1.3.3. Refah Partisi Dönemi.....	27
1.3.3.1. 28 Şubat Postmodern Darbesi	30
1.3.4. Fazilet Partisi Dönemi	32
1.3.5 Saadet Partisi Dönemi	33

1.4. Dış Politika Anlayışı	36
1.4.1. Erbakan'ın Sömürü Sistemi Eleştirisi.....	38
1.4.2. İslam Birliği Davası ve D-8 Projesi.....	39

2. BÖLÜM

KIBRIS ADASI SİYASİ TARİHİ	43
2.1. Osmanlılar Öncesi Kıbrıs'ın Kısa Tarihi.....	43
2.2. Kıbrıs Adası'nın Stratejik Önemi.....	44
2.3. Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Kıbrıs (1571-1914).....	45
2.4. Birleşik Krallık Döneminde Kıbrıs (1914-1959)	47
2.4.1. Kıbrıs sorununun ortaya çıkması	47
2.4.2. EOKA Örgütü ve Türklere Yönelik Katliamlar	48
2.5. Kıbrıs Cumhuriyeti Dönemi (1959-1963).....	50
2.5.1. Zürih Anlaşması'nın İmzalanması.....	50
2.5.2. 1959 Londra Anlaşması'nın İmzalanması.....	51
2.5.3. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kurulması.....	51
2.6. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Yıkılışı ve Harekâta Giden Süreç	52
2.6.1. Johnson Mektubu.....	52
2.6.2. Türkiye'nin Müdahalesi ve Ateşkesin Sağlanması	53
2.6.3. Yunanistan'da Albaylar Cuntası Döneminin Başlaması	53
2.6.4. Geçici Kıbrıs Türk Yönetimi'nin Kurulması.....	54
2.7. Kıbrıs Barış Harekâtı.....	55
2.7.1. Birinci Kıbrıs Barış Harekâtı.....	55
2.7.2. Yunan Cuntasının Devrilmesi	58
2.7.3. Birinci Cenevre Konferansı	59
2.7.4. İkinci Cenevre Konferansı.....	60
2.7.5. İkinci Kıbrıs Barış Harekâtı.....	61
2.8. Barış Harekâtı Sonrası Gelişmeler	61

2.8.1. MSP-CHP Koalisyonunun Son Bulması	62
2.8.2. ABD'nin Ambargosu ve Libya'nın Desteği	62
2.8.3. Savunma Sanayinin Kurulması	63
2.8.4. Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin Kurulması	63
2.8.5. KKTC'nin Kuruluşu	63
2.9. KKTC'nin Kurulması Sonrası Adadaki Gelişmeler.....	64
2.9.1. AB ile İlişkiler Kapsamında Kıbrıs	65
2.9.2. Annan Planı ve Referandum	66
2.9.3. Günümüzde Kıbrıs'ın Karşı Karşıya Olduğu Sorunlar	67

3. BÖLÜM

MİLLİ GÖRÜŞ HAREKETİ'NİN KIBRIS POLİTİKASI.....	71
3.1. MGH'nin Temel Esasları Çerçevesinde Kıbrıs'a Bakışı	71
3.1.1. Hak-Batıl Anlayışı Bağlamında Kıbrıs.....	72
3.1.2. Cihad Anlayışı Bağlamında Kıbrıs	73
3.1.3. İslam Birliği Anlayışı Bağlamında Kıbrıs	74
3.1.4. Ahlak ve Maneviyat Anlayışı Bağlamında Kıbrıs.....	75
3.2. Kıbrıs Barış Harekâtında MGH'nin Tutumu.....	78
3.2.1. Harekât Öncesi	78
3.2.2. Birinci Kıbrıs Barış Harekâtı	84
3.2.3. İkinci Kıbrıs Barış Harekâtı.....	90
3.2.4. Harekât Sonrası.....	91
3.2.5. Koalisyondaki Fikir Ayrılıkları ve MGH'nin Eleştirileri.....	95
3.3. Milli Görüş Partilerinin Programlarında ve Seçim Beyannamelerinde Kıbrıs Politikası	100
3.3.1. MNP Dönemi.....	100
3.3.2. MSP Dönemi	101
3.3.3. RP Dönemi	102
3.3.4. FP Dönemi.....	103
3.3.5. SP Dönemi.....	103

3.4. Kıbrıs Barış Harekâtı Sonrası MGH'nin Tutumu	105
3.4.1. Federe Devlet Tartışmalarına Tepkisi	105
3.4.2. Yerli ve Ağır Sanayi Hamlesi.....	106
3.4.3. Annan Planı'na Yönelik Eleştiriler.....	107
3.4.4. Adada Gençlik Faaliyetleri ve SEVKAD	109
3.5. Necmettin Erbakan'dan Sonra MGH'nin Kıbrıs Politikası.....	110
3.5.1. Saadet Partisi'nin Kıbrıs Politikası.....	111
3.5.2. Milli Gazete'nin Kıbrıs Gündemleri.....	115
SONUÇ	117
KAYNAKÇA	121

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AED	: Adil Ekonomik Düzen
AK PARTİ	: Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	: Anavatan Partisi
AP	: Adalet Partisi
AT	: Avrupa Topluluğu
BBP	: Büyük Birlik Partisi
BM	: Birleşmiş Milletler
b.	: baskı
C.	: Cilt
CGP	: Cumhuriyetçi Güven Partisi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
çev.	: Çeviren
DEVA Partisi	: Demokrasi ve Atılım Partisi
DP	: Demokrat Parti
DR	: Doktor
DYP	: Doğru Yol Partisi
D-8	: Developing 8 (Gelişen 8 Ülke)
ed.	: editör
EOKA	: (Rum) Kıbrıs Mücadelesi Ulusal Örgütü
ESKAD	: Evrensel Sevgi ve Kardeşlik Derneği
FP	: Fazilet Partisi
G-8	: Group of Eight (Sekizler Grubu)
GKRY	: Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
HAS Parti	: Halkın Sesi Partisi
Hız.	: Hazreti
IDP	: Islahatçı Demokrasi Partisi
İHH	: İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı
İMF	: Uluslararası Para Fonu
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

MC	: Milliyetçi Cephe
MÇP	: Milliyetçi Çalışma Partisi
MGH	: Milli Görüş Hareketi
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
MGV	: Milli Gençlik Vakfı
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
MNP	: Milli Nizam Partisi
M.Ö.	: Milattan Önce
M.S.	: Milattan Sonra
MSP	: Milli Selamet Partisi
MTB	: Müslüman Topluluklar Birliği
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
Prof.	: Profesör
RP	: Refah Partisi
S.	: Sayı
s.	: sayfa
ss.	: sayfadan sayfaya
sav	: Sallallâhu Aleyhi ve Sellem
SEVKAD	: Sevgi ve Kardeşlik Derneği
SP	: Saadet Partisi
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
t.y.	: tarih yok
yy.	: Yüzyıl

GİRİŞ

Kıbrıs Adası geçmiş tarihlerden beri özellikle Ortadoğu'yu ele geçirip hâkimiyeti altında tutmak isteyen devletler için stratejik önemi olan bir ada olmuştur. Günümüzde de Doğu Akdeniz'de bulunan zengin yer altı kaynakları Kıbrıs'ın önemini daha çok artırmıştır. 1571 yılından itibaren 307 sene Osmanlı Devleti'nin adaletli yönetimi sayesinde barışın hâkim olduğu ada, İngiltere yönetimine geçmesiyle birçok sorunun odak noktası olmuştur.

Yunanistan'ın Megali İdea projesinin önemli bir parçasını oluşturan adada, İkinci Dünya savaşının sonunda Rumların Enosis isteklerini uygulamaya çalışmasıyla sorunlar zirveye çıkmıştır. Bu isteklerini uygulama çabaları kapsamında İngiltere'ye ve BM'ye başvurular yapan Yunanistan, istediği sonucu alamaması sonrası kurulan EOKA örgütü ile adada katliamlar uygulamaya başlamıştır. Ancak Kıbrıs Türklerini ve Türkiye'yi yok sayarak sonuç alamayacağını anlayan Yunanistan, Türkiye ile müzakerelere başlamak zorunda kalmış ve 1959 yılında Londra, Zürih görüşmeleri yapılmıştır. Bu görüşmeler neticesinde 1960 yılında Türkiye'nin de garantör olduğu Kıbrıs Cumhuriyeti'nin resmen kurulduğu ilan edilmiştir. Fakat yeni kurulan bu cumhuriyet de adada yaşanan sorunları çözememiş ve Rumların saldırıları devam etmiştir. Bu dönemde 1950'li yıllar itibariyle Türkiye'nin iç ve dış politikası da Kıbrıs meselesinin tesirinde kalmıştır. Türkiye'nin milli bir davası olarak görülen Kıbrıs'ta yaşanan sorunlar Türkiye'de yaşayan vatandaşlar tarafından da tepkiyle karşılanmış ve kalabalık mitingler düzenlenerek protestolar yapılmıştır.

Türkiye, katliamların yaşandığı ada üzerinde garantörlük hakkı kazandıktan sonra 1964 yılında İnönü döneminde müdahale kararı almış ancak ABD'nin Johnson mektubu üzerinden tepkisiyle karşılaşınca bu kararı uygulayamamıştır. 1967 yılında ise Demirel döneminde bir kez daha adaya müdahale etme ihtiyacı doğmuş ancak bu gerçekleştirilememiştir. MSP-CHP koalisyon hükümetinin iktidar olduğu 1974 yılında ise önceden birkaç kez planlanan ancak gerçekleşemeyen Kıbrıs Barış Harekâtı başarıyla

gerçekleşmiş ve adada uzun yıllar sağlanamayan barış ortamı tesis edilmiştir. Önceki yıllarda bu harekâtın yapılamaması sadece Türkiye'nin elinde yeterli teçhizatının olmaması gibi sebeplere bağlanamaz. Bir koalisyon hükümeti olmalarına rağmen Başbakan Bülent Ecevit ve Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan'ın kararlılığı bu harekâtın gerçekleşmesindeki en büyük etmendir.

Kıbrıs sorununu, Kıbrıs Barış Harekâtını ve Türkiye'nin Kıbrıs politikasını daha iyi anlayabilmek için Milli Görüş Hareketi'nin temel esaslarını ve politikalarını da incelemek gerekmektedir. Özellikle Kıbrıs Adası için bir dönüm noktası olan barış harekâtının gerçekleşmesinde itici güç olan ve harekâta kilit ve kritik rol oynayan Necmettin Erbakan'ın harekât sonrasında vefatına kadar ve sonrasında MGH'nin Kıbrıs Adasına yaklaşımının Kıbrıs Adasına etkileri dikkate alınırsa bu inceleme zorunlu olacaktır.

Prof. Dr. Necmettin Erbakan'ın öncülüğünde Türkiye'de kurulan Milli Görüş Hareketi'nin temel esaslarını oluşturan Hak-Batıl, cihat, İslam birliği ile ahlak-maneviyat anlayışlarının Kıbrıs politikasını da etkilediği anlaşılmaktadır.

Erbakan, kendine özgü bir tarih değerlendirmesi yaparak insanlık tarihinin Hak ile Batılın mücadelesinden ibaret olduğunu ve doğru hak anlayışının peygamberlere ait olduğunu, batıl anlayışın ise firavunlara ait bir anlayış olduğunu ve batılın hak anlayışında kuvvet, çoğunluk, imtiyaz ve menfaat olduğunu söylemektedir. Bu açıdan MGH'nin Kıbrıs politikası incelendiğinde adada çoğunluk olan Rumlara ve ada üzerinde farklı menfaatleri olan Batı dünyasına ve siyonizme MGH'nin bakışının ve bu odaklara karşı gerçekleştirilen barış harekâtının Erbakan'ın tarih değerlendirmesi içerisinde Hak ile Batıl mücadelesi ve cihat çerçevesinden olduğu açıktır.

Türkiye'nin tam bağımsız bir devlet olabilmesi için yerli ve milli imkânlarla kalkınması gerektiğini, manevi kalkınma olmadan maddi kalkınma olamayacağını söyleyerek İslami alanda çalışmalar yapılmasının önemini vurgulayan Milli Görüş Hareketi Kıbrıs'ta da bağımsız bir Türk

devleti kurulması gerektiğini ısrarla dile getirmiş ve adada manevi çalışmalara önem vermiştir. Türkiye'nin maddi ve manevi kalkınmasına, ağır sanayi hamlelerine öncülük ettiği gibi Kıbrıs'ta da bu politikalarını uygulamakta kararlılık göstermiştir.

Kıbrıs'ın birçok farklı güç odağı tarafından ele geçirilmek için fırsat yoklandığı bir ada olduğunu savunan Erbakan için İslam Birliği'nin kurulması, Kıbrıs Adası'nın da bağımsızlığı için de önemlidir. Hem Libya'nın desteği hem de KKTC kurulduğunda sonradan D-8'e dâhil olan Pakistan ve Bangladeş başta olmak üzere birçok devletin kurulan bu yeni ülkeyi ABD'nin baskısıyla başarısız tanıma girişimi sonrası KKTC'nin kurulacak İslam Birliği ile uluslararası arenada sözü geçen güçlü bir örgüt sayesinde tanınabileceği anlaşılmakta olup Necmettin Erbakan'ın İslam Birliği'ni kurmadaki gayretinin Kıbrıs Adası'nda yaşayan Türkler için de önemli olduğu görülmektedir.

Bu çalışmada Milli Görüş Hareketi'nin Kıbrıs politikası ele alınmış olup süreç içerisinde Kıbrıs sorununa yaklaşımları incelenmiştir. Ayrıca Milli Görüş Hareketi'nin temel esaslarının Kıbrıs politikasına yansımalarının bir değerlendirilmesi yapılmıştır.



1. BÖLÜM

MİLLİ GÖRÜŞ HAREKETİ

1.1. Milli Görüş'ün Temel Esasları ve Söylemleri

İslami referanslarla esas ve söylemlerini belirleyen Milli Görüş Hareketi, bunun dışındaki tüm düşünce ve hareketleri *taklitçi* olarak adlandırmıştır. Bu noktada, insan fıtratına bakış açıları, cihad anlayışı ve hak-batıl anlayışı ile ağır sanayi, önce ahlak ve maneviyat, adil ekonomik düzen ve nefis terbiyesi gibi söylemleri de İslami referanslara dayanan söylemler olmuştur.

1.1.2. Milli Görüş'ün Tanımı

Erbakan'a göre; “Milli Görüş bu milletin inancıdır, tarihidir, kimliğidir, ruh köküdür.” (Erbakan, 2016a: 13).

Milli kelimesi ulus anlamında değil peygamberin tebliğ ettiği inanç esaslarına iman eden insan topluluğu anlamına gelen Kur'an'da “millet-i İbrahim” olarak geçen ve “İbrahim'in dini” manasına gelen *millet* kelimesinden gelmekte ve kökeni Arapça olup ıstılahta dine mahsus olan anlamına gelmektedir (Tuğrul, 2019: 16).

Erbakan'a göre Milli Görüş, sağcılık ve solculuk değil üçüncü bir yoldur ve bu yol milletimizin bin yıllık tarihidir. Milli Görüş, Malazgirt'te Anadolu'nun kapılarını açanların, İstanbul'u fethedenlerin ve Çanakkale'de düşman askerini kovanların görüşüdür (Erbakan, 2016a: 17).

Siyasi parti çalışmalarına yeni başladıkları zaman yapılan bir toplantı da Erbakan, kurdukları partinin kurucuları olarak Fatih Sultan Mehmed'i ve hocası Akşemseddin'i, Yıldırım Bayezid'i, Ulubatlı Hasan'ı, Yavuz Sultan Selim'i, Abdülhamid Han'ı, Alparslan'ı ve Nizamülmülk'ü göstermiştir. Böylece kurulan Milli Görüş Hareketi'nin yeni bir hareket değil kökenleri milletimizin tarihine ve müktesebatına dayanan bir hareket olduğunu belirtmiştir (Erbakan, 1970).

MGH'nin ilk yılları olan 1978 yılında yaptığı bir konuşmada Erbakan Milli Görüş'ü uygulama ile idrak edilebileceğini şu şekilde açıklamıştır:

“Herhangi bir kimse Malazgirt'te inanışının şahlanışını yaşamadan, Kosova'da, Niğbolu'da bir kılıç olup parlamadan, Ulubatlı Hasan olup İstanbul'u fethetmeden, Sultan Fatih olup atını denize sürmeden, Kanuni olup şanlı ordularıyla Avrupa'nın içlerine yürümeden, Seyit çavuş olup 250 kiloluk mermiyi “Ya Allah” deyip namluya sürmeden, Sakarya'nın siperlerine girmeden ve Kıbrıs'ta düşman tahkimatının arasından geçmeden Milli Görüş'ün ne olduğunu anlayamaz.” (Erbakan, 1978).

1.1.3. Milli Görüş'ün Gayesi

Necmettin Erbakan, Milli Görüş'ün gayesini “İlk önce ülkemizde yaşayan vatandaşlarımız olmak üzere tüm insanlığın kurtuluşu için hizmet etmek” olarak açıklar (Erbakan, 2014a: 17).

Necmettin Erbakan'ın vefatı sonrası Saadet Partisi Yüksek İstişare Kurulu Başkan'ı olan Oğuzhan Asiltürk, MGH'nin gayesinin insanlığın kurtuluşu için cihad etmek olduğunu açıklar. Asiltürk'e göre: “Cihad, insanlığın saadeti için, hakkın hâkimiyeti için, hep beraber ümmet halinde el birliği ile çalışarak insanlığın saadeti için gereken gayreti göstermektir.” (Asiltürk, O. 2016: 21).

Milli Görüş'ün insanlığın kurtuluşu için bir fırsat olduğunu savunan Asiltürk Milli Görüş'ün amacını şu şekilde açıklar:

“Milli Görüş; insanlığın aşırı derecede bunaldığı, zulümler içerisinde yaşadığı bir dönemde, bu zulüm dünyasından kurtularak yeniden saadet dünyasına geçiş hareketidir. Onun için çok mühimdir, çok değerlidir. Milli Görüş “Yeni Bir Dünya'nın” kurulması hareketidir. Milli Görüş'ün temeli; şefkat ve merhamettir. Gayesi ise; Bütün insanlar için saadet, refah, itibar ve saygınlığın sağlanmasıdır.” (Asiltürk, O. 2016: 9).

1.1.4. Milli Görüş Hareketi'nin Temel Esasları

Milli Görüş, esaslarını maneviyatçı olmak, hakkı üstün tutmak ve nefis terbiyesinden oluşturan bir harekettir (Gündoğan, 2021: 127).

Erbakan, teşkilat mensuplarına birçok eğitim ve konferansta “üç çivi” metaforu olarak anlattığı üç esasın üzerinde durarak üç çiviye benzettiği bu esasların kafalara çakılması gerektiğini belirtir. Bu esaslar şunlardır:

Birinci çivi; İslamsız Saadet olmaz. Bu dünya insanlar için imtihan yeridir ve ahiret hayatı asıl yurdumuzdur. Dünyada ve ahirette mutlak huzura ve saadete kavuşmak istiyorsak İslam dinine uygun hareket etmeliyiz.

İkinci çivi; şuursuz Müslüman olmaz. Şuur Hak ile batılı birbirinden ayırıp Hakka tabi olmaktır. İslam dini insana iyiliği emretmek ve kötülükten menetmek görevlerini vermiştir. Bunu bilen ve buna uygun hareket eden kişi şuurlu Müslümandır.

Üçüncü çivi; cihadsız İslam olmaz. Allah iyiyi, doğruyu güzeli, faydalıyı ve adil olanı hâkim kılmak için bütün gücümüzle mücadele etmeyi bize farz kılmıştır. Bu ibadetin adı da cihattır. Cihadsız bir İslam düşünülemez (Küçükgünay, 2020: 73-74).

1.1.4.1. İnsan Fıtratına Bakış Açısı

Erbakan, insan fıtratına bakış açısını açıklarken öncelikli olarak Yaraticının bu dünyayı niçin yarattığı sorusunu sorarak başlar. Kâinatın, Rabbimizin yüceliğinin bir delili olduğunu, dünyanın ve insanın tesadüf olarak yaratılamayacağını ve bunun bir yaratıcı eliyle olabileceğini ifade eder. Allah'ın bu dünyayı yaratmasının bir amacı olduğunu ve insanlara Yaraticının kendisini tanıyıp kendisine kulluk etme vazifesi verdiğini, Allah'ı tanıyabilmemiz için de O'nun sıfatlarını bilmemiz gerektiğini söyler.

Erbakan, İnsanların mükemmel olarak yaratılmalarının yedi nimet sebebiyle olduğunu ve bu yedi nimet vesilesiyle insanların bitkilerden ve hayvanlardan ayrıldığını ve sebeple imtihana tabi tutulduğunu söyler.

Bu yeni nimetten ilki eserden müessire intikal kabiliyetidir. Cenab-ı Allah insanlara bir eseri inceleyerek o eseri yapan müessir hakkında bilgi edinebilme kabiliyeti vermiştir. Bunun neticesinde de kâinata bakarak Cenab-ı Hakkın zatını tanıyabilme yeteneğini insanlara bahşetmiştir.

Nimetlerden ikincisi doğru ile yanlış ayırma kabiliyetidir. Bu kabiliyet canlılar arasında insanlara verilmiştir. Bu kabiliyeti kullanan insan, ilimleri öğrenmiş ve geliştirmiştir.

Üçüncü nimet iyi ile kötüyü, güzel ile çirkini ayırma kabiliyetidir. Bu kabiliyeti kullanabildiği için insanların dini ve ahlakı vardır.

Dördüncü nimet faydalı ile zararlıyı ayırma kabiliyetidir. Fayda ile zararı ayırabilen insanoğlu ekonomi dünyasını meydana getirmiştir.

Beşinci nimet adalet ile zulmü ayırma kabiliyetidir. İnsanlar bu meziyete sahip oldukları için siyaseti ve hukuku meydana getirmişlerdir.

Altıncı nimet irade-i cüziyyedir. Melekler Allah'ın her emrini yerine getirirken, insan bu konuda serbest bırakılmıştır. İnsan, irade sahibi olarak ve Allah'ın verdiği diğer nimetleri kullanarak hayır veya şer işleme hususunda serbest bırakılmıştır. Böylece insan kendi iradesi ile iyiye hizmet edebilir veya kötülüğe alet olabilir.

Yedinci nimet ise İslam'dır. Allah insana verdiği kabiliyetler ile kendisine ulaşmasını isterken kullanacağı yolları gösterebilmek için peygamberler aracılığıyla insanoğluna İslam'ı tebliğ etmiştir. Tüm bu nimetlerin şükürü için de insanlara tebliğ edilen Kur'an'a uyulması emredilmiştir. Kur'an ise insanlara başkalarının iyiliği ve saadeti için mücadele edilmesini emretmektedir. Müslümanlık insanların iyiliğini ve saadetini istemektir ve bunun için de insanlar çalışmak ve cihat etmek mecburiyetindedir (Erbakan, 2010).

1.1.4.2. Cihad Anlayışı

Milli Görüş, maneviyatı esas alan bir harekettir. Hareketin temel esaslarını inançlarına uygun bir şekilde organize eden bu yapı cihadı da buna uygun olarak şu şekilde tanımlamaktadır:

“İyinin, faydalının, adaletlinin ve doğrunun toplumda yaşanır hale gelmesi için bütün gücümüzle çalışma mecburiyetimiz vardır. Biz buna cihad diyoruz. Bu anlamda cihad etmek daha önce yukarıda belirtilen meziyetlere sahip olan her mükellef için kaçınılmaz bir gerçektir.” (Erbakan, 1975).

Erbakan'ın tanımlamasına göre: “Cihad, Kur'an nizamını kurmak ve yürütmek, yeryüzünde hak ve adaleti tesis etmek için tüm Müslümanların takatinin sonuna kadar çalışmasının adıdır.” (Erbakan, 1992).

Erbakan'a göre bütün Müslümanların ilk ve asli vazifesi Hak ile Batıl mücadelesi içerisinde Hakk'ın yanında yer alarak cihat etmektir (Çeker, 2020: 147).

Cihadın amacı insanların hem dünyevi hem de uhrevi yaşamlarında felaha kavuşmalarını sağlamak, insanlara İslam'ın nurunu ulaştırmak, toplumu güven ve barışa kavuşturmak ve her türlü zulme engel olmaktır. Cihat, mal, beden veya ilim ile yapılabilir (IGMG, 2017: 252-255).

MGH'ye göre cihad ibadeti beş aşama halinde yapılır. Her bir aşama gerçekleşmeden bir sonraki aşamaya geçilemez. İlk aşama tebliğ aşamasıdır. Tebliğ, İslam dinini muhatabına anlatmaktır. Hakkı duymayanlara ulaştırabilmektir. İslam Peygamber'i Hz. Muhammed de (sav) İslam dinini insanlara tebliğ etmiştir. Aynı metotla MGH mensupları da tebliğe çalışmalıdır. İkinci aşama davettir. Kendisine tebliğ edilen insanlar, anladıkları tebliği başkalarına da ulaştırmak için çalışmalara katılması kişinin tebliğ aşamasından davet aşamasına geçtiğini gösterir. Üçüncü aşama iyiliği emredip kötülükten uzaklaştırma aşamasıdır. Bu emr-i bil maruf ve nehy-i anil münker olarak adlandırılır. Yeryüzünde iyiliğin hakim olması ve kötülüğün ortadan kaldırılması için bu aşamanın devleti yönetenler ve alimler başta olmak üzere tüm Müslümanlar tarafından ifa edilmesi gerekmektedir. Dördüncü aşama kıtaldır. Kıtıl, Türkçede savaş demektir. İslam ülkelerini muhafaza eden bir ordunun olması şarttır. Beşinci aşama İ'la'yi Kelimetullah aşamasıdır. Allah'ın ismini yüceltmek anlamına gelen bu kelime İslam dininin inancını tüm insanlığa yaymayı amaçlamaktır. Cenab-ı Hakk'ın emirlerini yalnız bireylerin değil devletin de hukuktan ekonomiye kadar tüm alanlarında ve devlet yapısı içerisinde uygulayabilme imkânına sahip oldukları bir düzen hedeflenmektedir (Yıldırım, M. H. 2016: 86).

MGH, cihat ibadetini yerine getirirken bazı ön şartlar ortaya atmıştır. Öncelikli olarak ittifak halinde bireysel değil toplum olarak ve tefrikaya

düşmeden bu ibadetin yapılması gerektiği ifade edilmiştir. Cihat ibadeti için olması gerektiği ifade edilen diğer kavramlar; ihlas, ittika (Allah'tan korkma), iyi ahlak, ihsan, istişare, itaat, infak, nefis terbiyesi ve sadakattir (Küçükgünay, 2020: 122-135).

1.1.4.3. Hak ile Batıl Anlayışı

Hak kelimesinin manası *değişmez* demektir. Her şart altında doğru olana denir. Necmettin Erbakan'ın, teşkilat eğitimlerinde, konferanslarda ve televizyon programlarında en fazla değindiği konuların başında Hak ile batılın mücadelesi konusu gelmektedir. Kendine özgü bir tarih değerlendirmesi olan Erbakan, doğru hak anlayışının peygamberlere ait bir anlayış olduğunu, batıl anlayışın ise firavunlara ait bir anlayış olduğunu söyler ve bugünkü Batı medeniyetinin kökeninin Eski Roma'ya, oradan Eski Yunan'a, onun da Eski Mısır medeniyetine dayandığını dolayısıyla firavunlara ait bir medeniyet olduğunu ifade eder (Çeker, 2020: 138).

Erbakan, tarih boyunca Hakk'ı ait olduğumuz medeniyetin takip ettiğini ve bugün bunu Milli Görüş olarak tarif ettiğini savunur (Çeker, 2020: 147).

Erbakan'ın ifadelerine göre:

“Allah insanlara verdiği kabiliyetler ile insanlar doğruyu, iyiyi güzeli, faydalıyı ve adil olanı ayırt edebilme yetisi verse de bunların ideal şekillerini bütün insanlığa saadet getirecek olan hak ve adalet ölçülerini akıllarıyla ortaya koyamazlar. Onun için Allah, insanları Adalet sıfatından dolayı imtihan ederken kendisinin Rahman ve Rahim sıfatlarından dolayı da insanlara bu imtihanda muvaffak olabilmeleri için saadet yolunu da ayrıca göstermiştir. Bu da peygamberler vasıtasıyla Allah'ın bize gönderdiği İslam dinidir. İslam haktır ve hak, hakikat ile hayrın tek kaynağı İslam'dır.” (Küçükgünay, 2020: 53,54).

“Batıl isabetsiz, yanlış anlamlarına gelir. Batıl her şart altında yanlış olan şeydir. Bugün batılın kumanda edicisi de Siyonizm'dir. Organize bir güçtür. Birbirleriyle irtibatlı bir bütündür. Bir karargâha bağlıdır. Günümüzde batılın bağlı olduğu karargâh, Siyonizm karargâhıdır.” (Küçükgünay, 2020: 55,56).

Milli Görüş’e göre peygamberlerin insanlara öğrettiği doğru Hak anlayışı dört sebepten doğmaktadır:

“1. Doğuştan insanlara eşit olarak verilen temel insan haklarıdır.

Bu temel insan hakları da beş adettir. Bunlar;

a) Yaşama hakkı,

b) Irz, nesep, namusun korunması hakkı,

c) Mülkiyet hakkı,

d) Aklın korunması hakkı,

e) İnanç hürriyetidir. İnanç hürriyetinin de beş tane şubesi vardır. Bunlar; ifade özgürlüğü, öğrenim özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü, inandığı gibi yaşama özgürlüğü ve ibadet özgürlüğüdür.

2. Karşılıklı anlaşmalardan doğan haklar

3. Adalet gereği doğan haklar

4. Emek karşılığı doğan haklar” (Erbakan, 2016b: 30,31).

Erbakan’a göre başka hiçbir sebepten hak doğmazken batıl (yanlış) hak anlayışının da dört kaynağı vardır. Bunlar; kuvvet, çoğunluk, imtiyaz ve menfaattir. Ancak bunların hiçbiri hak sebebi olamaz.

İnsanlık tarihini Hak ile batılın mücadelesi ekseninde değerlendirerek farklı bir tarih yorumu yapan Erbakan tarih görüşünü şu şekilde açıklamıştır:

“M.Ö. 2500 yıllarında Mezopotamya’da aşiretler hüküm sürmektedir. Bunlar zaman geçtikçe kuvvetlenmiş ve Nemrut benzeri zalim yöneticiler meydana çıkmıştır. Bu zalimler kuvveti üstün tutan bir anlayışa sahiptir. Onların zulümlerinin had safhaya ulaştığı vakit Allah Hz. İbrahim Peygamberi göndermiş ve hakkı üstün tutan bir dönem yaşanmıştır. Bu sefer Mısır’da firavunlar güçlenmişler. Güçlerinin zirveye çıktığı ve kuvvetin üstün tutulduğu bir dönem olduğu zaman Allah, Hz. Musa Peygamberi göndermiştir. Hz. Musa ile birlikte hakkı üstün tutan anlayış hâkim olmuştur. Ancak bu sefer de Yunan medeniyeti güçlenerek geniş toprakları işgal etmeye başlamıştır. Yunan medeniyetinin en kuvvetli zamanında Allah Hz. İsa Peygamberi göndererek kuvveti üstün tutan Yunan medeniyetine karşı hakkı üstün tutan medeniyeti galebe çalmıştır. Hak medeniyeti hüküm

sürerken bu sefer Romalılar güçlenmeye başlamıştır. Onların bütün kuvvetlerine karşı Allah, Hz. Muhammed'i (sav) göndermiştir. Böylece kıyamete kadar insanlığa saadetin yolu gösterilmiştir. Ancak şimdi de 1683 yılından beri ırkçı emperyalizm gücü eline geçirmiş ve yeryüzünde hüküm sürmektedir. Bugün ırkçı emperyalizm güçlenmesine rağmen tarih tekrar bir kırım döneminde geçmektedir. Milli Görüş ile insanlar tekrar saadet bulacak mı yoksa ırkçı emperyalizm dünya hâkimiyetini devam ettirecek mi bunu göreceğiz.” (Erbakan, 2016b: 35-36).

Hak ile batıl mücadelesini insanlığın ilk zamanından itibaren olduğunu savunan Erbakan'a göre günümüzde bu mücadelenin Hak tarafını Milli Görüş temsil etmektedir ve insanlığın kurtuluşu da ancak buna bağlı olarak gerçekleşecektir.

1.1.5. Milli Görüş'ün Söylemleri

Milli Görüş Hareketi kendine has söylemleri ile Türk siyasi hayatında öne çıkmış bir harekettir. Türkiye'nin maddi alanda kalkınması için ağır sanayi hamlesi yapılarak birçok proje üretilmiş ve fabrikalar kurulmuş, toplumun maddi olarak kalkınması amaçlanırken manevi olarak da kalkınmasına önem verilmiştir. Bunun sonucunda “Ağır Sanayi, Önce Ahlak ve Maneviyat” gibi söylemler ortaya çıkarken siyaset ve toplum ile ilgili amaçlanan hususlar da bir araya getirilerek *Adil Düzen* söylemi ortaya koyulmuştur.

1.1.5.1. Ağır Sanayi

Milli Görüş 1970'li yıllarda ağır sanayi hamleleri ile gündeme gelmiştir. Erbakan, Almanya'da bulunduğu süre zarfında çalışma yaptığı fabrikalarda teknolojik ilerlemeleri ve üretilen motorları gördüğünde bunu ülkesinde de yapılacağı fikrine sahip olmuştu. Türkiye'deki kurumların Alman fabrikalarına verdiği siparişler Erbakan'ı harekete geçmeye iter ve yerli bir motor fabrikası kurma kararı alır. Böylece 1956 yılında Gümüş Motor şirketini kurarak Türkiye'nin ilk yerli ve milli motorunu üretir (Uzun, 2017: 37-38).

Ağır sanayi; başka fabrikaları ve sanayileri kuran bir modeldir. Erbakan bu modeli Türkiye Cumhuriyeti'nin en büyük kalkınma çalışması olarak ifade eder. Yaptığı konuşmalarda her şehre fabrika kurulması gerektiğini söylerken yeniden büyük Türkiye'nin kurulması yolunda maddi kalkınma için bu fabrikaların önemine değinir. 150 sene evvel Defterdar dokuma fabrikasının ve 70 sene önce Hereke tekstil fabrikasının dünyanın en büyük ve en iyi fabrikaları olduğunu ve Batılıların ilimleri Müslümanlardan öğrendiğini savunur.

1977 yılı itibariyle 5 sene içerisinde bitirilmek üzere 240 milyar liralık kaynak ayrılarak 18 çimento, 16 gübre, 14 şeker, 23 Sümerbank, 32 ağır makine ve 6 SEKA fabrikası; 77 büyük ve 250 küçük sanayi tesisi, 63 organize sanayi bölgesi, uçak sanayisi de dahil olmak üzere 72 ağır sanayi kuruluşunun temeli atılmıştır (Milli Gazete, 2011).

Ağır sanayi projesi içerisinde birçok sanayi, enerji, madencilik tesisi bulunmaktadır. Demir çelik, tank, uçak, savunma sanayi yatırımlarını da içeren bu hamleler ile Erbakan'ın inisiyatifinde kurulan ve çalışmaları sürdürülen TEMSAN, TAKSAN, TESTAŞ, havacılık alanında TUSAŞ (Türk Uçak Sanayi - TAI) hem işsizlikten kurtulmanın hem de dış ticaret açığını kapatmanın, ağır sanayiye sahip olarak fabrikalarını kendisi kuran güçlü bir Türkiye'nin kurtuluş reçetesi olarak görülmekteydi. Ancak bu yatırımların hepsinin uygulanamamasının nedeni olarak dış güçlerin etkisi olduğu iddia edilir (Demir, 2017: 92).

Bu yatırım projelerini MSP döneminde hem CHP hem de AP ile koalisyon ortağı olarak hükümette bulundukları zamanlarda ayrı ayrı koalisyon protokolüne ekleyen Milli Görüş, hükümette bulundukları süre zarfında hükümet ortakları tarafından ağır sanayi projelerini uygulama hususunda sürekli engellemelere maruz kaldıklarını öne sürmüşlerdir (Emre, 2015: 62).

1.1.5.2. Adil Ekonomik Düzen

Erbakan, ırkçı emperyalizmin elinde tuttuğu günümüz batıl sistemin 1. Yalta konferansında kurulduğunu, 2. Yalta konferansını hakkı üstün tutan

anlayışa sahip kendilerinin yapacağını ve bu konferansın da adil yeni bir dünyanın ilk adımı olacağını ifade eder (Erbakan, 2013: 245).

MGH'nin siyaset ve toplum ile ilgili amaçları *Adil Düzen* söylemi içerisinde vücut bulmuştur. Erbakan Adil Düzeni, herkese hak ettiğinin karşılığını veren, hakkı üstün tutan, müstemlekeci olmayan, maddi ve manevi kalkınmayı esas alan inanç özgürlüğüne sahip barış ve saadet düzeni şeklinde tarif eder. Adil Düzeninin ekonomik, siyasi, ilmi ve ahlaki düzenler olmak üzere alt başlıkları vardır (Erbakan, 2014a: 228).

Adil Düzen fikriyatının ekonomik düzen tarafında öncelikli olarak faiz arızalı bir araç olarak kabul edilmiştir. Adil Ekonomik Düzene (AED) dışarıdan siyaseten müdahale izni verilmemiş, kendi kuralları olduğu kabul edilmiştir. Siyaset yalnızca düzenin devamını sağlamakla vazifelidir. Üretimin unsurları müteşebbis, çalışan, hammadde, iş yeri ve devlet olarak belirlenmiştir. Haksız vergiye karşı çıkmıştır. Haksız vergi ve faizin çıkarıldığı ekonomik sistemde maliyetlerin düşeceği hesaplanmıştır. Böylece alım gücü, üretim ve istihdam artacaktır. Devlet üretim tesislerinde destekleyici olarak bulunacak ve üretimden %20 oranında pay alacaktır (Erbakan, 2020: 64-65).

Günümüzde kapitalizm faiz aracı ile insanları sömürürken ve tekellerin oluşmasına engel olunmazken komünist rejimlerde tepeden fiyat belirlemeler ve mülkiyet hakkı ile kâr elde edilmesine karşı olunması ekonomiye ve insan tabiatına aykırılıklar içermekte olup AED'de kâr ile mülkiyet hakkı mevcutken faiz ile tekelleşmeye karşı çıkmıştır (Erbakan, 2016b: 75).

MGH'ye göre dünyadaki açlığın, fakirliğin, pahalılığın, enflasyonun, krizlerin, işsizliğin, sömürgeciliğin, adaletsiz gelir dağılımının, dış borçların, savaşların, rüşvet gibi ahlaki bozuklukların ve geri kalmışlığın altında faiz, haksız vergi, karşılıksız para basımı, kambiyo ve günümüz kredi ve bankacılık sistemini sürdüren emperyalizmin ve siyonizmin kurup yürüttüğü köle düzeni yatmaktadır. Bu köle düzeninin çözümü ise adil düzene geçmek ile olacaktır (Erbakan, 2016b: 127).

1.1.5.3. Nefis Terbiyesi, Önce Ahlak ve Maneviyat

Milli Görüş Hareketi, İskenderpaşa Dergâhı gibi tasavvufi yapıların içinden çıkarak siyaset sahnesinde yer alan bir harekettir (Çakır, 1995: 217).

Hareket, Şeyh Mehmet Zahid Kotku başta olmak üzere çeşitli ilim insanı, düşünür, tasavvuf erbabı ve bürokratlardan müteşekkil bir heyetin istişareleri sonucu kurulmuştur (Akgül, 2018: 130).

Milletimizi maddi ve manevi olarak kalkındırmayı gaye edinen ve böylece saadet ve selamete erişileceğini ifade eden ve cihad ibadetinin farzlarından biri olarak da nefis terbiyesini gören Milli Görüş, tasavvufi bir yapıdan ortaya çıkması sebebiyle siyasi söylemlerinde de “önce ahlak ve maneviyat” ile “maddi ve manevi kalkınma” ifadelerini sıklıkla kullanmıştır.

Erbakan, manevi kalkınma olmadan maddi kalkınma olmayacağı fikrindedir (Arpacı, 2015: 17). Bu sebeple kurulan tüm Milli Görüş partilerinin programlarında bu husus yer almıştır. Erbakan’a göre ahlak ve maneviyatın olmadığı toplumlarda huzur ve barış olmaz. Maneviyat, insanın yaptığı bir işin hesabını vereceğini bilerek o işi yapmasıdır. Bir toplumun ahlak ve maneviyatı gelişmeden saadete ulaşamaz. Bir milletin asıl gücü tankı, parası, topu değil imanlı ve inançlı gençleridir. Ülkelerde kurulan sistemler ne kadar mükemmel olurlarsa olsunlar bu sistemlerin uygulayıcısı insanlar olduğu için ahlak ve maneviyatı olmayan insanlar bu sistemleri düzgün yürütemez ve nihayetinde bu sistemler yıkılırlar (Asiltürk, E. 2022: 74).

“Erbakan’a göre tasavvuf fertte ve nefiste, siyaset ise toplumda Hakk’ı hâkim kılmanın adıdır” (Macit, 2017: 6).

1.1.5.4. İslam ve İlim

Necmettin Erbakan 1970 yılında Milli Nizam Partisi ile siyasete adım atmadan önce “İslam ve İlim” konulu birçok konferans düzenlemiştir. Kendisi de bir bilim insanı olan Erbakan bu konferanslarda Müslümanların bilime yaptığı büyük katkıları göstermiş, ilimlerin temellerini Müslümanların attığını savunmuş ve böylece Batı’nın İslam medeniyetinden

üstün olduğu tezini reddetmiştir. Erbakan’a göre ilmin hakiki kaynağı Allah ve O’nun indirdiği Yüce Kitaptır (Erbakan, 2017: 4-11).

Erbakan, tarihte insanların ilmi bilgilerinin yavaş yavaş arttığını ancak Hz. Muhammed’in (sav) gelmesi ve insanların Kur’an ile tanışmasıyla Müslümanların bilimde hızla ilerlediğini ve Haçlı seferleri sonrası ve Rönesans ile Avrupalıların Müslümanlardan ilimleri alıp ilerlettiğini ancak bugünkü ilimlerin yüzde 70’e yakınının Müslümanlar tarafından bulunduğunu söylemiştir. Erbakan’a göre; Batılılar bir ilmi alırken kimden aldıklarını belirtmeyerek o ilmi kendileri bulmuşçasına sahiplenmişler ancak Müslümanlar aldıkları ilmi nereden aldıklarını yazmışlardır. Müslümanlar, bir ilmi aldıkları vakit ilimde ileri oldukları için o ilimleri tashih ederek almışlar ancak ilimde geri olan Batılılar Müslümanlardan ilimleri aldıkları vakit anlamadan almışlardır (Erbakan, 2014b: 236-237).

Erbakan, Müslümanların asırlar boyu insanlığın kurtuluşu için mücadele ettiğini, Müslümanlığı tarafsız ve objektif inceleyen Batılı birçok ilim adamının Müslümanlara hayran olduğunu bazılarının İslam’ı kabul ettiğini ancak buna rağmen Batıda ön yargılı müsteşriklerin menfi propagandaları sebebiyle Müslümanlar hakkında yalanlar söylendiğini, hakikatte günümüzdeki ilimlerin gerçek sahibinin ve kurucularının Müslümanlar olduğunu savunmuştur (Küçükgünay, 2020: 181-183).

1.2. Necmettin Erbakan’ın Hayatı

1926 yılının 29 Ekim günü Sinop’ta dünyaya gelen Necmettin Erbakan’ın babası ağır ceza reisliği yapan Mehmet Sabri Beydir. Kozanoğlu soyundan gelen Mehmet Sabri beyin mesleği dolayısıyla oğlu Necmettin Erbakan küçük yaşlardan itibaren birçok farklı şehirde yaşamak durumunda kalmıştır (Gündoğan, 2019: 19). İlkokulu birincilikle bitirmesinin ardından lise öğrenimini İstanbul Erkek Lisesinde devam eden Erbakan, bu okulu da birincilikle bitirerek üniversite sınavlarındaki başarısının da etkisiyle İstanbul Teknik Üniversitesi’ne ikinci sınıftan başlamıştır. Necmettin Erbakan’ın, Turgut Özal ve Süleyman Demirel ile ilk burada yolları kesmiştir. (Uzun, 2017: 20)

İleride Türk siyasi hayatında önemli bir oluşum olarak yer edinecek olan ve İslami esasları önceleyen MGH'nin temelini atan Erbakan'ın manevi hayatını küçük yaşlardan itibaren bulunduğu ortamlar şekillendirmiştir. Henüz 3 yaşından itibaren Kayseri'de evlerinin yakınındaki Laleli Caminde namazlara giden Erbakan, üniversite eğitime başladığı İstanbul'da, Çivizade Ümmügülsüm Camiinde Abdülaziz Bekkine ve İskenderpaşa Camiinde Mehmet Zahid Kotku hocalardan ders almıştır (Akgül, 2018: 34).

Üniversiteden üstün bir başarı ile mezun olmasıyla aynı sene motorlar kürsüsünde asistan olarak çalışmaya başlamıştır. Yeterlilik tezi sürecindeki başarısıyla üniversitenin uygun görmesi üzerine Almanya'da bulunan Aachen Teknik Üniversitesi'ne gönderilmiştir. Kısa sürede bir tanesi doktora tezi olmak üzere 3 adet tez hazırlamıştır. Dizel motorlar ile ilgili hazırladığı tezin yoğun ilgi görmesiyle Almanya'nın en büyük firması olan Deutz firmasından teklif almıştır. Burada Leopard tankları üzerinde çalışmalar yaptıktan sonra 27 yaşında Türkiye'nin en genç doçenti olarak Türkiye'ye dönmüştür (Ergin, 2015: 33-37).

İstanbul Teknik Üniversitesi'ndeki çalışmalara tekrar başlayan Erbakan kısa süre sonra askerlik vazifesini yapmıştır. Askerliği sırasında makinelerin bakımından ve tamirinden sorumlu olmuştur (Ertem, 2013: 260). Askerden dönüşte Almanya'da bulunduğu süreçte Türkiye'nin resmî kurumlarının yurtdışından sipariş ettiğine şahit olduğu motorları Türkiye'de üretme düşüncesini uygulama planı yapmış ve hocası Mehmet Zahid Kotku'nun da teşvik ve destekleriyle 200 ortaklı Gümüş Motor Fabrikasını kurmuştur. Yüzde yüz yerli binlerce motoru seri üretime geçirmişlerdir (Uzun, 2017: 37-38). Ancak ithal motorların hâkim olduğu piyasada şirketler Gümüş Motor'un iflasına yönelik manipülasyonlar yapmasından dolayı ve Gümüş Motor hisselerinin başka bir şirkete geçirilmesinden dolayı Erbakan buradaki çalışmalarını bırakıp üniversiteye dönmek mecburiyetinde kalmıştır (İstanbul Dostluk Derneği, 2013: 19).

1965 senesinde profesör unvanını almasının ardından sektör temsilcileri tarafından Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği daire başkanlığını vazifesine

uygun görülmüştür. Daha sonra genel sekreterlik görevine getirilmiş, hükümetin yatırım için iş adamlarına dağıtılması gereken paraların Anadolu'ya değil de İstanbul'da bulunan bir kısım zümreye verildiğini görmüş ve bu durumla mücadele etmiştir. Anadolu'daki tüccarların desteğiyle TOBB Başkanlığı seçimlerini kazanan Erbakan'ın Anadolu'nun ve sanayinin kalkınması için küçük bir rantçı gruba karşı verdiği mücadele tepki çekmiş ve okul arkadaşı olan ve o zaman hükümette bulunan Süleyman Demirel'in emriyle polis zoru kullanılarak görevden alınmıştır. Bu durum karşında ülkenin maddi ve manevi kalkınması için siyaseten güçlü olunması gerektiğini anlayan Erbakan'ın Türk siyasi hayatında uzun bir yolculuğa sahne olacak siyasi yaşantısı bu hadise sonrası başlamıştır (Küçük, 2022: 46). MGH'nin kurucularından siyasetçi ve eski bakan Süleyman Arif Emre'ye göre de Necmettin Erbakan'ın Odalar Birliği'ndeki mücadelesi bir kısım azınlık tarafından sömürülen milletimizin hakkını korumaya yönelik olmuş ancak gerek iktidar gerekse muhalefet tarafından eleştirilerek bu mücadelesine engel olunmuştur. Erbakan da böylece siyasi bir güce kavuşmadan bu sömürünün engellenemeyeceğine nihayet kanaat getirmiştir (Emre, 1990: 174).

1.3. Milli Görüş Hareketinin Siyasi Partileri

Milli Görüş Hareketi Necmettin Erbakan'ın önderliğinde 1969 yılında siyasi arenaya çıkmıştır. İlk aşamada Bağımsızlar Hareketi olarak adlandırılan bu hareket sonrasında kurulacak birçok siyasi partiye öncülük etmiştir (Arpacı, 2017: 207).

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren yaklaşık 37 yıl tek parti iktidar olmuştur. Tek parti döneminin bu uzun yıllar boyunca Osmanlı'dan kalan kurumları kaldırması ve yerine yeni kurumların kurulması sürecinde baskıcı ve yasakçı politikalar uygulaması, halkın yönetime bakışı açısından olumsuz bir dönemin yaşanmasına sebep olmuştur (Yorgancılar, 2012: 15).

1950 seçimleri ile Türkiye'de çok partili hayata geçilmiştir. Ancak ilerleyen yıllarda ekonomik bunalımların baş göstermesi ve ülkenin kurucu partisi Cumhuriyet Halk Partisi ile Tahkikat Komisyonu kurularak hesaplaşmaya gidilmesi 1960 darbesinin önünü açmıştır. Darbe sonrası

kapatılan Demokrat Parti'nin oylarına talip olmak üzere kurulan Adalet Partisi, Süleyman Demirel ve Necmettin Erbakan'ın karşı karşıya geldiği bir parti olmuştur. Gümüş Motor Fabrikası ile Türkiye Odalar ve Borsalar Birliğindeki mücadelesi sırasında engellemelere takılarak önü kesilen Erbakan, siyasete Adalet Partisinden girmek istemiş ancak bir kez daha Demirel engeline takılmıştır (Yorgancılar, 2012: 21-23).

Demirel'in vetosu ile karşılaşan Necmettin Erbakan 1969 seçimlerine farklı şehirlerden 15 arkadaşı ile bağımsız olarak katılmıştır. Parti kurma düşüncesinden seçimlere az bir süre kalması sebebiyle vazgeçen Erbakan, Konya'dan bağımsız aday olmuş ve arkadaşları arasından sadece kendisi bağımsız milletvekili olabilmıştır. Bir gazetenin Erbakan'ın seçilememesi için seçmenleri yanlış yönlendirmesi sonucu binlerce oy geçersiz sayılmasına rağmen Erbakan meclise girmeyi başarabilmiştir (Cemal, 1995: 156).

Bağımsız milletvekili olarak meclise giren Erbakan, siyasi partisini kurduktan sonra birçok milletvekili ile görüşmüş ve Adalet Partisinden 2 milletvekilinin kendisinin davetini kabul etmesiyle mecliste 3 milletvekili olarak yerlerini almıştır. (Emre, 1990: 184).

1.3.1. Milli Nizam Partisi Dönemi

Necmettin Erbakan'ın bağımsız milletvekili olarak meclise girmesinin ardından içlerinde mühendis, avukat ve tüccarların olduğu 18 kişilik kurucu listeyle 26 Ocak 1970 yılında Milli Nizam Partisi kurulmuştur. Yalnızca 16 ay kadar bir ömrü olan bu parti herhangi bir seçime girememesine ve iktidara gelememesine rağmen MGH'nin ilk siyasi partisi olması ve İslami esasları ilke edinmesi bakımından önemli bir partidir (Sallabi, 2011: 599).

“MNP'nin kurucu listesindeki isimler ve o tarihteki meslekleri şu şekildedir:

- Prof. Dr. Necmettin Erbakan, Milletvekili
- Prof. Dr. Saffet Solak, Doktor
- Dr. Fehmi Cumalioğlu, Eski Kayseri Milletvekili
- Ahmet Tevfik Paksu, Eski Maraş Senatörü

- Ali Haydar Aksay, Avukat
- Ali Oğuz, Avukat
- Bahattin Çarhoğlu, Tüccar
- Ekrem Ocaklı, Eski Gümüşhane Milletvekili
- Hasan Aksay, Eski Adana Milletvekili
- Hasan Tahsin Armutçuoğlu, Avukat
- Hüsamettin Fadiloğlu, Müteahhit
- İsmail Müftüoğlu, Avukat
- Mehmet Satoğlu, Mühendis
- Nail Sürel, Tüccar
- Ömer Çoktosun, Tüccar
- Ömer Faruk Ergin, Emekli Memur
- Rıfat Boynukalın, Mühendis
- Süleyman Arif Emre, Eski Adıyaman Milletvekili” (Kızıлтаş, 2011: 126).

Cumhuriyetin kurulmasından sonra ilk defa İslamcı bir partinin kurulması MNP ile olmuştur. Milliyetçi Hareket Partisi ve Türkiye İşçi Partisi gibi sol ve Türkçü partilerin kurulduğu ortamda MNP’nin dini bir parti olarak kurulması demokratik ortam içinde zorunlu olmuştur (Albayrak, 1989: 67).

Genel başkan olarak, partinin meclisteki tek milletvekili olan Necmettin Erbakan seçilmiş olup partinin ilk açılış toplantısı 8 Şubat 1970 yılında yapılmıştır (Ertem, 2013: 31-33). Partinin kuruluşunda etkili olan isimlerden biri Sebilürreşad dergisini çıkarmakta olan Eşref Edip’tir ki partinin ismini belirlerken Mehmet Akif Ersoy’un Milli Nizam adında eskiden bir parti kurulması gerektiği fikrinde olduğunu belirterek MGH’nin ilk partisinin ismini belirlenmesinde etkili olmuştur (Gündoğan, 2019: 58). Partinin kuruluşunda etkili olan diğer isim ise Büyük Doğu dergisinin çıkaran ve Milli Nizam Partisi’nin kuruluş beyannamesini kaleme alan Necip Fazıl Kısakürek’tir (Ergin, 2015: 77-79).

Parti kuruluş beyannamesinde kuruluşunu şu şekilde ilan etmektedir:

“Millî Nizâm Partisi, Milletimizin fıtratında mevcut ahlâk ve fazileti kuvveden fiile çıkarmak ve bu sayede cemiyetimize nizâm,

huzur, içtimai adalet ve vatandaşlarımıza da saadet ve selâmet getirmek gayesiyle kurulduğunu belirtir; bugün içinde bulunduğu durum ne olursa olsun, Hak'kın yardımıyla çok yakın bir gelecekte, milletimizin yeniden bütün dünyaya örnek büyük bir medeniyet kuracağını müjdeler; bütün vatandaşlarımızı bu ulvi gayenin tahakkuku için el birliği ile çalışmaya çağırır.” (Emre, 1990: 190).

Parti kuruluş beyannamesinde kapitalizm ve komünizm eleştirisi yapıldıktan sonra kuruluş beyannamesinin 3. sayfasında tarihin en büyük milleti olarak atfedilen milletimizin batılıların tamamı ile sürekli karşı karşıya geldiğini ve batılılara karşı galip tarafta yer aldığı belirtilir. Haçlılara karşı karşıya gelindiği, İstanbul'un fethi ve Viyana kuşatmalarında yine batılılarla karşı karşıya gelindiği vurgusu yapılırken bu zaferlerin temelinde iman ve inanç yattığı ifade edilir. Bunlarla beraber tarihte maddi alanlarda ve teknolojiye de batılılardan üstün olduğumuz savunulurken bizi silah gücüyle yenemeyen batılıların öz kimliğimizden bizi uzaklaştırarak yıkmaya çalıştığı söylenmiş ve ciddi bir batı eleştirisi yapılmıştır (MNP, t.y.: 3)

Türkiye genelinde hızlıca teşkilatlanan MNP'ye Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından 5 Mart 1971 günü kapatma davası açılmıştır. Partinin kuruluş ilkelerinin anayasaya aykırı olduğu ve laiklik ilkesini ihlal ettiği belirtilen soruşturmada Erbakan'ın dini söylemleri de kanıt gösterilerek partinin kapatılmasına yönelik dava açılmıştır.

12 Mart 1971 günü askeri muhtıra yayınlanmasının da etkisiyle kapatılma davası süreci hızlanmış ve 20 Mayıs günü laikliğe aykırı faaliyette bulunduğu gerekçesiyle MNP'nin kapatılmasına karar verilmiştir (Çaha & Baykal, 2017: 803).

Böylece MGH'nin ilk partisi olan MNP kapatılmış ancak bu parti siyasi hareket için bir son olmamış, diğer kurulacak MGH partileri için bir temel teşkil etmiş ve siyasi tarihte yerini almıştır.

1.3.2. Milli Selamet Partisi Dönemi

MNP'nin Cumhuriyet başsavcılığı tarafından laikliğe aykırı olduğu gerekçesiyle kapatılmasından bir süre sonra 11 Ekim 1972 yılında Milli

Selamet Partisi (MSP) kurulmuştur. Yeni kurulan bu parti bir önceki partinin aynı kaderini yaşayarak kapatılmaması için Erbakan kurucu listede yer almamış, parti genel başkanlığına Süleyman Arif Emre getirilmiştir.

MSP, kuruluşundan itibaren ağır sanayi hamlesi fikri ve “fabrika yapan fabrikalar” sloganıyla yerli imkânlar kullanılarak maddi kalkınmanın önemine vurgu yaparken manevi kalkınma programı da hazırlamış ve imam hatip okulları, 10 Yüksek İslam Enstitüsü ve 3000’i aşkın Kur’an Kursu açarak ayrıca yüzlerce tarihi camiyi restore ederek bu programı uygulamaya çalışmıştır.

Bu süreçte devletin batılılaşma ve laiklik politikalarına karşı çıkmış ve milli bir politika izlenmesi gerektiği üzerinde durmuştur. 1973 seçimlerine giderken yayınladıkları seçim beyannamesinde MNP dönemindeki söylemlere paralel olarak kapitalizm ve komünizm karşıtı söylemler kullanılmış ve maddi kalkınmanın yanında manevi kalkınmanın önemine de vurgu yapılmıştır. (Bilgin, 2017: 70-73).

Girilen ilk seçim olan 1973 genel seçimlerinde %11,8 oy alarak 48 milletvekili ve 3 senatör ile meclise girmeyi başarmıştır. CHP ve AP’den sonra mecliste en fazla milletvekili olan üçüncü parti olmuştur. Seçimlerin hemen ardından Necmettin Erbakan partinin genel başkanlığı koltuğuna oturmuştur (Ertem, 2013: 102-106).

Soner Yalçın’a göre (2016: 81). MSP’nin bu seçimlerde beklentilerin üzerinde oy almasının sebepleri yoksul insanların ve Anadolu sermayesinin ekonomik sisteme yönelik eleştirileri ile dindar çevrelerin uzun yıllar uzak kaldıkları siyaset yaşamına girip söz sahibi olma istekleridir.

Seçim sonuçlarının ardından Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk, hükümeti kurma vazifesini CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit’e vermiştir. Ecevit, Erbakan dâhil meclisteki parti liderleriyle görüşmüş ancak sonuç alınamamıştır. Korutürk, Ecevit’in ardından hükümeti kurma görevini önce Süleyman Demirel’e vermiştir. Demirel’in de hükümeti kuramamasının ardından hükümet kurma görevini Erbakan’a vermesi gereken Korutürk bu

görevi kontenjan senatörü Naim Talu'ya vermiştir ancak iki defa bu görevi alan Talu da hükümeti kuramamıştır (Arpacı, 2017: 238).

Hükümet kurma süreci çıkmaza girmişken 9 Aralık 1973 tarihinde yerel seçimler gerçekleşmiş ve MSP'nin oyları azalarak %5,12'ye gerilemiştir. Olası bir erken seçimin kendi aleyhine olacağını düşünen Erbakan, Kıbrıs'ta meydana gelen hadiselerin de etkisiyle hükümet krizinden kurtulmak için koalisyon ortağı olmak üzere çalışmalarına başlamıştır. Cumhurbaşkanı'nın yeniden hükümeti kurma görevini Ecevit'e vermesiyle koalisyon çalışmaları hız kazanmış ve nihayet imzalanan hükümet protokolüyle 26 Ocak 1974 günü CHP ile MSP arasında koalisyon hükümeti kurulabilmiştir. 17 bakanlığın CHP'ye 7 bakanlığın ise MSP'ye verildiği koalisyon hükümetinde Ecevit başbakan olurken Erbakan ise başbakan yardımcısı olmuştur (Uzun, 2017: 36-40).

Sol bir parti olan CHP ile İslami esasları temel alan MSP arasındaki koalisyon zorlu süreçlerden geçmiştir. İlk karşılaştıkları problem Af Yasası konusunda olmuştur. Düşünce suçlarıyla ilgili Anayasa maddelerinin kaldırılmasını öneren tasarıya MSP üyeleri kabul oyu verirken eylemlere bulaşmış kişilerin suçlarının affına komünistleri affetmiş olmamak için ret oyu vermiş bu durum da CHP tarafından hoş karşılanmamıştır ve Ecevit tarafından koalisyonun bozulabileceği ima edilmiştir (Emre, 2017: 110).

Koalisyon hükümeti sürecinde meydana gelen en mühim hadiselerin başında ise Kıbrıs'a yapılan müdahale gelmektedir. Kıbrıs'ta bir darbe yaşanması ve cumhurbaşkanlığı görevine Türklerin katili olarak bilinen Nikos Samson'un gelmesi Ankara'da da ciddi endişelere neden olmuştur. Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhak edilmek istenmesi Türkiye'yi de harekete geçirmeye zorlamıştır. Kıbrıs Adasında garantörlük hakkına sahip olan Türkiye, 20 Temmuz 1974 günü Kıbrıs Barış Harekâtı düzenlemiş ve adaya asker çıkarmıştır (Bulunç, 2016: 38).

Harekât sonrası Kıbrıs adasının yarısı alınmış ve taraflar arasında ateşkes ilan edilmiştir. Ancak MSP ve CHP tarafları arasında harekâtın asıl kahramanın kendi liderleri olduğu iddiası üzerinde tartışmalar yaşanmıştır. CHP tarafı harekâtın kahramanı olarak Ecevit'i gösterirken MSP tarafı ise

harekâtı kendilerinin başlattığını belirterek Erbakan'ı Kıbrıs Fatihî ilan etmişlerdir (İyiekici, 2018: 71-72).

Af Kanunu ve Kıbrıs Harekâtı ile koalisyon ortakları arasındaki sorunlar gün yüzüne çıkarken hem CHP hem de MSP tarafı koalisyon sürecinin devam etmeyeceğini anlamaya başlamışlardı (Arpacı, 2017: 244).

Başbakan Bülent Ecevit bu koalisyon için *Tarihi Yanılgı* ifadesini kullanırken Erbakan ise CHP'yi eleştirmiş ve koalisyon hükümetinin milli menfaatler göz önüne alınarak kurulduğunu ancak “Manevi Kalkınma” ilkesini uygulama konusunda CHP'nin ilgisiz kaldığını söyleyerek CHP'nin materyalist bir parti olduğu suçlamasında bulunmuştur (Yorgancılar, 2012: 285).

Koalisyon hükümetinde bu sorunlar konuşulurken Ecevit'in yapacağı yurtdışı seyahatinde yerini vekâleten Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan'a bırakmak yerine CHP'li bir bakana bırakmak istemesi üzerine MSP'li bakanların bu gezi kararnamesini imzalamamaları sonucunda CHP-MSP Koalisyon hükümeti dağılmıştır (Albayrak, 1989: 100).

Koalisyon hükümetinin dağılmasının sebeplerinden biri olarak da Kıbrıs Barış Harekâtının başarıyla neticelenmesinin ardından halk nezdinde kazanılan itibarı seçim sonuçlarına yansıtmak isteyen Ecevit'in erken seçime gitme isteği gösterilmektedir. Ancak Ecevit'in istifası sonrası Cumhurbaşkanı Korutürk hükümeti kurma görevini kontenjan senatörü olan Sadi Irmak'a vermiştir ve Irmak güvenoyu alamayacak olmasına rağmen yaklaşık 5 ay sürecek 38. T.C. Hükümetini kurmuştur (Gündoğan, 2019: 85).

Irmak hükümetinin güvenoyu alamaması yeni bir hükümet bunalımına sebep olmuştur. Takvimler 31 Mart 1975 tarihini gösterdiğinde AP, MSP, Milliyetçi Hareket Partisi(MHP) ve Cumhuriyetçi Güven Partisi(CGP) bir araya gelerek Demirel başkanlığında 39. T.C. Hükümetini kurmuşlardır. Diğer üç partinin liderlerine başbakan yardımcılığı verilen 1. Milliyetçi Cephe (MC) olarak da adlandırılan bu yeni koalisyon hükümetinin amacının

Komünizm tehlikesine karşı bir araya gelmek ve CHP iktidarının önüne geçmek olduğu söylenmiştir (Ertem, 2013: 143).

1. MC hükümetinde MSP'nin amaçlarından biri olan İslam Konferansı'na üyelik konusu da gündeme gelmiş ve Türkiye, İslam Konferansı'na tam üye olmuştur (Emre, 2015: 48).

Bu koalisyon hükümetinde de birçok konuda anlaşmazlıklar yaşanmıştır. Avrupa Ortak Pazarı konusunda Erbakan'ın katı olumsuz tutumu ve Kıbrıs konusunda bağımsız bir devlet kurulmasındaki ısrarları hükümette tartışmalara yol açmıştır. Bu koalisyon hükümetinde de MSP ağır sanayi hamlelerini gerçekleştirmeye devam etmiştir. Ancak birçok sanayi fabrikasının temelini atılmasına rağmen Demirel'in çalışmaları ağırdan alması Erbakan tarafından eleştirilmiş ve Demirel'in Ecevit ile anlaşması sonucu erken seçime gitme kararı alınmasıyla 1. Milliyetçi Cephe koalisyonu dağılmıştır (Arpacı, 2017: 245-249).

1977 seçimlerine giderken MSP, "Maddi ve Manevi Kalkınma, Şahsiyetli Dış Politika ve Lider Ülke Türkiye" yaklaşımlarını benimsemiştir (Bilgin, 2017: 73)

5 Haziran 1977 tarihinde yapılan genel seçimlerde MSP'nin vekil sayısı yarıya düşerek 24'e gerilemiştir. Bu azalma parti içerisinde gerilime yol açmış ve bu gerilim Korkut Özal'ın liderliğinde Recep Tayyip Erdoğan'ın da içerisinde olduğu parti içi muhalefet hareketine dönmüştür (Damar, 2013: 142).

Seçim sonuçlarının ardından siyasi partilerin hiçbirinin tek başına hükümet kurabilecek oyu alamadığının görülmesiyle Ecevit'e azınlık hükümeti kurma görevi verilmiştir. Kurulan bu hükümet güvenoyu alamayınca 1 Ağustos 1977 tarihinde meclisten güvenoyu alan AP, MHP ve MSP'nin bir araya gelerek oluşturduğu 2. MC koalisyonu hükümeti kurmuştur. Erbakan bu hükümette de başbakan yardımcılığı görevini üstlenmiştir. 5 ay süren bu hükümet, Ecevit'in AP'li 9 milletvekilini Güneş Motel'de ikna edip partisine katmasıyla yıkılmış ve Ecevit hükümeti kurulmuştur (Ergin, 2015: 148).

2. MC Hükümeti sürecinde MSP, özellikle dış politika konularında eleştirilerini ortaya koymuştur. Avrupa Topluluğu'na (AT) Türkiye'nin girmesine karşı çıkarak bu yapının statüsünün devletler üstü olarak bir federal devlet statüsünde olduğunu ve bunun egemenlik haklarının devri olduğunu belirtmişlerdir (Emre, 2015: 338)

AT'ye tam üyelik hususunda Erbakan, iki asırdır yanlış bir batılılaşma davranışı içerisinde olduğumuzu, Avrupa kültürünü benimsemek için manevi değerlerimizi, kültürümüzü ve tarihimizi reddedip Müslüman kimliğimizi inkar ettiğimizi, AT'ye başvuru sürecinin de bu reddediş sürecinin bir devamı olduğunu belirtmiştir (Erbakan, 1991a: 27).

MSP'nin dışarıdan kerhen desteklediği 43. T.C. Hükümeti döneminde azınlık hükümetinin Başbakanı Süleyman Demirel'e yönelik ABD'nin Türkiye'deki yoğun askeri hareketliliğine eleştiriler getirmesi MGH'nin Batıya ve Amerika'ya karşı duruşunun da bir göstergesi mahiyetindedir (Sallabi, 2011: 605).

AT'ye karşı İslam Birliğini savunan Erbakan'ın dış politika meselelerinde üzerinde durduğu en önemli konuların başında Kudüs meselesi gelmektedir. İsrail'in BM kararına aykırı olarak Kudüs'ü başkent olarak ilan etmesinin ardından dünya kamuoyundan tepkiler yükselirken Türkiye'nin İsrail ile ilişkilerini geliştirmesine karşı MSP'nin 5 Eylül 1980 tarihinde verdiği gensoru sonucunda Dışişleri Bakanı Hayrettin Erkmen düşürülmüştür. Böylece Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ilk defa bir dışişleri bakanı düşürülmüş oluyordu (Yorgancılar, 2012: 359).

Dışişleri bakanının düşürülmesinden bir gün sonra Konya'da yaklaşık 100 bin kişinin katılımıyla "Kudüs'ü Kurtarma Mitingi" tertip edilmiştir. Mitingden 6 gün sonra, 12 Eylül 1980 tarihinde askeri darbe gerçekleşmiştir. Kenan Evren sonraki günlerde yaptığı bir basın açıklamasında Konya'daki olayların gericilik olduğunu ve milletimizin bu tehlikeyi görmekte olduğunu belirtmiş ve 12 Eylül darbesinin sebeplerinden biri olarak bu mitingi göstermiştir (Ertem, 2013: 254).

MSP darbe sonrası laikliğe aykırı olduğu gerekçesiyle kapatılmış ve Erbakan dâhil birçok kişiye dava açılmıştır (Albayrak, 2018: 11).

8 yıl Türk siyasi hayatında yer edinebilen MSP, girdiği 1973 genel seçiminde %11,8, 1977 genel seçiminde %8,56 ve girdiği 1973 yerel seçiminde %3,8 oy alarak 3'ü il olmak üzere 32 belediye başkanlığı ve girdiği 1977 yerel seçiminde %4,8 oy alarak 3'ü il 48 belediye başkanlığı kazanmıştır (Turan, 2008: 145, 184)

MSP, aldığı bu düşük oy oranlarına rağmen bu süreçte koalisyon ortağı olarak siyasette ağırlığını göstermiştir. Koalisyon ortağı olduğu bu dönemde manevi kalkınma ilkesini uygulamasının yanı sıra 65 yaş üstüne, dul ve yetimlere maaş bağlama, ağır sanayi fabrikaları kurma, tarımsal üretimde artışa gitme, et üretimini 5 kat artırma, yeni vergilerin önüne geçme, faizle mücadele etme ve enflasyon oranlarını azaltırken ortalama büyüme hızını %7'ye çıkartma gibi önemli icraatların altına 8 yıl gibi kısa bir sürede imza atmayı başaramıştır (Uzun, 2017: 43-45).

1.3.3. Refah Partisi Dönemi

12 Eylül Darbesi ile Ordu yönetime el koymuştur. Emir komuta zinciri içerisinde gerçekleşen bu darbenin liderliğini Genel Kurmay Başkanı Kenan Evren üstlenmiştir. Ülke yönetimini ele alan Evren TBMM'yi dağıtırken Anayasayı da askıya almıştır (Ahmad, 2014: 214-216).

Sıkıyönetim mahkemelerinde önce tutuklu sonra tutuksuz olarak yargılanan Erbakan'a 10 yıl siyaset yapma yasağı verilmiştir. Milli Güvenlik Kurulu'nun (MGK) 1983 yılında siyasal partilerin kurulmasının önünü açmasıyla Erbakan da yeni bir parti kurma hazırlıklarına girişmiştir. Refah Partisi adını alan bu yeni Milli Görüş partisi Ahmet Tekdal başkanlığında 19 Temmuz 1983 tarihinde kurulmuştur. 6 Eylül 1987 tarihinde siyasi yasaklı liderlerin yasaklarının kaldırılmasına yönelik yapılan referandum sonucunda evet oyunun çıkmasıyla siyasi yasaklar kaldırılmış ve Erbakan 11 Ekim 1987 tarihinde Refah Partisi'nin Genel Başkanlık koltuğuna oturmuştur (Kızıldaş, 2011: 239-240).

Refah Partisi 29 Kasım 1987 seçimlerinde %7,16 oy almasına rağmen yüzde 10 olarak uygulanan seçim barajını aşamadığı için milletvekili çıkaramamıştır. Barajın ilk defa uygulandığı bu seçim, sistem tartışmalarını da beraberinde getirmiştir (Kazan, 2001: 28).

Refah Partisi 1989 yılında düzenlenen yerel seçimlerde %9,8 oy alarak 1'ü büyükşehir ve 4'ü il olmak üzere 72 belediye başkanlığı kazanmıştır (Turan, 2008: 230, 244).

1991 yılında yapılan genel seçimde Refah Partisi, Milliyetçi Çalışma Partisi (MÇP) ve İslahatçı Demokrasi Partisi (IDP) ile ittifak yapmıştır. Bu seçimlerde Refah Partisi ismi altında seçime giren ittifak, %16,9 oy ile 62 milletvekili kazanarak meclise girmiştir. Böylece Necmettin Erbakan darbe sonrası meclise dönme imkânına sahip olmuştur (Gündoğan, 2019: 126-128).

1991 seçimleri RP açısından da kitle partisi olma yolunda farklı yöntemlerin denendiği bir seçim olmuştur. Toplumun tüm kesimlerini kucaklama eğilimi gösteren propaganda çalışmalarında toplumun geri kalmış kesimlerine yönelik slogan çalışmaları yapılmıştır. "Adil Düzen" fikrinin de ilk defa kullanıldığı bu seçim çalışmalarında tüm seçmenleri kapsayıcı söylemlerle seçmenlerin oylarına talip olunmuştur (Nebati, 2014: 158-159).

RP'nin 175 sayfalık 1991 seçim beyannamesi incelendiğinde Batı medeniyetinin "kuvveti üstün tutan" zihniyette bir medeniyet olduğu, Refah Partisi'nin ise "hakkı üstün tutan" zihniyette bir parti olduğu belirtilmiştir. Batı medeniyetinin bu zihniyeti sebebiyle dünya üzerinde zulüm ve anarşi doğmakta olup emperyalizmin ve siyonizmin "Büyük İsrail" projesini hayata geçirmek için çabaladığı bunun için Türkiye'nin de Ortak Pazar'a dâhil edilmek istendiği söylenmiş ve bu seçimin bu durumun önüne geçebilmek için bir fırsat olduğu anlatılmıştır. Refah Partisi dışında tüm partilerin birbirinin aynısı, batı taklitçisi ve faizci olduğu iddia edilmiştir. Dış politika konularında ise Ege ve Kıbrıs'taki sorunların Türkiye aleyhine ilerlediği tespiti yapılmaktadır. Şahsiyetli dış politika vurgusu yapılırken

mevcut dış politikamızın batılıların ve ABD'nin güdümünde olması eleştirilmektedir (Refah Partisi Genel Merkezi, 1991: 4-8).

Refah Partisi açısından 27 Mart 1994 yerel seçimleri Milli Görüş Hareketi içerisinde önemli bir yer tutmaktadır. %19,1 oy oranıyla İstanbul ve Ankara başta olmak üzere 6'sı büyükşehir 22'si il toplam 330 belediye başkanlığı kazanılarak büyük bir başarı elde edilmiştir (Kazan, 2001: 224-226).

Seçimlerin ardından Milli Görüş belediyelerinin hizmet kalitesini arttırabilmesi için Avrupa'da yaşayan Avrupa Milli Görüş teşkilatına mensup birçok Türk vatandaşından da iş makineleri ve ambulansları içeren ciddi yardımlar gelmiştir. Bu yardımlar, kazanılan belediyelerin önceki belediye yönetimlerine nazaran daha çok iş yapabilmesinin önünü açmıştır (Damar, 2010: 58).

24 Aralık 1995 seçimlerine gelindiği vakit Refah Partisi yükselişini sürdürmüş ve yaklaşık 6 milyon seçmenin oyunu alarak %21,38 oy oranıyla sandıktan birinci parti olarak çıkmıştır. 158 milletvekili çıkaran RP, birinci parti olarak hükümet ortağı olma ihtimaline karşılık basının da şiddetli eleştirilerine ve rejim karşıtı olma ithamlarına maruz kalmıştır (Müftüoğlu, 2010: 48, 51).

Seçimlerde ikinci ve üçüncü olan ANAP ile DYP'nin Mesut Yılmaz başkanlığında 53. T.C. Hükümetini kurması üzerine Necmettin Erbakan, güven oylamasında hükümetin güvenoyu alacak sayıya ulaşmadığını iddia ederek Anayasa Mahkemesine başvurması ve Mesut Yılmaz hakkında gensoru önergesi vermesi üzerine Mesut Yılmaz başbakanlıktan istifa etmiştir. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel tarafından hükümeti kurma görevi Necmettin Erbakan'a tevdi edilmiştir (Birand & Yıldız, 2012: 145-146).

Hükümeti kurma görevini cumhurbaşkanından alan Erbakan, DYP ile yapılan görüşmelerin ardından 28 Haziran 1996 günü 54. T.C. Hükümetini kurmuştur. Erbakan'ın başbakan olduğu hükümet 8 Temmuz günü meclisten güvenoyu almıştır (Ergin, 2015: 231).

Kurulan yeni hükümet bir yıllık ömrü boyunca ciddi icraatlar yapmıştır. Asgari ücreti ve memur maaşlarını en az 2 katına çıkarmış, Bağ-Kur emeklilerinin maaşlarına %300 zam yapılmış, eşel-mobil sistemi uygulanarak maaş zamları enflasyon oranına bağlı olarak düzenli zamlanmış, tarım ve hayvancılık desteklenmiş, 20 milyar dolar olarak beklenen bütçe açığı 15 milyar dolara indirilmiş, iç borç yarı yarıya indirilerek 22 milyar dolara gerilemiş, enflasyon %100'den %75'e indirilmiş, faiz ödemeleri azalarak 50 yıl sonra ilk defa denk bütçe yapılmış, dış politikada ise Irak ambargosu delinerek Kerkük-Yumurtalık petrol boru hattı tekrar açılmış, Türkiye'nin öncülüğünde İran, Malezya, Pakistan, Mısır, Endonezya, Bangladeş ve Nijerya'nın dâhil olduğu D-8 teşkilatı kurulmuştur (Uzun, 2017: 135-139).

Refah-Yol koalisyon hükümetinin ekonomi alanındaki icraatları sonucu ülke ekonomisinde olumlu bir havanın olması ve Erbakan'ın Siyonizm ve emperyalizm karşıtı söylemlerinin ABD ve İsrail'i rahatsız ettiği ve ABD'nin Türkiye'ye yönelik yardımlarının bu dönemde kesildiği iddia edilmiştir (Müftüoğlu, 2010: 77, 88).

Erbakan başbakanlığı sürecinde birçok İslam ülkesini ziyaret etmiştir. İran ile de doğalgaz anlaşması yapmıştır. Erbakan'ın İslam ülkelerini ziyaret ettiği tarihlerde ABD Dışişleri Bakanı Ankara Büyükelçiliğine kripto bir mesaj göndermiştir. Bu kripto mesajda Türkiye'nin Batı'ya yüz çevirip Müslüman ülkelerle ilişkiler geliştirmesinin ABD açısından endişe verici olduğu belirtilip kendi milli menfaatlerine aykırı olduğu belirtilmiş ve Türk Silahlı Kuvvetleri'nin aksiyon alması gerektiği söylenmiştir (Karamollaoğlu, 2022: 230).

1.3.3.1. 28 Şubat Postmodern Darbesi

Refah-Yol Hükümeti henüz bir senesi tamamlamamışken postmodern bir darbe sürecinden geçmiştir. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel başkanlığında toplanan Milli Güvenlik Kurulu (MGK) toplantısına Başbakan Erbakan, Başbakan Yardımcısı Çiller, İçişleri Bakanı Meral Akşener,

Genelkurmay Başkanı İsmail Hakkı Karadayı ve kuvvet komutanları katılmıştır (Çetinkaya, 2023: 141).

Laikliğe ve Atatürkçülüğe bağlılık vurgusu yapılan MGK toplantısında kararların uygulanmaması durumunda hükümeti iktidardan düşürme tehdidi yapılmıştır (Müftüoğlu, 2010: 123).

28 Şubat süreciyle beraber Erbakan, ordu tarafından yok sayılmış ve irtica tehdidinin baş aktörü olarak görülmüştür. İrtica tehdidine karşı silah kullanılma ihtimali bile söylenmiştir (Yalçın, S. 2016: 256).

28 Şubat Postmodern darbesinin bu şekilde ifade edilmesinin sebebi darbenin ateşli silahlarla değil ordu, yargı ve medyanın dâhilinde hükümeti işlevsiz bırakma amacı taşıyan bir operasyon olmasıdır (Nebati, 2014: 187).

Erbakan'ın 28 Şubat postmodern darbesi ile karşı karşıya kalmasının sebeplerinin İslam ülkeleriyle bir araya gelerek D-8 projesini hayata geçirmek istemesi ve 50 sene sonra ilk defa denk bütçe yapıp kurduğu havuz sistemiyle ekonomide milli menfaatlere paralel çalışmalar yapması ve böylece belli odakların hedefine oturması olduğu iddia edilmiştir (Bulaç, 2009: 287).

MGK toplantısının ardından 21 Mayıs 1997 tarihinde sendika ve işverenler “laik cephesi” ismiyle bir araya gelmiş, aynı gün Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından Milli Görüş Hareketi'nin üçüncü partisi Refah Partisine kapatma davası açılmıştır. Ordunun baskısı sonucu DYP'de istifalar olmuş, Başbakan Erbakan hükümeti kurma görevinin Tansu Çiller'e verilmesi için 18 Haziran 1997 tarihinde istifasını sunmuş ancak Cumhurbaşkanı Demirel hükümeti kurma görevini Çiller'e vermek yerine ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz'a vermiştir. Böylece postmodern darbe süreci hükümetin istifası ile sonuçlanmıştır (Zürcher, 2013: 239).

Refah-Yol Hükümetinin dağılmasından aylar sonra 16 Ocak 1998 tarihinde Anayasa Mahkemesi RP'nin kapatılması kararı almıştır. Erbakan bu kararla birlikte 5 yıl siyasi yasak cezası almıştır. Partinin kapatılmasının sebebi olarak da laikliğe ve Atatürkçülüğe karşı eylem ve söylemlerin olduğu kanıtlar ortaya koyulmuştur (Nebati, 2014: 192).

1.3.4. Fazilet Partisi Dönemi

Henüz Refah Partisi kapatılmamış ve kapatma davası sürerken 17 Aralık 1997 tarihinde MGH'nin dördüncü partisi olarak Fazilet Partisi (FP) kurulmuştur. İsmail Alptekin başkanlığında kurulan parti RP'nin kapatılmasının ardından Milli Görüşçü milletvekillerinin katılımıyla mecliste en fazla milletvekiline sahip parti haline gelmiş ve ana muhalefet partisi olmuştur (Yücel, 2006: 137).

18 Nisan 1999 günü yapılan genel ve yerel seçimlere girerek yerel seçimlerde %23,4 oyla birinci parti, genel seçimlerde %15,4 oyla üçüncü parti olmuştur. İstanbul, Ankara, Konya ve Kayseri büyükşehir belediyeleri dâhil olmak üzere 487 belediye başkanlığını kazanmış ayrıca 111 milletvekili ile parlamentoya girmiştir (Turan, 2008: 315, 322).

Seçimlerin hemen ardından 7 Mayıs 1999 tarihinde Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından FP'ye kapatılma davası açılmıştır. Dava süreci devam ederken FP'nin 14 Mayıs 2000 tarihindeki 1. Kongresinde Erbakan'ın başkan adayı olarak gösterdiği Recai Kutan'a karşı "yenilikçiler" olarak da isimlendirilen partinin genç yöneticilerinin içerisinde bulunduğu parti içi genç muhalif grup Abdullah Gül'ü aday olarak göstermiştir (Birand & Yıldız, 212: 326, 328).

Kongrede Recai Kutan 633 oy alırken yenilikçilerin adayı Abdullah Gül 521 oy almıştır. Bu alınan yüksek oy yenilikçi kanadı cesaretlendirerek parti içindeki muhalif tutumlarını sürdürebilmelerini ve ileriki dönemlerde yeni bir parti kurma çalışmalarının temelini atmalarını sağlamıştır (Nebati, 2014: 198).

22 Haziran 2001 tarihinde Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Vural Savaş'ın açtığı kapatma davası nihayete ermiş, laikliğe aykırı olduğu ve kapatılan RP'nin devamı niteliğinde olduğu gerekçesiyle FP kapatılmıştır. MGH'nin kapatılan dört partisi incelendiğinde tesir gücü en zayıf olan partisinin FP olduğu görülecektir. Bu son partinin de kapatılmasıyla beraber yenilikçi kanat Recep Tayyip Erdoğan öncülüğünde Adalet ve Kalkınma Partisini (AK Parti) kurarken Erbakan'ın çizgisinde yürümeyi tercih eden

Milli Görüşçüler ise MGH'nin beşinci partisi olan Saadet Partisini kurarak çalışmalarına devam etme kararı almışlardır (Türk, 2015: 85).

1.3.5 Saadet Partisi Dönemi

Saadet Partisi (SP) 20 Temmuz 2001 günü 135 kurucu üye ile Recai Kutan başkanlığında kurulmuş ve FP'nin kapatılmasıyla bağımsız kalan 48 milletvekilinin Saadet Partisi'ne katılmasıyla TBMM'de grup kurabilmiştir (Türk, 2015: 85-86).

SP girdiği 3 Kasım 2002 genel seçimlerinde %2,5 oy alarak meclis dışında kalmıştır. SP'nin 1.Olağan Kongresinde Necmettin Erbakan 5 yıllık siyasi yasağının bitmesiyle Genel Başkan olarak partisine geri dönmüştür. Ancak kısa bir süre sonra hakkında açılan başka bir davadan hapis cezası kesinleşince genel başkanlık koltuğunu tekrar Recai Kutan'a bırakmak zorunda kalmıştır (Yalçın, S. 2016: 344).

28 Mart 2004 yerel seçimlerinde SP, %4,6 oy alarak 1'i il toplam 63 belediye başkanlığı kazanmıştır (Turan, 2008: 351-352).

Erbakan'ın partinin genel başkanlık koltuğuna hapis cezasının onaylanacağı zamana kadar birkaç aylığına geçmesi ve Milli Görüş belediyeciliğinin geçmişte halkın takdirini kazanması yerel seçimlerdeki bu kısmi yükselişin sebebi olarak gösterilmiştir. Ancak 22 Temmuz 2007 genel seçimlerinde %2,34 oy olarak SP tekrar meclis dışında kalmıştır.

Seçimlerde beklediği oy oranını alamayan SP, 26 Ekim 2008 günü yapılan 3. Büyük Kongrede Numan Kurtulmuş'u genel başkanlığa getirmiştir. 29 Mart 2009 yerel seçimlerinde SP %5,3 oy ile 80 belediye başkanlığı kazanarak oy oranlarını arttırmıştır (Arpacı, 2017: 367, 369).

11 Temmuz 2010 günü yapılan olağanüstü kongrede Erbakan ile yaşadığı problem sebebiyle Genel Başkan Numan Kurtulmuş partiden tasfiye edilmiş ve kendisi Halkın Sesi Partisini (Has Parti) kurarak Saadet Partisi'nden ayrılmıştır.

Kurtulmuş'un partiden ayrılmasının ardından 17 Ekim 2010 tarihinde yapılan Saadet Partisi Olağanüstü Kongresinde Necmettin Erbakan partinin

genel başkanı seçilmiştir. Genel başkan seçilmesiyle 2011 genel seçimlerine hazırlık çalışmaları yapan Erbakan, ilerleyen yaşına ve hastalığına rağmen Trabzon’da yapılan il kongresine katılımının ardından 3 Ocak 2011 sabahı rahatsızlanarak hastaneye kaldırılmıştır. Tedavi sürecinde de parti çalışmalarını takip eden Erbakan 27 Şubat 2011 sabahı vefat etmiştir. İstanbul’da yüz binlerce insanın katıldığı cenaze namazının ardından Merkezefendi Mezarlığı’na defnedilmiştir (İstanbul Dostluk Derneği, 2013: 186).

Erbakan’ın vefatı sonrası yapılan 12 Haziran 2011 seçimlerinde SP %1,27 oy alabilmiştir. Düşen oy oranının sebeplerinden biri olarak da partiden ayrılarak Has Partiyi kuran eski genel başkan Numan Kurtulmuş gösterilmiştir (Arpacı, 2017: 369-370).

17 Temmuz 2011 günü yapılan kongrede genel başkanlığa getirilen Mustafa Kamalak, Saadet Partisi’nin önce ahlak ve maneviyat ilkesiyle hareket eden, ekonomide kalkınmayı esas alan ve şahsiyetli dış politika izleyip İslam Birliği ideali olan bir parti olduğunu ancak Milli Görüş gömleğini çıkaran AK Parti’nin Avrupa Birliği’nin kapısında bekleyen, İsrail’i ve ABD’yi müttefik kabul eden faizci kapitalist bir parti olduğunu iddia etmiştir (Kamalak, 2013: 16-25).

30 Mart 2014 günü yapılan yerel seçimlerde %2 oy alan SP, 4 Mayıs 2014 günü 5. Olağan Kongresini yapmıştır. Kongrede Mustafa Kamalak yeniden genel başkan olabilmek için Necmettin Erbakan’ın oğlu Fatih Erbakan ile yarışmıştır. Başkanlık seçimini kaybeden Fatih Erbakan, Erbakan Vakfını kurarak ülke geneli teşkilatlanmaya başlamış ve 2018 yılında Yeniden Refah Partisi ismini vererek kurdukları parti ile 14 Mayıs 2023 tarihinde AK Parti ile yapılan ittifak sonucu %2.8 oy alarak 5 milletvekili ile mecliste temsil edilmiştir (bbc.com, 2023).

Mustafa Kamalak liderliğinde SP, 2015 yılında yapılan genel seçimlere Büyük Birlik Partisi (BBP) ile ittifak yaparak girmiştir. *Milli İttifak* olarak adlandırılan bu seçim ittifakında Saadet Partisi çatısı altında seçime girilerek %2,1 oy alınmıştır (Yüksek Seçim Kurulu, 2015a).

1 Kasım 2015’de yapılan genel seçimlerine ise SP tek başına girerek %0,7 oy almıştır. Bu oy oranı MGH tarihindeki en düşük oy olarak kayda geçmiştir (Yüksek Seçim Kurulu, 2015b).

30 Ekim 2016 günü yapılan SP 6. Olağan Kongresinde Mustafa Kamalak genel başkanlık koltuğunu Temel Karamollaoğlu’na emanet etmiştir (Arpacı, 2017: 359).

Temel Karamollaoğlu, genel başkanlık görevini aldıktan 6 ay sonra yapılan 16 Nisan 2017 Türkiye Anayasa Değişikliği referandumuna hayır oyu vereceklerini açıklayarak kamuoyunun ilgisini çekmiştir. 24 Haziran 2018 tarihinde Cumhurbaşkanlığı seçimiyle birlikte aynı gün yapılan genel seçimlere CHP, İYİ Parti ve Demokrat Parti ile Millet İttifakını kurarak girmiştir. Karamollaoğlu, Cumhurbaşkanı adayı olarak girdiği seçimde %0,89 oy alabilmiştir. Millet ittifakı içerisinde genel seçimlere katılan SP ise %1,34 oy alarak 2 milletvekili meclise gönderebilmiştir. Böylece 2002 yılından sonra SP ilk defa mecliste temsil edilmeye başlanmıştır (Milli Gazete, 2018).

31 Mart 2019 tarihinde yapılan yerel seçimlerde SP %2,91 oy alarak 21 belediye başkanlığı kazanmıştır (Yüksek Seçim Kurulu, 2019).

12 Şubat 2022 tarihinde Saadet Partisi, CHP, İYİ Parti, Demokrasi ve Atılım Partisi (DEVA), DP ve Gelecek Partisi bir araya gelerek *Millet İttifakı* olarak isimlendirilen bir oluşuma gidilmiştir (sputniknews.com.tr, 2022).

Güçlendirilmiş Parlamenter Sistem hedefiyle çalışmalarına devam eden Millet İttifakı, 30 Ocak 2023 günü ülkenin içerisinde bulunduğu krizden kurtuluş reçetesi olarak hukuk, kamu yönetimi, şeffaflık, ekonomi, bilim, eğitim öğretim, dış politika, sektörel politikalar ve eğitim öğretim politikalarını içeren 9 ana başlık altında yer alan 2300’den fazla vaadi içeren Ortak Politikalar Mutabakat Metnini yayınlamıştır (Ortak Politikalar Mutabakat Metni, 2023: 13).

6 Mart 2023 tarihinde Saadet Partisi Genel Merkezinde millet ittifakının diğer genel başkanlarının da katılımıyla yapılan toplantının ardından Temel

Karamollaoğlu millet ittifakının Cumhurbaşkanı adayının Kemal Kılıçdaroğlu olduğunu kamuoyuna duyurmuştur (Anadolu Ajansı, 2023a). Böylece 14 Mayıs 2023 Cumhurbaşkanlığı seçiminde SP, Kemal Kılıçdaroğlu'nu destekleme kararı almıştır.

İlk turda %49,52 alan rakibi Recep Tayyip Erdoğan karşısında %44,88 oy alabilen Kılıçdaroğlu, rakibine karşı ikinci turda %47,82 oy alarak cumhurbaşkanlığı yarışını kaybetmiştir (Yüksek Seçim Kurulu, 2023).

Cumhurbaşkanlığı seçimi ile aynı tarihte yapılan Genel Seçimlere CHP ismi altında giren SP, 24 ismi CHP listelerinden aday olarak göstermiştir. Bu kişilerden 10 ismin milletvekili seçilmesiyle Saadet Partisi TBMM'de temsil edilmeye devam etmiştir. Mecliste 10 milletvekili ile temsil edilen SP, grup kurmak için diğer partilerle temas kurmaya başlamıştır. Kendileri gibi CHP çatısı altında seçime girip 10 milletvekili çıkaran Ahmet Davutoğlu başkanlığındaki Gelecek Partisiyle görüşmeler yapan SP, Gelecek Partisi ile anlaşarak 10 milletvekilinin kendi partilerine geçmesi sonucu 20 milletvekili ile mecliste Saadet Partisi olarak grup kurabilmişlerdir. Böylece en son 2002 yılında mecliste grup kuran SP, 21 sene sonra tekrar mecliste grup kurabilme imkânına kavuşmuştur (ntv.com.tr, 2023).

1.4. Dış Politika Anlayışı

Milli Görüş Hareketi'nin dış politika anlayışı Batılıların model, teorileri ve tasniflerden uzak, kaynağını Kur'an'dan alan ve Hak-batıl mücadelesine dayanan bir anlayıştır (Baharçiçek & Arpacı, 2017: 117).

Necmettin Erbakan ve kurulan Milli Görüş partilerinin dış politika söylemleri incelendiğinde Cumhuriyet öncesi zamana övgüyle değinilmesi, uluslararası ilişkilerde hak, adalet ve eşitliğin mevcut olması gerekliliği, şahsiyetli dış politika izlenmesi, yeni bir dünyanın kurulması gibi söylemlerin olduğu görülür (Baharçiçek & Arpacı, 2017: 119).

Bu minvalde Erbakan, farklı ülkelerde işgal altında yaşayan Müslüman toplulukların durumları ile yakından ilgilenmiştir. 1. Körfez Savaşı çıkmadan önce bu savaşı önleyebilmek için birçok ülkede diplomatik

temaslarda bulunmuştur. 12 Eylül darbesinden kısa bir süre önce Kudüs'ü başkent ilan eden İsrail'e tepkisiz kalan Türk Dışışleri Bakanı Hayrettin Erkmen'i gensoru vererek düşürmüştür (Erbakan, 2019: 19-22).

İslam ülkeleri ve temsilcileri ile yakın temaslarda bulunan Erbakan, devletlerin üst kademelerinden öğrenci temsilcilerine kadar birçok farklı görevde olan kişiler ile 1992 yılından itibaren Türkiye'de toplantılar düzenlemiştir. Müslüman Topluluklar Birliği (MTB) olarak adlandırılan toplantılarda Müslüman ülkelerin içerisinde bulundukları sömürü düzeninden kurtulmak için İslam Birliği kurulması gerektiği üzerinde durmuştur. İslam Birliği için de İslam Birleşmiş Milletler Teşkilatı, İslam NATO'su, İslam Ortak Pazarı, İslam Ortak Para Birimi, İslam Kültür İş Birliği Teşkilatı'nın kurulması gerektiğini ifade etmiştir. Bu organizasyonların kurulabilmesi için de İslam ülkelerinde bu çalışmalarını yapacak siyasi yapılanmaların teşekkül etmesi gerektiğini katılımcılara belirtmiştir (Hazırbulan, 2018: 257-290).

İslam ülkeleri temsilcilerine yapılan bu teklif bir güç unsuru olarak Müslümanların karşısında bulunan Batı dünyasına karşı Müslümanların ahvallerini düzeltme ve önlemler alma çağrısıdır. Erbakan, Avrupa Birliğine katılmayı bağımsızlıktan verilen bir ödün olarak değerlendirmiş ve buna karşı İslam Birliği idealini ortaya atmıştır. Bu ideali gerçekleştirme yolunda da Türkiye'nin İslam Konferansı'na tam üyeliği, MTB'nin kuruluşuna yapılan katkı, İslam Bankasına kurucu ortak olunması, D-8 projesi gibi çalışmalar gerçekleştirilmiştir (Tuğrul, 2019: 26-27).

Erbakan'ın dış politika anlayışı “şahsiyetli dış politika” üzerine kurulmuş bir anlayıştır. Kurulan tüm Milli Görüş partilerinin programlarında yer alan bu ibare Türkiye'nin uydu ülke değil güçlü ve lider bir ülke olma amacını taşır. Türk dış politikasının Batı lehine istikamet aldığını savunan Erbakan, diğer partileri şahsiyetsiz dış politika izledikleri gerekçesiyle eleştirmiştir. Batı Trakya Türklerine ve Balkanlardaki Müslümanlara yönelik baskılara sessiz kalınmasını, Ege ve Kıbrıs'taki haklarımızdan tavizler verilmesini bu minvalde değerlendirmiştir (Qarizada, 2019: 38-39).

Erbakan, dış politika anlayışını; “akılcı, realist, milli menfaatleri koruyan, kısa, orta, uzun hedeflerini bilen, şuurlu ve şahsiyetli bir politika olarak, yeryüzünün ifsadına, şerre, haksızlıklara değil, barış, hayra, tüm insanlığın saadetine hizmet eden, uydu değil, lider ülke dış politikası olmalıdır” şeklinde ifade eder (Erbakan, 1991b).

1.4.1. Erbakan’ın Sömürü Sistemi Eleştirisi

Erbakan’a göre emperyalizm, dünya üzerindeki ülkelerin yönetimlerine müdahale eden, ekonomilerini zayıflatan, tüm dünyayı yoksulluğa mahkûm eden, Ortadoğu’daki ve başka coğrafyalardaki sorunların ve dramın müsebbibi olan küresel bir sömürü düzenidir (Tuğrul, 2019: 47).

Erbakan emperyalizm ve siyonizmin dünyada, siyasi ve ekonomik düzene müdahale ederek, şiddet kullanarak savaş ve kaosa neden olarak, fikir kirlenmesi yoluyla insanları kültürlerinden uzaklaştırarak ve işbirlikçi hükümetler ile medya ve iş adamlarını kullanarak ifsadı yaydığını ve böylece dünya hâkimiyeti kurduklarını savunmuştur (Küçükğünay, 2020: 173).

Erbakan, İkinci Dünya Savaşı döneminde ABD, SSCB ve İngiltere’nin 1945 yılında Yalta Konferansı düzenleyerek Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası, İMF, NATO ve AB’nin kuruluşu kararlarını aldığını, bu kuruluşların dünyanın ifsadı için çalışan küresel kuruluşlar olduğuna dikkat çekmiştir (Erbakan, 2004).

Erbakan söylemlerinde Yalta Konferansına da sık sık yer vermiş ve yapılan mitinglerde kalabalığa yemin ettirirken 2. Yalta Konferansını Müslümanlara hedef olarak göstermiş ve sömürü düzenine karşı adalete dayalı Hakk’ı üstün tutan medeniyetin kurulması için bu konferansın önemini ortaya koymuştur (Erbakan, t.y.a).

Siyonizmin sömürü sistemini yürüterek kendi emellerini gerçekleştirmeye çalıştığını söyleyen Erbakan, Filistin davasını sahiplenerek siyonizm karşıtlığını ortaya koymuş, Theodor Herzl öncülüğünde 1897 senesinde Basel’de düzenlenen Birinci Siyonist Kongresinin İsrail’in

kurulmasını ve Müslümanların birliğinin parçalanmasını amaçladığını birçok defa ifade etmiştir (Erbakan, 2014c: 22).

Erbakan 1897 yılında yapılan 1. Siyonist Kongreye atfen yaklaşık 100 sene sonra 1994 yılında siyonist kongrenin yapıldığı aynı salonda İslam Birliği Konferansı düzenleyerek siyonizm karşıtlığını ortaya koymuştur (Erbakan, 1994).

Erbakan, siyonizmin gizli dünya devleti kurarak dünya hakimiyetini amaçladığını, kendilerini üstün ırk kabul ederek diğer insanları köleleştirdiğini, Büyük İsrail devlerini kurmaya çalıştıklarını bunun için de 1897 yılındaki konferansta Abdülhamid'in indirilmesi, Osmanlı'nın yıkılması ve İslamiyet'in yok edilmesi kararlarının alındığını söylemiş, Emanuel Karasu isimdeki siyonistin Abdülhamid'i indirdiğini ve yine bir siyonist olan Haim Nahum'un Lozan'da İsmet İnönü'nün danışmanı olarak bulunarak "Büyük İsrail" projesini gerçekleştirmek için çabaladığını savunmuştur. Erbakan, Gary Allen'in "Gizli Dünya Devleti" kitabını tercüme ederek önsöz yazmış ve Türkiye'de çoğaltılıp basılmasını sağlamıştır. Erbakan, İslam ülkelerindeki problemlerin sebebi olarak gördüğü siyonizmin ve emperyalizmin hedeflerine karşılık "Yaşanılabilir Türkiye", "Yeniden Büyük Türkiye" ve "Yeni Bir Dünya" idealini ortaya koymuştur (Tuğrul, 2019: 53-55).

1.4.2. İslam Birliği Davası ve D-8 Projesi

19. yüzyılda Müslüman toplulukların yaşadığı toprakların Avrupalı devletler tarafından işgal edilmesi sonucu Müslümanların kurtuluşlarını Osmanlı Devleti'nden beklemeleri İslamcılık ve İslam Birliği fikirlerinin ortaya atılmasına sebep olmuştur (Özcan, 2001: 470).

Sömürgeciliğe karşı durarak Müslümanların birliğini temin edecek İttihad-ı İslam düşüncesi Sultan II. Abdülhamid Han tarafından devlet politikası olarak uygulanmıştır. Erbakan, İttihad-ı İslam düşüncesini dönemin şartlarına uygun olarak tasarlayarak Müslümanları siyasi, kültürel ve iktisadi olarak bir araya getirebilmek amacıyla D-8 projesini ortaya koymuştur (Engin, 2019: 71).

Erbakan, İslam Birliği'nin bir zaruret olduğunu, dünyanın bir felakete gittiğini ve inanç, mezhep, ırk farkı gözetmeksizin bütün insanlığın saadeti için azınlığın çoğunluğa tahakkümü olarak nitelendirdiği sömürü sisteminin önüne İslam Birliği'ni kurarak geçebileceklerini savunmuştur (Erbakan, 2019: 146-147).

Erbakan, yeryüzünde Hakk'ı hâkim kılabilmek için kurulacak İslam Birliği'ni kurarken bunun yanında İslam Birleşmiş Milletler Teşkilatı, İslam NATO'su, İslam Ortak Pazarı, İslam Ortak Para Birimi, İslam Kültür İşbirliği Teşkilatı ve İslam Savunma İşbirliği Teşkilatı gibi kuruluşların da kurulması gerektiğini ifade etmiştir. Erbakan, Orta Asya, Anadolu ve Balkanlarda yaşayan Müslümanlar için Türkiye'de, Orta Doğu ve Afrika'da yaşayan Müslümanlar için Mısır'da, Amerika, Avrupa ve Avustralya'da yaşayan Müslümanlar için ise Almanya'da bir merkez kurulmasını öngörmüş ve böylece tüm Müslümanların birleşmesini amaçlamıştır (Erbakan, 2019: 152-154).

‐Yeni Bir Dünya‐ söylemiyle şekillendirilen ve 2.Yalta Toplantısıyla kuvveti üstün tutan değil Hakk'ı üstün tutan bir medeniyetin kurulması sürecinde bir adım olarak Müslüman ülkelerin adil bir dünya kurması için hedeflenen İslam Birliği projesinin   aşaması vardır. İlk olarak D-8 organizasyonu kurularak 8 İslam  lkesi bir araya gelecek. İkinci olarak 60 Müslüman ülkenin teşekkül ettiği D-60 projesi hayata geçecek ve ardından dünyadaki sömürülen diğer ülkelerin katılımıyla D-160 projesi gerçekleşerek 160 ülke bir araya gelecek.   nc  ve son olarak da ikinci Yalta Konferansı ile G-8 organizasyonu ile D-160 bir arada toplanarak herkesin hakkını alabildiği adil ve yaşanılabilir bir dünyanın tesisi sağlanacaktır (Erbakan, 2019: 173-174).

D-8 (Developing & 8 Organization For Economic Cooperation), Türkiye'nin önderliğinde Mısır, Pakistan, Endonezya, Bangladeş, İran, Malezya ve Nijerya'nın katılımıyla Necmettin Erbakan'ın başbakan olduğu dönemde 15 Haziran 1997 günü İstanbul Çırağan Sarayı'nda açıklanan İstanbul Deklarasyonu ile kurulmuştur. Açılımı ‐Gelişen 8  lke Ekonomik İşbirliği  rg t ‐ anlamına gelen kuruluş 6 ilkeyi benimsemiştir. Bu ilkeler;

- a. Savaş değil, barış,
- b. Çatışma değil, diyalog,
- c. Sömürü değil, iş birliği,
- d. Çifte standart değil, adalet,
- e. Ayrımcılık değil, eşitlik,
- f. Baskı ve tahakküm değil insan hakları ve hürriyettir.

D-8 Organizasyonunun bayrağındaki 6 adet yıldız da bu ilkeleri temsil etmektedir (Asiltürk, E. 2022: 125-126).





2. BÖLÜM

KIBRIS ADASI SİYASİ TARİHİ

2.1. Osmanlılar Öncesi Kıbrıs'ın Kısa Tarihi

Kıbrıs adası tarih boyunca 3 kıtanın birleştiği noktada olması sebebiyle Akdeniz'in kontrolünü sağlamak isteyen devletlerin mücadele alanı olmuştur. Özellikle Ortadoğu'yu ele geçirip hâkimiyeti altında tutmak isteyen devletler için Kıbrıs adasının stratejik bir önemi vardır (Gözlü, 2011: 21-24).

Kıbrıs adası, tarihi boyunca birçok defa farklı güçlerin kontrolüne geçmiştir. Mısırlıların, Hititlerin, Asurluların, Fenikelilerin, Romalıların, Perslilerin, Venediklilerin ve Lüzinyanların hâkimiyeti altında geçen binlerce yılın ardından Hz. Osman döneminde 649 senesinde Müslümanlar adayı fethetmiştir. Hz. Muhammed'in (sav) süt teyzesi, Hala Sultan olarak bilinen Ümmü Haram binti Milhan'ın İslam ordusuyla beraber Kıbrıs adasını fethe gelirken şehit olması ve Larnaka şehrine defnedilmesi adanın Müslümanlar için öneminin bir başka göstergesi olmuştur (Tonguç, 2022: 85-87).

Müslümanların adayı fethetmesinin ardından Bizans ile mücadeleler sonucu adanın kontrolü el değiştirerek devam etmiştir. III. Haçlı seferi ile 1191 yılında adayı İngiltere Kralı Arslan Yürekli Richard olarak bilinen I. Richard ele geçirmiştir (Gürün, 1983: 380).

Adayı ele geçiren Arslan Yürekli Richard adayı, müttefiki olan Katolik ve Fransız asıllı Lüzinyanlar hanedanına satmış ve bu hanedanlık 1192 senesi ile 1489 senesi arası yaklaşık 300 sene adayı kontrol etmişlerdir. 1489 yılında ada Venediklilerin kontrolüne geçmiş ve 1571 yılında Osmanlı idaresine geçene kadar Venediklilerin elinde kalmıştır (Şahin, 2011: 42).

M.S. 395'te Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılması sonrası Kıbrıs Bizans idaresine geçmiştir. 6. yüzyılda Bizans'ta Rumca resmi dil olarak kabul edilince Kıbrıs'ta da Rumca konuşulmaya ve yazılmaya başlanmıştır. Kökenleri Anadolu toprakları, Mezopotamya ve Suriye olan bu halk Bizans idaresi altında kendilerini Rum saymaya başlamışlardır. İngiliz devlet adamı

Winston Churchill, Rumların Yunan asıllı olmadıklarını söylerken 1880 yılında İngiliz parlamentosuna sunulan bir raporda da Rumca konuşan Kıbrıs halkının ırk bakımından Yunanlı olmadıkları belirtilmiştir. 6. yüzyılda Rumca konuşmaya başlayan Kıbrıslılara ait Rumca ilk resmi belge ise 1450 yılına aittir. Kıbrıs Rumları Perslerle birlikte Yunanlılara karşı savaşmaları üzerine Yunan yazarlardan Aeshilus (525-426) eserinde Kıbrıslıları hiçbir zaman Yunan kabul etmediklerini yazar. Yunanlılar hiçbir zaman adayı ele geçiremezken yalnızca Salamis'te küçük bir koloni kurabilmişlerdir (Mütercimler, 2007: 740-743).

2.2. Kıbrıs Adası'nın Stratejik Önemi

Geçmişte büyük güç mücadelelerine ev sahipliği yapan adanın bugünkü stratejik önemine baktığımızda geçmiştekiyle paralellik görürüz. Devletlerin Ortadoğu coğrafyasında söz sahibi olabilmesi için kritik bir noktada olan Kıbrıs adası Akdeniz'in hâkimiyeti için de önemlidir. Bugün üç kıtanın ortasında bulunan Akdeniz'in dünyadaki denizlere oranı %1 olmasına rağmen dünya deniz ticaretinin üçte birine ev sahipliği yapmaktadır. Bu yönüyle kilit bir konumdadır (Erbaş, 2018).

Bugün Doğu Akdeniz'de bulunan zengin yer altı kaynakları Kıbrıs'ın önemini daha çok arttırmıştır. Ortadoğu'da Irak ve Suriye'de savaşların meydana gelmesi, İran'a yapılan ambargolar ve kriz ortamına sokulmak istenmesi, İsrail'in Filistinlilere yönelik saldırıları ve Büyük İsrail Projesini uygulama çabaları, ABD'nin bölgede terör örgütlerini desteklemesi Kıbrıs'ı önümüzdeki yıllarda daha çok konuşuyor olacağımızın birer göstergesidir. Doğu Akdeniz'in önemli konumu nedeniyle farklı bahanelerle birçok ülke bölgede yerini almıştır. Suriye savaşı sebebiyle Rusya'nın bölgede yerini alması, Çin'in bölgedeki önemli yatırımları, Avrupa Birliği ülkelerinin Güney Kıbrıs Rum Yönetimi üzerinden bölgedeki çalışmaları ve ABD'nin bölgeye askeri ve siyasi müdahaleleri, Kıbrıs'ın Türkiye ve bölge ülkelerinin güvenliği açısından önemini ortaya koymaktadır (Tonguç, 2022: 31-32).

Keşfedilen enerji kaynakları da ekonomik çıkarlarını korumak isteyen ülkelerin iştahını kabartmaktadır. Doğu Akdeniz bölgesinde 1,7 milyar varil

petrol ve 3,45 trilyon metreküp doğal gaz rezervi olduğu hesaplanmaktadır (Tonguç, 2022: 35).

Bu miktardaki doğalgaz rezervi Türkiye'nin 572 yıllık ihtiyacını karşılarken tüm Avrupa'ya ise 30 yıl yetecek bir miktardır (Yaycı, 2019).

Bu sebeple hem stratejik konumu hem de Doğu Akdeniz bölgesindeki değerli yer altı kaynakları sebebiyle Kıbrıs Adası'nın önemi geçmişte olduğu gibi günümüzde de devam etmektedir.

2.3. Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Kıbrıs (1571-1914)

Osmanlı İmparatorluğunun Kıbrıs adasını fethinden önce ada Venediklilerin elinde bulunuyordu. Katolik olan Venedikliler Ortodoks yerli halka baskı yapmaktaydı. Bu sebeple yerli Ortodoks halk adadan göç ederken geride kalanlar Osmanlı İmparatorluğundan yardım istiyordu (Bedevi, 1965: 91).

Adanın Osmanlı hâkimiyeti altında olmaması imparatorluk için de riskler taşımaktaydı. Kuzey Afrika'dan Suriye'ye, bölgede büyük topraklar fetheden Osmanlı için bu topraklara yakın olan Kıbrıs Adası bölgeyi kontrol etmek için önem arz ederken ayrıca Venedikli korsanların Türk gemilerine saldırdığı bir üs olarak kullanılması Osmanlı için bir tehdit unsuruydu (Mütercimler, 2007: 71).

Kıbrıs halkının yardım isteği ve Venediklilerin korsan faaliyetleri sebebiyle 1570 yılında Osmanlı İmparatorluğu tarafından savaş ilan edilir. Magosa dışında tüm toprakları 1 ay içinde ele geçiren Osmanlılar, Magosa'yı da 1571 yılında fethederek Kıbrıs'ın tamamına hakim olmuşlardır (Uzunçarşılı, 1995: 14).

Osmanlıların Kıbrıs'ı fethi sonrası Papa, Kutsal Birliği toplamaya başlamıştır. Osmanlı İmparatorluğu'na karşı toplanan 14. Haçlı ittifakı Kıbrıs'ı geri alabilmek için 200 kadar gemiyle hareket etmiş ve Messina da toplanmışken Türk donanması da İnebahtı körfezine demirlemiştir (İnalçık, 2009: 168).

7 Ekim 1571 tarihinde İnebahtı körfezinde başlayan savaş Kaptan-ı Derya Ali Paşa başta olmak üzere Osmanlı'nın çok fazla sayıda şehit vermesine ve 200'e yakın gemisini kaybetmesine neden olmuştur. Haçlılar, İnebahtı muharebesini kazanmış olmasına rağmen hava koşulları sebebiyle Kıbrıs'ı almaya muvaffak olamamıştır. Osmanlı İmparatorluğu ise savaş sonrası donanmasını tekrar toparlayarak eskisinden daha güçlü bir hale getirmeyi başarmıştır (Uzunçarşılı, 1995: 19-20).

İnebahtı Savaşından sonra Veziriazam Sokullu Mehmed Paşa, Venedik elçisine şu tarihi sözü söylemiştir:

“Sizden Kıbrıs adasını alarak biz sizin kolunuzu kestik. Siz ise donanmamızı yenmekle sadece sakalımızı tıraş etmiş oldunuz. Kesilen bir kol yeniden yerine gelmez. Ancak tıraş edilen sakal, eskisinden daha gür çıkar.” (Hammer, 2008: 275).

Adayı fetheden Osmanlı İmparatorluğu şu kanunnameyi hazırlamıştır:

“Kıbrıs Beylerbeyine, Kadısına ve Defterdarına hüküm; Kıbrıs Adası benim ezici gücümle fetih olunmuş bir ülkedir. Savaş nedeniyle halk, güçsüzlüğe düşmüştür. Şeriat'ın uygulanmasında, vergilerin alınmasında, davaların görülmesinde ve öteki durumlarda ada halkına zulmedilmeyip, adaletle işlem yapılmalı ve korunmalıdır ki güçlenebilsinler. Bu konuda her biriniz, ayrı ayrı dikkatli olacaksınız. Yerli halk, Tanrı'nın bize emanetidir. Onları her zaman koruyacak, onlara kimsenin zulmetmesine göz yummayacaksınız. Şer'i hükümler uygulanırken, vergiler toplanırken, adaletle davranınız ve yerli halkı ayırıcı hareketlerden kaçınınız. Benim adil hükümdarlığım süresince yerli halkın rahatlık, bolluk ve güven içinde bulunması, ülkenin bayındır olması isteğimdir. Bu konularda gerektiği gibi davranılacak, bir dakika bile yitirilmeyecektir. Ola ki, yerli halka zulüm olunduğu, ağır vergi konulduğu ve aralarına karıştırıcılık sokulduğu duyulacak olursa, özürlerinizin asla kabul edilmesi olasılığı yoktur. Ona göre gaflet etmeyiniz.” (Hakeri, 1993: 250-251).

Osmanlılar, adaletli yönetimi sayesinde adayı 307 yıl boyunca barış içinde elinde tutmuştur. 1869 yılında Süveyş kanalının açılmasıyla Akdeniz

ve Kıbrıs açısından yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Deniz ticaretini kontrol etmek isteyen müstemlekeci devletler Kıbrıs'ı gözlerine kestirmiştir. 93 Harbi olarak bilinen 1877-78 Osmanlı Rus harbinde Osmanlı İmparatorluğu mağlup olmuştur. Bunun üzerine İngiltere, Osmanlı'yı koruma karşılığında Hindistan'daki sömürgelerine giden yol güzergahı üzerindeki Kıbrıs'ı istemiştir (Efe, 2012: 18).

4 Haziran 1878'de İngiltere'nin teklifini kabul eden Osmanlı İmparatorluğu, senede 92.986 sterlin bedel ile adanın yönetimini İngiltere'ye devretmiştir ve adada İngiliz yönetimi başlamıştır (Keser, 2004: 144).

2.4. Birleşik Krallık Döneminde Kıbrıs (1914-1959)

1914 senesinde 1. Dünya Savaşı başlamış ve taraflar iki bloğa ayrılmıştır. Savaşın başında tarafsız kalmayı tercih eden Osmanlı İmparatorluğu ilerleyen zamanlarda savaşta Almanya'nın dâhil olduğu ittifak devletleri tarafında savaşa katılmasıyla, itilaf devletleri tarafında savaşta olan İngiltere Kıbrıs Adası'nı ilhak ettiğini açıklamıştır (Çakmak, 2008. 207).

Böylece Kıbrıs adası resmen İngiltere yönetimine geçmiştir.

2.4.1. Kıbrıs sorununun ortaya çıkması

Kıbrıs, stratejik konumu sebebiyle birçok ülkenin dikkati çeken bir ülkedir. Bu ülkelerin Kıbrıs üzerinden sağlamaya çalıştıkları çıkarlar çeşitlilik göstermekle beraber Yunanistan için Megali İdea* projesinin önemli bir parçasını oluşturur.

* 18. yy. sonlarında Yunan şair Rigas Ferreros, Yunanistan'a ait olması gereken şehirlerin haritasını çizer. İstanbul'dan Doğu Trakya'ya, Ege Adalarından Kıbrıs adasına kadar birçok bölgeyi içeren bu harita, Yunanistan'ın Bizans'ı tekrar kurup Megai İdea projesini hayata geçirme hayalini içermektedir (Yellice, 2012: 14).

1814 yılında Yunanlılar tarafından kurulan Filiki Eteryia isimli örgütün de gizli amaçları arasında yer alan on ilkeden birisi de Kıbrıs Adasının Yunanistan'a katılmasıydı (Mütercimler, 2007: 87).

Rigas'ın Megai İdea haritası içerisinde Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanması yani Enosis projesi de vardı. 1914 yılında İngiltere'nin adayı ilhak ettiğini duyurmasıyla Enosis'i destekleyenler umutlanmaya başlamıştır. 1931 yılına geldiğinde Rumlar büyük mitingler düzenleyerek Enosis isteğiyle adada isyan çıkardı ve kamuya ait binalara saldırılar düzenlendi, vali konağı yakıldı (Koç, 2005: 110-111).

İsyan sonrası İngilizler adada önlemler almaya başlamıştır. Yunan tarihi ile Türk tarihinin müfredatta işlenmemesi için çalışmalar yapılmış, Türk ve Yunan bayraklarına adada yasaklar getirilmiştir. İsyan çıkaran kesim Rumlar olmasına rağmen yasaklara daha çok muhatap olan kesim genellikle Türkler olmuştur (Keser, 2004: 148).

1950 yılına gelindiğinde İkinci Dünya Savaşı sonrası İngiltere'nin adadaki rejim baskısını zayıflatmasından istifade etmek isteyen adadaki Rumlar Enosis'in gerçekleşmesi için kendi aralarında plesibit yapmıştır. Ortodoks Kilisesi'nin desteklediği oylamadan Enosis kararı çıktığı açıklanmış ancak Türk ve İngiliz tarafı antidemokratik ve kanundışı olarak tek taraflı yapılan bu oylamayı kabul etmemiştir (Özmen, 2018: 79).

2.4.2. EOKA Örgütü ve Türklere Yönelik Katliamlar

1950 yılında Rum Ortodoks Kilisesi Başpiskoposluğu vazifesine Makarios'un seçilmesiyle Enosis isteği adada daha gür şekilde işitilmeye başlanmıştı. Makarios'un seçilmesinin ardından önce 1951 senesinde Yunanistan adanın kendilerine bağlanması için İngiltere'ye başvurmuş ardından 1954 senesinde konuyu Birleşmiş Milletlere taşıyarak sorunun uluslararası mecrada gündeme gelmesini sağlamıştır (Hasgüler, 1999: 19-20).

Birleşmiş Milletler Genel Kurulundan olumsuz sonuç alan Yunanistan sorunu silahla çözme seçeneğini masaya yatırarak Albay Grivas'a 1955

yılında EOKA örgütünü kurdurdu ve adada eylemlere başlandı (Aydoğdu, 2005: 10-13).

Türkiye Cumhuriyeti bu dönem bir iktidar değişikliği yaşamış ve 1950 yılında Demokrat Parti iktidara gelmiştir. Batı ile iyi ilişkiler sürdürme çabası içerisindeki partinin ilk hükümet programında Kıbrıs konusuna değinilmediği görülür. Enosis konusunda zaman zaman zıt açıklamalar yapılsa da Kore savaşı sonrası 1952 yılında iki ülkenin de NATO'ya üye olması ve 1953 yılında imzalanan ve Balkan Paktı olarak bilinen Dostluk ve İşbirliği Antlaşması Türk-Yunan dostluğunun önünü açmıştır. Ancak Kıbrıs sorununun Yunanistan tarafından önce BM'ye taşınması ve sonra EOKA örgütünün adadaki Türkleri hedef alan terör faaliyetleri bu dostluğu zedelemiş, adadaki terör olaylarına çözüm bulmak amacıyla İngiltere'nin davetiyle düzenlenen Londra Konferansı da Türkiye'de gerçekleşen 6-7 Eylül olayları sebebiyle sonuçsuz kalmıştır (Sakin & Dokuyan, 2010: 42-43).

EOKA örgütünün adada İngilizlere ve Türklere yönelik şiddet eylemleri devam ederken Türkler kendilerini müdafaa etmek amacıyla Türkiye'nin desteği ile Türk Mukavemet Teşkilatını kurmuşlardır (Yalçın E. , 2016: 284).

1957-58 senelerinde adada EOKA'nın terör faaliyetleri devam ederken Türkiye genelinde yüzbinlerce kişinin katıldığı ve tarihe "Taksim Mitingleri" olarak geçen birçok protesto mitingi düzenlenmiş ve "Ya Taksim Ya Ölüm!" sloganları atılmıştır. Ayrıca Kıbrıs'ta savaşa gitmek için üniversite talebesi yaklaşık 5 bin kişi dönemin en büyük gençlik yapılanmalarından Milli Türk Talebe Birliği'ne başvurmuştur (Tansel, 2010: 160).

Bu dönemde Türkiye, Kıbrıs'ta Taksim tezini desteklemiştir. Yunanistan ise tek taraflı olarak *self-determinasyon* amacıyla konuyu tekrar Birleşmiş Milletlere taşımış ancak Yunanistan'ın önerisi Türkiye'nin de adada taraf olduğu ve adada yaşayan iki toplum olduğu gerekçesiyle reddedilmiştir (Önalp, 2010: 99-100).

Kıbrıs Türklerini ve Türkiye'yi yok sayarak sonuç alamayacağını anlayan Yunanistan devleti böylece Türkiye ile müzakerelere başlamıştır.

2.5. Kıbrıs Cumhuriyeti Dönemi (1959-1963)

BM toplantısının ardından Türk ve Yunan Dışişleri Bakanları arasında görüşmeler başlamıştır. İki ülkenin de NATO üyesi olması ve olası bir savaş durumu ABD'yi endişelendirmekte ve sorunun bir an önce çözülmesini istemektedir. 1958 senesinin sonlarına doğru düzenlenen NATO toplantısında Türkiye ve Yunanistan tarafı Kıbrıs'ta bağımsız bir devletin kurulması konusunda mutabık kaldılar (İsmail, 2000: 19-21).

2.5.1. Zürih Anlaşması'nın İmzalanması

Yunanistan ve Türkiye 1959 yılının şubat ayında Zürih'te bir araya gelmiştir. Yapılan görüşmeler sonrası imzalanan belgelere göre iki taraf da tek bir meclisi olan Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasını ve anayasasının oluşturulmasını onaylamış, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin adada garantör devletler olduğu, adada mevcut bulunan İngiliz birliklerinin dışında belirli sayılarda Türk ve Yunan askeri birliklerinin de bulunabileceğini kabul etmiştir (Erol, 2017: 36).

Bu dört maddelik anlaşmanın dördüncü maddesi ileride Kıbrıs Barış Harekâtının gerekçesini de oluşturacaktır. Bu maddeye göre: “Ortak veya anlaşarak hareket olası olmadığı takdirde garanti veren üç devletten her biri bu anlaşma ile kurulan düzeni tekrar kurmak amacı ile harekete geçmek hakkını saklı tutarlar” (İsmail, 2000: 25).

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin 27 maddelik anayasası ise kabul edilmiştir. Bu anayasa maddelerinin bazıları şu şekildedir: Kurulan cumhuriyetin başkanı Rum olurken yardımcısı ise Türk olacaktır. Dili Rumca ve Türkçe olacaktır. Meclis'in %70'i Rum %30'u Türk olacaktır. Ülkedeki polis teşkilatı için de aynı oran gözetilirken kurulan cumhuriyetin ordusunda bu oran %60'a %40 Rumların lehine olacaktır. Ancak bununla beraber ordu ve polis teşkilatında Türk komutan bulundurulması zorunlu olacaktır (Erol, 2017: 41-42).

2.5.2. 1959 Londra Anlaşması'nın İmzalanması

Zürih'te Yunan ve Türk tarafları arasında imzalanan bu anlaşma İngilizlerin bir temsilcisi olmadığı için resmîyet kazanmamıştır. Bu anlaşmanın hukukîen geçerli olabilmesi için İngiltere, Yunanistan ve Türkiye Londra'da bir araya gelme kararı almıştır. Zaman kaybetmeden taraflar Londra'ya geçmiş ve 17-19 Şubat tarihlerinde düzenlenen konferansta anlaşmaya varılmıştır. Görüşmelerin yapıldığı sırada Londra'daki konferansa katılmak amacıyla yola çıkan Başbakan Adnan Menderes'in uçağı yoğun sis sebebiyle düşmüş, 14 kişinin vefat ettiği kazadan yaralı kurtulan Menderes Londra Anlaşması sürecini hastaneden takip etmiş ve anlaşmayı hasta yatağında imzalamak zorunda kalmıştır (Anadolu Ajansı, 2022).

Bu anlaşma ile Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuş, İngiltere, Türkiye ve Yunanistan adada garantör devlet olmuştur.

2.5.3. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kurulması

16 Ağustos 1960 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti'nin resmen kurulduğu ilan edilmiştir. Cumhuriyet ilan edilmeden önce 1959 yılının aralık ayında Dr. Fazıl Küçük Cumhurbaşkanı yardımcısı olarak seçilmiş, ardından yapılan cumhurbaşkanlığı seçiminde ise Makarios galip gelmiştir (Tülümen, 1998: 19).

Cumhuriyetin ilan olunmasıyla anayasa da yürürlüğe koyulmuş aynı gün Türkiye'den gelen askeri birlik Kıbrıslı Türkler tarafından coşkuyla karşılanmıştır (Cam, 1966: 126).

Cumhuriyetin ilan edilmesi ile adada barış ortamı oluşması beklenilmiş ancak Cumhurbaşkanı Makarios'un devletin bakanlık kademelerine EOKA örgütünün komutanlarını ataması ve vazgeçilmeyen Enosis hayalleri bu ortamın oluşmasına engel olmuştur (Avcı & Doğanay, 2016: 126).

Cumhuriyet'in ilanından sonra Enosis hayallerinden vazgeçmeyen Rum tarafı cumhuriyetin kurulmasıyla Türklerin sahip olduğu haklardan rahatsız olmuştur. Makarios'un 1963 yılındaki bir demeci de bu rahatsızlığı

doğrulamaktadır: “Zürih ve Londra Antlaşmalarının bazı olumlu unsurlarının yanında olumsuz unsurları da vardır. Yunanlılar olumlu olanlardan yararlanacak ve olumsuz olanlardan kurtulmaya çalışacaklardır.” (Gibbons, 2003: 34).

Rum tarafı anayasanın değiştirilmesi için girişimler yapmıştır. Türklerin elinden birçok hakkın geri alınmasını içeren bu anayasa teklifi garantör devlet olan Türkiye tarafından reddedilmiştir (Alasya, 1995: 237).

Anayasa değişikliği yapamayan Cumhurbaşkanı Makarios, garanti anlaşmasını artık kabul etmediğini açıklamış ve Akritas Planı olarak bilinen birkaç saat içinde Lefkoşa'daki Türklerin yok edilmesini ve adada kalan tüm Türklerin esir alınmasını içeren planı uygulamaya koyduklarını açıklamıştır. Bu planın bir sonucu olarak Kanlı Noel katliamı vuku bulmuştur. Rumlar Türk mahallelerine saldırmış, yıkım ve kundaklama eylemleri gerçekleştirmiştir (Erol, 2017: 54-55).

Akritas Planının uygulanmasına karşı Türkler direnişe geçmiştir. Ancak Rum saldırıları sonucu aralarında bebek ve çocukların da olduğu 364 Kıbrıs Türk'ü katledilmiş, yüzlerce Türk yaralanmış ve 25 bine yakın kişi göç etmek zorunda kalmıştır (Arık, 2011: 6).

2.6. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Yıkılışı ve Harekâta Giden Süreç

1963 senesinde Rumlar anayasayı feshetmiş ve böylece Kıbrıs Cumhuriyeti'nin de ömrü kısa sürmüştür. 15 Ocak 1964 tarihinde Londra'da düzenlenen konferansta da bir sonuç alınamamıştır. Rumların saldırılarının sürmesi Türkiye'yi diplomatik ve askeri önlemler almaya mecbur bırakmıştır.

2.6.1. Johnson Mektubu

Türkiye'nin başvurusu üzerine BM 4 Mart 1964 tarihinde Kıbrıs'a BM barış gücünü gönderme kararı almıştır. Ancak gönderilen barış gücüne rağmen Rumların Türklere saldırıları dinmemiştir (Sezer, 1972: 156-158).

Türkiye'nin girişimleri Rum saldırılarını durduramayınca Türkiye 1964 Haziranında adaya müdahale kararı almıştır. Müdahale kararını haber alan

ABD Başkanı Johnson, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye 5 Haziran 1964 tarihli bir mektup yazarak bu kararlarından vazgeçmelerini istemiştir. Tarihe Johnson mektubu olarak geçen ve diplomatik nezakete aykırı olarak kaleme alınan mektupta NATO'nun olası bir Sovyet müdahalesi durumunda Türkiye'yi korumayacağı ve müdahale sırasında ABD silahlarını Türkiye'nin kullanamayacağı belirtilmiştir (Çeçen, 2005: 247-250).

2.6.2. Türkiye'nin Müdahalesi ve Ateşkesin Sağlanması

Johnson mektubu sonrası adaya çıkarma yapamayacağını anlayan Türkiye, adadaki katliamların durması için savaş uçaklarını Kıbrıs'a göndermiş ve uçaklar Kıbrıs üzerinde önce uyarı uçuşları yapmış, Rum saldırılarının ve ablukasının devam etmesi üzerine de Rum mevzilerini bombalamıştır (Hürriyet Gazetesi, 1964).

Türkiye'nin Rum mevzilerini bombalamasının ardından ABD ve Sovyetler bombardımanını durdurulmasını istemiş, konu BM konseyinde konuşulmuş ve uzun süre boyunca Türklerin katledilmesi karşısında sessiz kalınmasına rağmen Rumların saldırılarını caydırma amacıyla yapılan uçuşlara karşı hemen ateşkes ilan edilmesi istenmiştir. Rum tarafının da ateşkese uyarak saldırılarını durduracaklarını ilan etmesi üzerine Türkiye de ateşkese kabul etmiştir. 10 Ağustos 1964 günü kabul edilen ateşkes ile çatışmalar durmuştur (Fırat, 2009: 729).

10 Ağustos günü Bakanlar Kurulu toplantısında komutanların askeri harekâta devam etme ısrarına karşılık İnönü, haksız duruma düşebileceklerini ve karşı tarafın ateşkes kararına uyduğu sürece kendilerinin de uyarak diplomatik yolları kullanmaları gerektiğini söylemiştir (Mütercimler, 2007: 186).

2.6.3. Yunanistan'da Albaylar Cuntası Döneminin Başlaması

Ateşkestten 1967 yılında kadar 3 sene birkaç çatışma dışında olaysız geçmiştir. Bu süreçte Yunanistan'da siyasi bunalım baş göstermiştir. 1967 yılının nisan ayına gelindiğinde Yunanistan'da askeri darbe olmuş ve

Albaylar Cuntası olarak adlandırılan bir dönem başlamıştır (Armaoğlu, 2019: 598).

Cunta hükümeti Enosis planlarını hükümet programlarına eklemiş ve bunu barışçıl yollarla gerçekleştireceklerini iddia etmiştir. Bu niyetle Türkiye'ye görüşme teklifinde bulundular ve nihayetinde 9 Eylül günü Keşan'da ve 10 Eylül günü Dedeagaç'ta iki ülkenin başbakanı bir araya geldiler (Fırat, 2009: 735).

Yunanistan'ın Enosis planında ısrar etmeleri ve Türk tarafının bu planı kesin bir dille reddetmesi üzerine barışçıl olarak bu planı gerçekleştiremeyeceğini anlayan Rumlar, kasım ayında EOKA terör örgütü ile tekrar saldırıya geçmiş ve birçok Türk'ü şehit etmiştir. Bu saldırılar 1974 yılındaki barış harekâtına kadar sürmüştür (Şener, 2020: 283).

2.6.4. Geçici Kıbrıs Türk Yönetimi'nin Kurulması

Adada yaşanan olumsuz hadiseler sonrası Türk hükümeti adaya müdahale için TBMM'den yetki almış ve TSK çıkarma harekâtı için hazırlıklarını tamamlamış ve harekât emrini beklemiştir. Türkiye 17 Kasım günü eğer adada bulunan 15 bin Yunan askeri adadan ayrılmazsa müdahalede kararlı olduğunu ilan etmiştir. Bir gün sonra ise Türk savaş uçakları Kıbrıs semalarında uçuş yapmıştır (Armaoğlu, 2019: 602).

ABD, olası bir Türk-Yunan savaşına karşı iki tarafla da görüşmeler yapmış ve Yunan kuvvetlerinin adadan geri çekilmesi karşılığında Türkiye'yi adaya müdahale etmeme konusunda ikna etmiştir (Oberling, 1987: 116).

Türkiye'nin kararlı duruşuyla Yunanistan geri adım atmıştır. Gelişmeler sonrası 28 Aralık 1967 günü Kıbrıslı Türkler tarafından "Geçici Kıbrıs Türk Yönetimi" ilan edilmiştir (Ünalı, 2019: 41).

Türkiye ile Yunanistan arasındaki anlaşma sonrası Kıbrıslı Rumların lideri Makarios ile hem Yunanistan'daki darbe hükümetinin hem de EOKA örgütünün arası açılmıştır. Makarios adadaki menfi hadiselerden EOKA'yı ve Yunanistan'ı sorumlu tutmuştur. Makarios ile arası açılan

Yunanistan'daki Albaylar Cuntası, ülke siyasetinde prestijlerini arttırmak ve Enosis planını hayata geçirmek için Makarios'a 15 Temmuz 1974 günü darbe yapmış ve adada yönetimi ele geçirmiştir (Manisalı, 2000: 15).

2.7. Kıbrıs Barış Harekâtı

Makarios'a Yunanistan destekli subaylar tarafından darbe yapılması ve EOKA mensubu Nikos Simpson liderliğinde Kıbrıs Elen Cumhuriyeti'nin ilan edilmesi Türkiye'yi tarihi bir karar alma sürecine itmiştir (Fırat, 2009: 741).

Kıbrıs'ta yaşanan darbe sırasında Türkiye'de CHP ile MSP koalisyonu vardır. Bülent Ecevit liderliğindeki CHP ile Necmettin Erbakan liderliğindeki MSP arasında kurulan koalisyon hükümeti, hükümet programlarına Kıbrıs'ın federatif bir bağımsız devlet olması gerekliliğini de almışlardır.

Koalisyon hükümetinin 109 maddeden oluşan protokolünün 108. maddesine göre:

"Kıbrıs sorunu için Türkiye'nin ve Kıbrıs Türklerinin yararına ve bölge barışına en uygun çözümün, Kıbrıs'ı bağımsız federatif devlet statüsüne kavuşturmak olduğuna inanıyoruz. Bu federatif devlette, Türkler devlet yönetimine eşit egemenlik hakları ile katılacaklardır. Kıbrıs Türklerinin toprak mülkiyetleri ve ekonomik gelişme olanakları teminat altına alınacaktır." (Neziroğlu & Yılmaz, 2015: 591).

2.7.1. Birinci Kıbrıs Barış Harekâtı

Darbe haberi ilk olarak Ecevit'in haşhaş ekimi ile ilgili aldıkları kararları halka anlatmak için ziyaret etmeyi planladıkları Afyon ve Denizli şehirlerine gitmek üzere Etimesgut'taki askeri havalimanında bulunduğu sırada öğrenildi. Kendisini uğurlamak için gelen hükümet ortakları Necmettin Erbakan'a kabineyi toplayıp durum değerlendirmesi yapmasını istemiş ve olaylar menfi ilerlerse kendisine haber verilmesini ve geziden döneceğini iletmıştır. Afyon'a giden Ecevit, kendisinin acil Ankara'ya çağırılması üzerine Denizli programını iptal ederek geri dönmüştür (Özakman, 2012: 280-281).

Kıbrıs adasındaki darbenin asıl amacının Enosis olduğu biliniyordu. Darbenin olduğu saatlerde Kıbrıslı Türklerin lideri Rauf Denktaş Türkiye'de bulunan hükümete mesaj göndererek bu darbenin Enosis için yapıldığını ve vaktinde müdahale edilmezse Kıbrıs'ı kaybedeceğimizi bildirmiştir (Doğanay, 2017: 11).

Ecevit Ankara'ya gelir gelmez Genelkurmay Başkanlığında kuvvet komutanları ile bir araya gelmiş ardından akşam Bakanlar Kurulu'ndaki toplantıya katılmıştır. Başbakan yardımcısı Erbakan bu toplantıda zaman geçmeden askeri harekâta başlanması gerektiğini ifade etmiş, Ecevit ise önce savaşız meseleyi çözmek için gayret sarf edilmesi taraftarı olduğunu belirtmiştir (Sağlam, 1975: 33-34).

Bakanlar Kurulu toplantısı sonrası Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün katıldığı MGK toplantısına geçilmiştir. Burada MSP'lilerin adaya çıkartma yapma taleplerine Korutürk sıcak bakmamış, Ecevit ise Kıbrıs'ta garantör devlet olan İngiltere ile görüşme yapıp sorunun barışıl ve müşterek şekilde çözülebileceği ihtimali üzerinde durmuştur. Erbakan ise bu durumun zaman kaybı olacağını söylemiştir. Ecevit, 1960 yılında imzalanan garanti antlaşmasının 4. maddesine göre garantör devletler ile görüştüktan sonra adaya tek başına müdahale hakkımızın doğacağını söylemesi ve bu ziyaretin zarardan çok faydası olduğunu belirtmesi üzerine Erbakan ve MSP'liler bu ziyarete müspet yaklaşmıştır (Emre, 2017: 120-121).

16 Temmuz günü yoğun diplomatik temaslarla geçmiş 17 Temmuz günü Ecevit, İçişleri Bakanı Oğuzhan Asiltürk ile birlikte İngiltere'ye gitmiştir. İngiltere'de mevkidaşı Wilson ile görüşen Ecevit, Kıbrıs'a ortak müdahale etme veya en azından adadaki İngiliz üssünü kullanabilme teklifinde bulunmuş ancak Wilson bunları kabul etmemiştir (Milliyet Gazetesi, 1974: 10).

18 Temmuz günü Ankara'dan Hava İndirme Tugay Komutanlığı'na gelen şifreli mesajda tugayın 2. Ordu emrine verildiği yazıyordu (Mütercimler, 2007: 292).

Ecevit 19 Temmuz günü İngiltere'den dönüşünde harekât için gemiler hazırlanmıştı. Erbakan ve komutanlar Ecevit'e harekât için hazırlıkların tamamlandığını ve karardan bir dönüş olmaması için okun yaydan çıktığını ve buradan bir dönüşün olamayacağını eğer dönüş olursa hiçbir zaman bu harekâtı bir daha gerçekleştiremeyeceklerini söylemiştir (Eryılmaz, 2019: 167).

19 Temmuz gece 02.00 itibariyle gemiler yüklenmeye başlanmıştır. Harekât başladığında önce denizaltılar hareket edecek, ardından muhripler, çıkarma gemilerinden yeteri kadar öne çıkacaktı ki bu süreç 4 ile 6 saat arasında sürecekti. En son çıkarma gemi ve araçları limandan hareket edecekti. Saat 11.30'da hareket emri gelmiştir. 14.00 itibariyle Türk muhripleri de ileri harekâta geçmişlerdir. Gemilerde saat 18.00'da savaş yerlerine geçilmiştir ancak komutanlar geri dönün emri verilebileceği kuşkusunu içerisindeydiler. 20 Temmuz sabah 05.30'da muhripler Kıbrıs'ı görebilmekteydi (Mütercimler, 2007: 268-274).

Ankara'da ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Sisco ile yapılan görüşmenin de olumsuz geçmesi üzerine 20 Temmuz sabahı Kıbrıs Barış Harekâtı başlamıştır. Harekât öncesi Türkiye'nin böyle bir işe kalkışamayacağı, gemilerinin Kıbrıs limanlarına varmadan Amerika tarafından engelleneceği düşünülmüştür (Polat, 2007: 15).

Kıbrıs'ta darbenin liderliğini üstlenen Sampson da Türkiye'nin çıkarma yapamayacağını ve kendilerinin daha güçlü olduklarını iddia etmiştir (Döner, 1974: 44).

Çıkarma gemileri adaya 3 saatlik mesafede iken Bülent Ecevit'in mesajı radyoda yayınlanmaya başlamıştır ve henüz çıkarma yapılmamışken bu başarı kamuoyuna duyurulmuştur. Askeri açıdan Bülent Ecevit'in erken yayınlattığı bu mesajın Kıbrıs ile Türkiye arasındaki 1 saatlik zaman farkından dolayı olduğu öğrenilmiştir (Üçler, 2014: 120).

Çıkarma Girne bölgesinin yakınındaki Pladini plajına yapılmıştır. Bu bölgeden çıkarma yapılması beklenilmediği için Rum kuvvetlerinin güçlü bir şekilde karşılık vermesi zaman almıştır. Aynı gün akşamı BM alınan bir

karar ile tarafları ateşkese davet etmiştir. Henüz çıkarma yeni yapılmışken yapılan bir ateşkes Türkiye'yi zor durumda bırakacağı için kabul edilmemişti ancak Türkiye üzerindeki ateşkese yönelik baskılar artarak devam etmiştir. 22 Temmuz günü BM tarafından alınan ateşkes kararına uyularak harekâtın ilk aşaması sonlandırılmıştı ancak çok sayıdaki Türk askerinin dar bir alanda ve çevresi düşman askerleriyle kuşatılmış şekilde uzun süre bu ateşkese uyması imkansızdı (Gürdeniz, 2013: 124-125).

Ateşkes kararına operasyonda olan bazı komutanlar karşı çıkmıştır. Köprübaşı ve havabaşı tutulmadığı için harekâtın durdurulmasını birliklerin imhası demek olduğunu savunan komutanlar ateşkes zamanını yanlış bulmuşlardır (Mütercimler, 2007: 445).

Adada yalnızca Türk askerleri savaşmamış aynı zamanda adada bulunan Kıbrıslı Türkler de Yunan taarruzlarına karşı kendilerini savunmuşlardır. Hatta Kıbrıs Türk takımlarında antrenörlük yapan Beşiktaşlı Recep Adanır, Fenerbahçeli Basri Dirimlili, Trabzonlu Halil Özyazıcı gibi eski Türk futbolcular da yaşanan katliamlar karşısında futbolcularını alarak Saint Hilarion kilisesinin yakınında bulunan dağlarda Rumlarla çatışmışlardır (Hasırcı, 2010: 148).

Birinci Kıbrıs Barış Harekâtı ile Kıbrıs'ın kuzeyindeki Çıkarma Plajı ile Girne arasındaki kıyı şeridi ve Girne'den Lefkoşe'ye uzanan yolun her iki yanı Türk askerlerin kontrolüne geçmiştir (Güler, 2004: 109).

Üç günlük harekât sırasında Rum tarafına ciddi kayıplar verilirken Türk tarafında ise 57 şehit ve 200'e yakalı yaralı bulunuyordu (TBMM, 1974, Temmuz 23: 18).

Harekât sırasında Libya Başkanı Kaddafi de her türlü ihtiyaç durumunda Türkiye'nin yanında olduğunu belirtmiş ve çok sayıda silah malzemesini Ankara'ya göndermiştir (Çopur, 2017: 123).

2.7.2. Yunan Cuntasının Devrilmesi

İlk çıkarma harekâtında Türkiye'nin hedeflenen noktalara gelememesine rağmen gösterdiği başarı ve Yunanistan'ın Kıbrıs'taki başarısızlığı cunta

hükümetine pahalıya patlamıştı. Yunanistan'da askeri hükümet devrilmiş ve yerini sivillere bırakmıştır. Yunanistan başbakanlığı koltuğuna Karamanlis otururken Kıbrıs'ta ise Simpson indirilmiş ve Klerides Rumların başkanı olmuştu. Türkiye'nin geri kalan hedeflere masada ulaşabilme ihtimalini düşünmesi Cenevre'de tarafları masaya oturtmuştu. Ancak Yunanistan'da yeni hükümetin kuruluyor olması konferansı geciktirmiş ve 25 Temmuz günü taraflar ancak bir araya gelebilmiştir (Birand, 1990: 232-238).

2.7.3. Birinci Cenevre Konferansı

Cenevre konferansı öncesi Türkiye'de koalisyon hükümetinin tarafları arasında da fikir ayrılıkları mevcuttu. CHP tarafı federasyon tezini ortaya atarken Milli Görüş tarafı taksim tezini öne sürmekteydi (Birand, 1990: 370).

MSP-CHP hükümetinin heyete verdiği talimatlar şunlardır:

1. BM askerlerinin Türk bölgelerinin emniyet bahanesiyle etrafını çevirmelerine müsaade edilmemelidir.
2. 1960 Kıbrıs Anayasasına dönüşü sağlanmamalıdır.
3. Adadaki statünün yeniden tanzimine çalışılmalıdır.
4. Türk askerinin adadan geri dönüşü ile ilgili kesin hiçbir tarihi kabul edilmemelidir.
5. İki taraf arasında tampon bölge oluşturulmalı ve bu bölgede BM askeri bulunmamalıdır.
6. İlk aşamada Türk tezi olarak planlanan federasyon tezine uygun çalışmalar yürütülmelidir.

Verilen talimatlar bu şekilde olmasına rağmen Ecevit'in hükümet ortaklarının bilgisi dışında müdahaleleri heyetin çalışmalarını sıkıntıya sokmuştur (Müftüoğlu, 2021: 160-161)

25 Temmuz günü konferans başlamıştır. Dışişleri Bakanı Turan Güneş Türkiye'yi temsilen konferansa beraberindeki heyet ile katılmıştır. Türkiye, federasyon teklifini sunarken Yunanistan Türklerin adadan çekilmesini ve eski anayasal sistemin tekrar düzene koyulması teklifini sunmuştur (Birand, 1990: 277-279).

Adada garantör devletlerden biri olan İngiltere'nin Cenevre konferansında Yunanistan'dan taraf olması ve Yunan görüşünün kabul edilmediği takdirde konferansı terk edeceğini ilan ederek Türkiye'ye ultimatom vermesi Türk delegasyonu tarafından hoş karşılanmamıştır (Müftüoğlu, 2021: 69).

Hükümetin heyete verdiği talimatların Ecevit tarafından müdahale edilerek değiştirilmesi Dışişleri Bakanı Turan Güneş tarafından eleştirilmiş ve Güneş: “Bunlar beni delirtecekler, ikide bir fikir değiştirmeme vesile olacak talimatlar vermektedirler, Dışişleri bakanlarına karşı mahcubiyet duymaktayım” demiştir. Hükümetin ve MGK'nın tavsiyeleri dışında Kissinger'ın mesajlarına itimat ettiği iddia edilen Ecevit'in Turan Güneş'e verdiği talimatlar İngiliz Dışişleri Bakanı Callaghan tarafından da Güneş'e “Ben bir bakanla konuşuyorum sanıyordum meğerse siz bir telefon ahizesisiniz” şeklinde ithamına sebep olmuştur. Bu söz Güneş'i etkilemiş ve “Sayın Başbakan beni son derece müşkül durumlara sokuyor, itibarımı zedeliyor, ele güne rezil ediyor” diyerek tepkisini ortaya koyarak istifa yazısını yazmaya başlamış ancak yanında bulunan İsmail Müftüoğlu'nun telkinleri ile bu istifadan vazgeçmiştir (Müftüoğlu, 2021: 208-209).

30 Temmuz günü taraflar tarafından Cenevre Deklarasyonuna imza atılmıştır. Anlaşmaya göre Türklerin yaşadığı bölgelerdeki abluka kalkacaktır ve bölgede barış sağlanacaktır. 8 Ağustos günü yeni bir konferansın toplanması kararlaştırılmış olup imzalanan bu anlaşma ile Türkiye'nin adaya yaptığı askeri çıkartmanın da meşruluğu kabul edilmiştir (Şener, 2016: 412-413).

2.7.4. İkinci Cenevre Konferansı

8 Ağustos günü ikinci Cenevre konferansı başlamıştır. Rumlar bu konferansta ilk düzenlenen konferansta alınan kararları kabul etmeyerek durumu çıkmaza sokmaktaydılar. Türkiye'yi adada taraf bir devlet olarak görmediklerini söylerken adanın tek sahibi olarak da kendilerini görmekteydiler. Ateşkes kararlarına ise uymayarak ablukayı devam ettirmek suretiyle saldırılarına devam etmekteydiler (Özakman, 2012: 429-431).

2.7.5. İkinci Kıbrıs Barış Harekâtı

İkinci Cenevre Konferansından bir sonuç çıkmayacağı anlaşılınca harekâtın ikinci safhasına geçilmiştir. Ecevit, 13 Ağustos'ta düzenlenen Bakanlar Kurulu toplantısında Cenevre Konferansında bir çözüme varılamadığı ve Rum saldırılarının devam ettiğini söylemiştir. Konferanslarda bir sonuç alınamayınca ikinci harekât için 14 Ağustos günü düğmeye basıldı. 16 Ağustos günü hedeflenen Magusa ile Lefke hattına ilerlenmiştir (Dinç, 2022: 149).

Yunanistan'ın isteğiyle BM ilk gün ateşkes çağrısı yapmış, Türkiye 16 Ağustos günü bu çağrıya uymuştur (Olgun, 1991: 43-44).

İkinci harekâtın başlangıcında Yunanistan NATO'dan ayrıldığını açıklamıştır. Bu sebeple ilerleyen dönemlerde Sovyetler Yunanistan'a yakınlık göstermiştir (Armaoğlu, 2019: 963).

16 Ağustos itibariyle harekât sonlandırılırken bugünkü Kıbrıs sınırlarına başarıyla ulaşılmıştır. Harekât boyunca kendi savaş uçaklarımız ile yanlışlıkla vurduğumuz TCG Kocatepe gemisinde şehit olan 56 kişi dahil Kıbrıs'ta toplam 498 şehit verilmiştir. Adanın yaklaşık üçte birlik kısmı Türk birlikleri tarafından kurtarılmıştır (Tarakçı, 2010: 239).

İkinci Barış Harekâtı bittikten sonra Rum çeteler tarafından Türklere uygulanan vahşetin başka boyutları bütün çıplaklığı ile ortaya çıkmış ve toplu Türk mezarları bulunmuştur. Harekât boyunca Batı'ya Türklerin katliam yaptığı şeklinde şaiyalar gündeme gelirken bu toplu mezarların ortaya çıkışı dünya kamuoyunda ses getirmiş ve şok etkisi yapmıştır. İngiliz Sun gazetesinde Muratağa faciası haber olmuş, Rum ve Yunan kesimi eleştirilmiştir. Ancak ortaya çıkan bu katliamlar sonrası yeterli tepki gelmemiş ve bu olaylar karşısında ülkeler sessizliğini korumuştur (Müftüoğlu, 2021: 231-232).

2.8. Barış Harekâtı Sonrası Gelişmeler

Kıbrıs Barış Harekâtı sonucu itibariyle önemli olaylara sebep olmuştur. Yunanistan'da askeri cuntanın devrilip sivil yönetime geçilmesi, Yunanistan'ın NATO'dan çekilmesi ve Enosis planlarının suya düşmesi bu

önemli olaylardan bazılarıdır. Barış Harekâtı yalnızca Yunanistan'ı değil ekonomik, siyasi, toplumsal ve askeri olarak Türkiye'yi de ciddi ölçüde etkilemiştir.

2.8.1. MSP-CHP Koalisyonunun Son Bulması

Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası CHP ile MSP arasındaki koalisyon hükümeti özellikle Kıbrıs meselesinin çözümü konusunda anlaşmazlıklara düşmüştü. Kıbrıs harekâtının başarıyla neticelendirilmesi Ecevit'i tek başına iktidara gelebilme düşüncesine itmiş ve erken seçimi zorunlu görmüştür. Koalisyon ortağı ve başbakan yardımcısı Erbakan, koalisyonun dağılmasına sıcak bakmamış ancak süreç sonunda hükümet dağılmıştır (Sevilgen, 1979: 143-145).

2.8.2. ABD'nin Ambargosu ve Libya'nın Desteği

Kıbrıs Barış Harekâtı öncesi Türkiye'nin ABD'yi karşısına alarak haşhaş ekimi konusunda aldığı karar ABD'nin tepkisini çekmiş barış harekâtı sonrası da bu harekâtı bahane eden ABD, Türkiye'ye ambargo uygulamaya başlamıştır (Kurter, 2023: 123).

ABD'nin Türkiye'ye uyguladığı ambargo 5 Şubat 1975 tarihinde başlamış ve üç yıl kadar sürmüştür.

ABD ambargosu başladığında Libya Başkanı Kaddafi harekât öncesi olduğu gibi harekât sonrasında da Türkiye'nin yanında olduğunu açıklamış ve Türkiye-Libya petrol anlaşmasını imzalayarak ambargo süresince Türkiye'nin petrol ihtiyacını karşılamıştır. Tüm askeri malzemelerini Türkiye'nin hizmetine sunduğunu açıklayan Kaddafi birçok askeri malzeme de hibe etmiştir (dunyabulteni.net, 2011).

ABD'nin ambargo kararına karşılık Türkiye tarafından ülkede bulunan ABD üslerine el koyulmuş, 1969 tarihli İşbirliği anlaşmasından geri çekililmiş ve yerli silah üretimi için birçok firmanın temeli atılmıştır (Işık, 2020).

2.8.3. Savunma Sanayinin Kurulması

Üç yıl süren ABD'nin silah ambargosu, silahlarının neredeyse tamamı ABD malı olan Türkiye'yi çok etkilemiş ve ülke yedek parça temininde güçlük çekmiştir. NATO ülkesi olmasına rağmen müttefiklerinden yardım alamayan Türkiye ihtiyacı olan ürünleri kendi üretmeye karar vermiş ve 1975 senesinde ASELSAN kurulmuştur. Böylece yerli savunma sanayisi için önemli bir adım atılmıştır (Caner, 2020).

Aselsan ile başlayan yerli savunma sanayi, 1982 yılında Havelsan, 1984 yılında TUSAŞ, 1988 yılında Roketsan'ın kuruluşuyla devam etmiştir.

2.8.4. Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin Kurulması

Türkiye, Kıbrıs konusunda masaya oturmayı istemesine rağmen Yunanistan'ın tutumu buna imkân vermemektedir. Türkiye'nin iç politikasında yaşanan sorunlar da devam ederken ABD ambargosu ve Rumların diğer ülkelerdeki lobi çalışmaları da sıkıntıyı büyötmüştü. Türk tarafı ileride kurulması öngörölen iki bölgeli federasyonun ilk adımı olması amacıyla Kıbrıs Türk Federal Yönetimini kurmak için adım attılar. Nihayet 13 Şubat 1975 tarihinde Kıbrıs Türk Federe Devleti ilan edilmiştir (Oberling, 1987: 152-153).

Harekât sonrası Türk kesimine yönelik ekonomik ambargo uygulayan Rum kesimi, başlayan barış görüşmelerinde Enosis planlarını gündeme getirmesi ve adada yaşayan Türkleri azınlık olarak nitelendirmesi işi çıkmaza götürmektedir (Cerrahoğlu, 1998: 64-65).

1982 yılında Türk kesimi Merkez Bankasını kurmuştur. Resmi para birimi olarak Türk lirası belirlenirken Rumlar bu konuyu BM'ye taşımıştır. BM'nin Türklerin aleyhine aldığı karar Türk ordusunun adadan ayrılması gerektiğini içeriyor ve Kıbrıs Türk Federe Devleti'ni yok sayıyordu. Bu karar Türk kesiminde öfke oluşturmıştır (Topur, 2002: 148-150).

2.8.5. KKTC'nin Kuruluşu

BM tarafından alınan kararın ardından Türk kesiminin lideri Rauf Denktaş alınan kararın kendilerini yok saymak ve adanın tek yasal

temsilcisinin Rum kesimi olduğunu tanımak olduğunu söylemiştir. Kıbrıs Türk Federe Devleti Meclisi aldıkları kararla 15 Kasım 1983 tarihinde Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin (KKTC) kurulduğunu açıklamıştır. BM'nin tepki gösterdiği bu yeni devleti kurulur kurulmaz Türkiye tanıdığını açıklamıştır (İsmail, 1998: 164).

Self determinasyon hakkına dayanarak kurulan KKTC'yi Pakistan ve Bangladeş başta olmak üzere birçok ülke tanıma girişiminde bulunmuş ancak ABD baskısı sonucu bu girişimleri sonuçlanamamıştır (Çeçen, 2005: 65).

Hatta Bangladeş KKTC'yi başta resmi olarak tanımış ancak ABD tehdidi sonucu tanıma kararından geri adım atmak zorunda kalmıştır (Eroğlu, 2002: 772)

2.9. KKTC'nin Kurulması Sonrası Adadaki Gelişmeler

Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası adada yer yer çatışmalar yaşanmış, birçok önemli olaylar olmuş ve yıllar geçtikçe önemli belgeler açıklanmaya başlanmıştır.

1996 yılında Kıbrıs'ta Rum bir asker Türk askeri tarafından öldürülmüş, aynı yıl Yeşil Hattı geçmeye çalışan Rum motosikletçiler Türk askerleri ile çatışmış ve bir Rum ölmüş 70 kişi de yaralanmıştır. Yine aynı yıl Türk bayrağını indirmeye çalışan Rum genci Türk güvenlik güçlerince öldürülmüştür. İlerleyen günlerde Güney Kıbrıs tarafından açılan ateş sonrası bir Türk askeri hayatını kaybetmiştir. 1997 yılında ise Rumların Rusya'dan S-300 füzesi alma anlaşması yapması Türk ve Yunan ilişkilerini olumsuz etkilemiştir (Mütercimler, 2007: 33).

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinde açılan davalar ise KKTC aleyhine sonuçlanmaktadır. Güney Kıbrıslı Loizidou isimindeki bir kadın, Kıbrıs'ın kuzeyinde bulunan mal varlığı ile ilgili açtığı davayı kazanmıştır. Benzer davalarda yalnızca KKTC değil Türkiye'de mahkum olmuştur (Mütercimler, 2007: 68).

Açıklanan belgelerden biri olarak 24 Aralık 2007 tarihinde ABD'nin Kıbrıs Harekâtı arşivinde ortaya çıkan bilgilere göre Yunanistan harekât

sonrası Trakya üzerinden Türkiye'ye saldırma planları yapmıştır. Bununla beraber ABD, barış harekâtını ve tarihini önceden bilmesine rağmen harekâtı önleyememiştir (Müftüoğlu, 2021: 327).

2.9.1. AB ile İlişkiler Kapsamında Kıbrıs

KKTC'nin resmen ilan edilmesinin dünya kamuoyunda yankıları sürerken Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) 1990 yılında bugün Avrupa Birliği olarak bilinen, o zamanki adıyla Avrupa Topluluğu'na üye olmak üzere başvuruda bulunmuştur. Bu başvurunun önemi, Yunanistan'ın hali hazırda 1981 yılında bu topluluğa üye olması ve Enosis hayallerini gerçekleştiremeyen Yunanlıların AB çatısı altında GKRY ile fiilen birleşme amacı taşımasıydı (Ünalı, 2019: 61).

Avrupa Birliği ordusu konusu ilk gündeme getirildiğinde Genelkurmay'ın kaygılarında biri de bu ordunun ileride KKTC'ye karşı kullanılma ihtimalidir (Mütercimler, 2007: 593). AB, garanti anlaşmasını yok sayarak 2004 senesinde GKRY'yi birliğe tam üye olarak dâhil etmiştir (Hatip, 2018: 94).

2004 yılının Ekim ayında Türkiye Hükümeti, tüm limanlarını ve hava alanlarını GKRY'ye açmayı kabul etmiştir. Roma'da Avrupa Anayasasının imza töreninde Türkiye Hükümeti Başbakanı, GKRY'nin de aralarında olduğu AB'nin 25 üye devlet başkanıyla aile fotoğrafı çektirmiştir. Bu durum Kıbrıs'ın artık Rumlara teslim edildiğinin kabul edilmesi olarak yorumlanmıştır. 29 Temmuz 2005 tarihinde imzalanan Ek Protokolde Türkiye, AB ile arasındaki gümrük anlaşmasına AB'ye yeni katılan 10 devletin de dâhil edileceğini açıklamıştır. Ardından yayınlanan deklarasyonda ise imzalanan bu Ek Protokolün Kıbrıs Cumhuriyeti'ni tanımak anlamına gelmediğini bildirmiştir. Buna karşılık AB de 21 Eylül 2005 tarihinde bir karşı deklarasyon yayınlayarak Türk deklarasyonunun tek taraflı olduğunu ve Protokol'ün bir parçası sayılamayacağını belirterek Türkiye'nin Protokol'de belirlenen sorumluluklarını yasal olarak etkileyemeyeceğini açıklamıştır. AB'nin karşı deklarasyonunda, tüm üye

devletlerin tanınması konusunun, Türkiye'nin AB'ye katılım sürecinin gerekli bir parçası olduğu da vurgulanmıştır (Hasırcı, 2010: 386-387).

Kıbrıs meselesini tam üyelik sürecinde Yunanistan'ın ve GKRY'nin önüne bir koşul olarak koymayan AB, Türkiye'nin önüne tam üyelik müzakerelerinde Kıbrıs sorununu bir engel olarak koyarak çifte standartlık örneği sergilemiştir (Kasım, 2007: 64-68).

Nitekim bu durum Kıbrıs Barış Harekâtı sürecinde yapılan Cenevre görüşmelerinde İngiltere Dışişleri Bakanı Callaghan'ın Türk heyetine; "Bakın, bugün için Kıbrıs sizin esiriniz durumundadır, fakat gelecekte siz Kıbrıs'ın esiri olacaksınız, Kıbrıs her milletlerarası ilişkide mutlaka getirilip önünüze konacaktır" sözünün yansımasıdır (Müftüoğlu, 2021: 206)

2.9.2. Annan Planı ve Referandum

AB'nin tam üyelik için Kıbrıs meselesini Türkiye'nin önüne getirmesi, 2002 sonrası iktidara gelen ve AB'ye tam üyelik için çaba sarf eden AK Parti'yi de sorunun çözümü için harekete geçmeye itmiştir. AK Parti'nin iktidara gelmesiyle Türkiye'nin Kıbrıs politikasında da değişimler meydana gelmiştir (Bayraktar, 2015: 17).

AB'ye üyelik yolunda Kıbrıs'ta çözüm için tavizler verilebileceğini ortaya atan iktidar partisi, dönemin BM Genel Sekreteri Kofi Annan tarafından kendi ismini taşıyan Annan Planını desteklemiştir. Türkiye tarafından Annan Planının desteklenmesi KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş ile de zıt düşülmesine sebep olmuştur (Şimşir, 2004: 38).

Türk askerinin zamana yayılarak adadan çıkartılması, Rumların Türk kesiminde önemli su kaynaklarının olduğu bölgelere yerleştirilmesi gibi belgede yer alan durumlar tepkiyle karşılanmıştır (Şimşir, 2004: 78-79).

KKTC'ye ait toprakların yaklaşık %25'inin Rumlara verilmesini öngören plana göre Rumlar belli bir süre sonra Kıbrıs'ın Türk kesiminde siyasi haklar elde edebilecek ve hem ortak devlette hem de Türk kesimine ait devlette söz sahibi olabileceklerdir. Bu durum da ileride Türkler aleyhine gelişmelere rahatlıkla kapı açabilecektir (Efegil, 2003: 61-64).

Rauf Denktaş'a göre Annan Planı kabul edilirse Türk toplumu en fazla 10 yıl içerisinde yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalacaktır (Mütercimler, 2007: 67). Planda Kıbrıs Türklerinin hakları göz ardı edilmiş ve önemli su ve tarım bölgeleri Rumlara verilmiştir. Kaliteli su kaynaklarının yaklaşık dörtte üçü Rumlara verilirken tarım arazilerinin ise en az %65'inin Rumlara tesis edilmesi öngörülmüştür (Efegil, 2003: 64-69)

Yetkileri sınırlandırılmış iki devletten oluşan tek bir federal devleti öneren Annan Planı 24 Nisan 2004 yılında Türk ve Rum taraflarında yapılan referandumda oylanmış ve Türk tarafından %65 evet oyu çıkarken Rum tarafı %76 oranında hayır oyu vererek planı reddetmiş ve böylece Annan Planı uygulanamamıştır. Buna karşın referandumun hemen sonrasında 1 Mayıs 2004'te Rum yönetimi, adadaki Kıbrıs Türkleri yok sayılarak, "Kıbrıs Cumhuriyeti" adı altında Avrupa Birliği'ne tam üye yapılmıştır (Akmaral, 2004: 299).

2.9.3. Günümüzde Kıbrıs'ın Karşı Karşıya Olduğu Sorunlar

Uzun yıllardır Kıbrıslı Türklere yönelik devam eden haksızlıklar ve çifte standartlar günümüzde de devam etmektedir. Bu çifte standartların bir örneği olarak; 2004 senesinde AB tarafından Akdeniz'de deniz yetki alanlarının belirlendiği bir harita Sevilla Üniversitesi'ne hazırlattırılarak yayınlanmış ve bu haritaya göre Yunanistan ile Kıbrıs yüksek oranda alana sahip olurken Türkiye'ye ise neredeyse bir alan verilmemiştir. AB, sonraki dönemlerde belgenin resmiyet taşımadığını açıklamasına rağmen fiiliyatta bu belgeye göre tutum sergilenmiş ve resmi sitelerde bu belge gösterilmiştir (Türk Denizcilik ve Global Stratejiler Merkezi, 2020).

Doğu Akdeniz'de ise GKRY ile sorunlar devam etmiştir. GKRY'nin adanın tamamını temsil ediyormuşçasına yetkisi olmamasına rağmen tek taraflı olarak münhasır ekonomik bölge ilanları hem KKTC'nin hem de Türkiye'nin bölgedeki haklarına tecavüz niteliği taşımaktadır. ABD ve Fransa gibi ülkelerin sahip oldukları şirketler aracılığıyla GKRY'nin bu tutumunu destekleyici politikalar izlemesi sorunu büyütmektedir. Türkiye ise Rumların bu ihlallerine karşı çıkararak faaliyetlerine mani olmaktadır.

Ayrıca KKTC, Türkiye'nin ulusal petrol şirketi Türkiye Petrol Anonim Ortaklığı'na ruhsat vererek GKRY'nin ilan ettiği münhasır ekonomik bölgeye karşı çıktığını ilan etmiştir (trthaber.com, 2019).

2019 yılında düzenlenen Doğu Akdeniz Enerji Forumu'na Türkiye davet edilmemiştir. Doğu Akdeniz'deki faaliyetleri sebebiyle de AB'nin Türkiye'ye yaptırım uygulanacağı açıklanmıştır (t24.com.tr, 2020).

KKTC'nin karşı karşıya olduğu sorunlardan biri de kendilerine yönelik kısıtlamaların devam etmesidir. ABD, 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası Türkiye'ye ve Kıbrıs'a yönelik silah ambargosu uygulamış 1977'de Türkiye'ye uyguladığı ambargoyu kaldırmıştı. 1987 yılına gelindiğinde ise silah ambargosunu tüm Kıbrıs'ı kapsayacak şekilde uygulanmaya başlanmıştır. Ancak 2020 yılı itibariyle ABD, GKRY'ne yönelik kısıtlamaları kaldırmaya başlamış ve 2023 mali yılı itibariyle silah ambargosunu tamamen kaldırdıklarını açıklamıştır. T.C. Dışişleri Bakanlığı ise bu kararı eşitlik ilkesine aykırı bulmuş ve kınamıştır (ntv.com.tr, 2022).

Silah ambargosu kararının ardından ABD 2022 yılında Güney Kıbrıs Rum askerini, eğitim ve iş birliği programına dâhil ettiğini açıklamıştır. Türkiye bu kararı kınadığını açıklamıştır (Milli Gazete, 2022).

2023 yılında ise bir kısmı BM kontrolündeki Yeşil bölgede yer alan ve Türklerin yaşadığı Pile Köyüne KKTC tarafından yol yapılmak istenmiş ancak BM Barış Güçleri bu projeye engel olmuş, Türk tarafı ise kendilerine engel olan BM Barış Gücüne ait araçları dozer yardımıyla kaldırmıştır. Uluslararası kamuoyunda çok ses getiren bu hadiseye Türkiye'den de tepkiler gelmiştir. KKTC Dışişleri Bakanlığı ise yaptığı açıklamada Rum kesiminin inşaatlarına BM Barış Gücü tarafından ses çıkarılmazken Türklerin yaşadığı köye KKTC'nin yol yapmasına engel olunmasını BM tarafından uygulanan çifte standartlara bir örnek olarak göstermiştir (Anadolu Ajansı, 2023b).

Tüm bu çifte standartlara ve haksızlıklara rağmen Türkiye, Rum tarafına zeytin dalı uzatmakta ve “Türkiye'den KKTC'ye Su Temini Projesi” kapsamında Kıbrıs'a deniz altından gönderilen suyu Rum kesimi ile de

istedikleri takdirde “Barış Pınarı” adıyla paylaşabileceklerini ilan etmiştir (Gazete Duvar, 2021).

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin günümüzde karşı karşıya olduğu sorunlardan biri de “Kapalı Maraş” sorunudur. Kıbrıs Barış harekâtının ardından yaklaşık 50 senedir kapalı olan Kıbrıs’ın Maraş bölgesi önceden Kıbrıs adasının önde gelen turistik alanlarından biriydi. BM Güvenlik konseyi kararıyla kapalı tutulan ve yeşil hat üzerinde bulunan bu bölgenin bir kısmı Türkiye’nin de desteğiyle 2020 yılında açılmıştır. Avrupa Birliği Konseyi ise yalnız bir kısmı açılan Maraş bölgesinde alınan karardan geri adım atılmasını istemiş ve kararı alan Türkiye ile Kıbrıs Türk Toplumu liderini kınadıklarını açıklamış, iki tarafa da yaptırım uygulama tehdidinde bulunmuştur (Milli Gazete, 2021).



3. BÖLÜM

MİLLİ GÖRÜŞ HAREKETİ’NİN KIBRIS POLİTİKASI

Erbakan’a göre Kıbrıs adası Türkiye’nin bütünlüğünün sigortasıdır ve İslam âleminin ve ülkemizin huzuru için büyük öneme sahiptir. Erbakan, Kıbrıs’ın İsrail’in güvenliği için önemli olduğunu ve Siyonizm’in KKTC’yi kaldırarak Kıbrıs’ı ele geçirmeyi planladığını ve orada kurulacak bir Amerikan üssü ile İsrail’in güvenliğinin sağlanmak istediğini savunmaktadır. Çünkü bir uçak gemisine benzetilen Kıbrıs adasına sahip olan Akdeniz’e de sahip olacaktır. Kıbrıs’ta verilecek tavizler Akdeniz’de, Ege’de, Doğu Anadolu Bölgesinde de tavizler verilmesine yol açacak ve Türkiye’nin bütünlüğünü etkileyecektir (Erbakan, 2014a: 158).

Erbakan, tek kutuplu dünyada Batı’nın hedef olarak İslam’ı seçtiğini ve bu dini ortadan kaldırmak için Bosna’da ve Azerbaycan’da katliamlar yapıldığını, Kıbrıs Barış Harekâtından sonra huzur içinde yaşayan Kıbrıs’ın da Bosna ve Azerbaycan’a benzetilmek istendiğini söyleyerek Filistin ve Cezayir gibi ülkelere yaşanan zulümlerin, kuvveti üstün tutan firavun zihniyeti aracılığıyla Batı tarafından uygulandığına dikkat çeker (Erbakan, 2019: 145-146).

1919 yılında İzmir’e çıkan Yunanlıların Anadolu’yu ve Bizans’ı alma hayalleri kurduğunu söyleyen Erbakan, Kıbrıs’ta 1960-63’te kurulan karma hükümetin yıkılış amacını da Megalo idea planı çerçevesinde Yunanlıların Kıbrıs’ı ilhak etmeyi istemesi olduğunu belirtir ve bir kere dahi taviz vermenin yalnızca Kıbrıs’ı değil Anadolu topraklarını da tehlikeye düşürmek olduğunu savunurken, Kıbrıs’taki tek meselenin bağımsız Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin önce Müslüman ülkelere tanıtılması ile manen ve madden güçlendirilmesi olduğunu belirtir (Erbakan, 2014a: 169-170).

3.1. MGH’nin Temel Esasları Çerçevesinde Kıbrıs’a Bakışı

Milli Görüş Hareketi’nin temel esasları incelendiğinde Kıbrıs politikasının da bu esaslar üzerine bina edildiğini görürüz. Gerek Kıbrıs harekâtı öncesi gerek harekât sırasında gerekse harekât sonrasında MGH’nin Kıbrıs’a yaklaşımı Hak-Batıl anlayışından, cihat anlayışından,

İslam birliği anlayışından ve ahlak maneviyat anlayışından bağımsız olmadığı anlaşılmaktadır.

3.1.1. Hak-Batıl Anlayışı Bağlamında Kıbrıs

Necmettin Erbakan, bütün Müslümanların ilk ve asli vazifesi olarak Hak ile Batıl mücadelesi içerisinde Hakk'ın yanında yer almayı görmektedir. Erbakan, kendine özgü bir tarih değerlendirmesi yaparak insanlık tarihinin Hak ile Batılın mücadelesinden ibaret olduğunu ve doğru hak anlayışının peygamberlere ait olduğunu, batıl anlayışın ise firavunlara ait bir anlayış olduğunu söyler. Peygamberlerin hak anlayışının dört sebepten doğduğunu ve bunların ilkinin yaşama ve mülkiyet, nesebin ve aklın korunması, inanç hürriyetinin olduğu doğuştan gelen hakların ikincisinin karşılıklı anlaşmalardan doğan haklar üçüncüsünün adalet gereği doğan haklar ve dördüncüsünün emek karşılığı doğan haklar olduğunu belirtir. Batılın hak anlayışının ise kuvvet, çoğunluk, imtiyaz ve menfaat olduğunu söyler. Bu açıdan MGH'nin Kıbrıs politikası incelendiğinde adada çoğunluk olan Rumlara ve ada üzerinde farklı menfaatleri olan Batı dünyasına ve siyonizme MGH'nin bakışının, Erbakan'ın tarih değerlendirmesi içerisinde Hak ile Batıl mücadelesi çerçevesinden olduğu açıktır (Çeker, 2020: 138-147).

Adada Rumların uzun süreli katliamlarına tepki göstermekte geciken BM'nin Kıbrıs Barış Harekâtı henüz yeni başlamışken hemen ateşkes kararı alması, Cenevre görüşmelerinde İngiltere'nin tek taraflı tutumu, Türkiye'ye yönelik ambargolar ve ilerleyen yıllarda AB'nin uyguladığı çifte standartlar, Erbakan'ın tarihsel bakış açısını doğrular nitelikte gelişmeler olmuştur.

Yaşamının erken dönemlerinde siyasete atılmadan önce Türkiye'de kurmaya çalıştığı motor fabrikasının ve başkanlığını yaptığı TOBB'un önüne çıkartılan engellerin ülkenin menfaatlerini düşünmeyen dış bağlantılar tarafından yapıldığını tecrübe eden Erbakan, Hak-Batıl savaşı olarak gördüğü mücadelesini siyasete taşımış ve siyasette de bu mücadeleyi sürdürerek Kıbrıs Barış Harekâtının gerçekleştirilmesi noktasında önemli vazifeler yerine getirmiştir.

Erbakan, Kıbrıs'ın İsrail'in güvenliği için önemli olduğunu ve Siyonizm'in KKTC'yi kaldırarak Kıbrıs'ı ele geçirmeyi planladığını ve orada kurulacak bir Amerikan üssü ile İsrail'in güvenliğinin sağlanmak istediğini savunmaktadır. Çünkü uçak gemisine benzetilen Kıbrıs adasına sahip olan Akdeniz'e sahip olacaktır. Erbakan, tek kutuplu dünyada Batı'nın hedef olarak İslam'ı seçtiğini ve bu dini ortadan kaldırmak için Bosna'da ve Azerbaycan'da katliamlar yapıldığını, Kıbrıs Barış Harekâtından sonra huzur içinde yaşayan Kıbrıs'ın da Bosna ve Azerbaycan'a benzetilmek istendiğini söyleyerek Filistin ve Cezayir gibi ülkelerde yaşanan zulümlerin, kuvveti üstün tutan firavun zihniyeti aracılığıyla Batı tarafından uygulandığına dikkat çekmiştir (Erbakan, 2014a: 158).

Erbakan 1991 yılında Antalya'da düzenlenen bir konferansta Kıbrıs adasının İsrail açısından önemini ifade etmiştir:

“Biz o siyonist Yahudinin ne maksatta olduğunu herkesten iyi biliriz. O hiçbir zaman Kıbrıs'ta bir Müslüman Türk devletinin kurulmasını istemedi. Çünkü İsrail'in arkasında çok mühim bir stratejik mevkidir. İsrail'in emniyeti bakımından oranın Müslüman bir Türk devletinin eline geçmesini asla uygun görmüyor. O Yahudi ABD'yi yönlendiriyor. Ne olacak? Büyük İsrail kurulacak” (Erbakan, 1991c)

3.1.2. Cihad Anlayışı Bağlamında Kıbrıs

Erbakan'ın üç çivi metaforu ile anlattığı esasların üçüncüsü olan “cihadsız İslam olmaz” yaklaşımı ile iyiyi, güzeli, faydalıyı ve adil olanı hakim kılma mücadelesi anlamına gelen cihad esası, Kıbrıs adasına düzenlenen harekâta uygulanabilmiştir.

Cihad ile ele geçirilen ve Osmanlı İmparatorluğu döneminde yüksek oranda asayişin ve huzurun hâkim olduğu Kıbrıs Eyaleti, Osmanlı'nın elinden çıktıktan sonra sürekli huzursuzluk ve savaş ile anılır olmuştur. Adada yapılan anlaşmaları ve süregelen huzuru devamlı Rumlar ve EOKA gibi kurulan silahlı örgütler bozmuş ve suiistimal etmiştir (Efe, 2012: 18).

Adada yaşayan Türklere yönelik baskı, zulüm ve katliamları göz önüne aldığımızda Necmettin Erbakan'ın kara harekâtını uygulama noktasındaki ısrarı anlaşılabilir.

Kıbrıs'ın İslam toprağı olma sürecinin Emevîler ile başlaması ve Hz. Muhammed'in (sav) süt teyzesi Hala Sultan'ın bu topraklarda meftun olması MGH'nin Kıbrıs konusuna yaklaşımını etkilemiş ve Erbakan Kıbrıs'ın tamamının alınmasını isterken özellikle Hala Sultan'ın meftun olduğu Larnaka şehrinin Türk topraklarına katılmasını talep etmiştir (Erbakan, 2014a: 165).

Kıbrıs Harekâtı devam ederken ateşkes görüşmeleri sırasında Erbakan'ın “Allah'ın izniyle fetih hakkımızı kullanıp yeşil adamıza çıkmış olan kahraman Mehmetçiğı durduramayız” demiştir (Birand, 1990: 190).

Bu söz bir dini referans olarak Cihat ibadetinin, Erbakan'ın Kıbrıs'a yaklaşımını etkilediğı görülmektedir.

3.1.3. İslam Birliğı Anlayışı Bağlamında Kıbrıs

MGH'nin dış politikası ele alındığında uluslararası ilişkilerde hak, adalet ve eşitliğin mevcudiyetinin gerekliliğı savunulmuş, şahsiyetli dış politika izlenerek yeni bir dünyanın kurulması ideali ortaya koyulmuştur. Bu idealin gerçekleşmesi amacıyla İslam ülkeleri ile ilişkilerin gelişmesi için çaba sarf edilmiştir. Bu çabanın bir ürünü olarak Erbakan, MGH'nin ilk yıllarından itibaren İslam ülkelerindeki hareketler ile yakından ilgilenmiştir (Erbakan, 2019: 19-22).

1992 yılından itibaren Türkiye'de Müslüman Topluluklar Birliğı adıyla toplantılar düzenlemiş, 1997 yılında ise 8 Müslüman ülkeyi bir araya getirerek D-8'i kurmuştur. Erbakan, İslam Birliğı'nin zorunlu olduğunu her fırsatta dile getirmiş, özellikle Kıbrıs harekâtı ile daha çok gün yüzüne çıkan Batı dünyasının çifte standartlarına karşı İslam ülkelerinin bir araya gelerek Hakkı üstün tutan ve zulmü ortadan kaldıracak birlikteliklerin kurulması gerektiğini birçok fırsatta dile getirmiştir (Hazırbulan, 2018: 257-290).

Erbakan, 1991 yılında TBMM toplantısında, Türkiye Müslüman toplulukları bir araya toplayıp lider olma imkanına sahipken bunun yerine Avrupa Topluluğu'na dâhil olma çabalarını eleştirmiş ve bu çaba yerine Kıbrıs'ı tanııtma faaliyetlerine ağırlık verilmesi gerektiğini söylemiştir (TBMM, 1991, Aralık 25: 259).

Kıbrıs'ın, Doğu Akdeniz ve Ortadoğu toprakları için de stratejik bir noktada olması, batılın hak sebeplerinden biri olan “menfaat” esassından dolayı siyonizmin ve Batı'nın ele geçirmek için fırsat yokladığı bir ada olduğunu savunan Erbakan için İslam Birliği'nin kurulması, Kıbrıs Adası'nın bağımsızlığı için de önemlidir.

Harekât sırasında Türkiye'ye silah desteği veren Libya, harekât sonrası Türkiye'ye yönelik ambargo uygulanırken de desteğini sürdürmüş ve yapılan petrol anlaşması ile ambargo sürecinde Türkiye'nin petrol ihtiyacını karşılamış, tüm askeri malzemelerini de Türkiye'nin hizmetine sunduğunu açıklayarak birçok askeri malzeme de hibe etmiştir (dunyabulteni.net, 2011).

KKTC kurulduğunda ise sonradan D-8'e dâhil olan Pakistan ve Bangladeş başta olmak üzere birçok devlet kurulan bu yeni ülkeyi tanıma girişiminde bulunmuş ancak ABD'nin baskısı sebebiyle geri adım atmışlardır (Çeçen, 2005: 65).

Bu olaylar ışığında Batı'nın baskısı ile başka ülkelerce tanınamayan KKTC'nin, ancak Türkiye'nin öncülüğünde kurulacak İslam Birliği ile uluslararası arenada sözü geçen güçlü bir örgüt sayesinde tanınabileceği anlaşılmakta olup Necmettin Erbakan'ın İslam Birliği'ni kurmadaki gayretinin Kıbrıs Adası'nda yaşayan Türkler için de önemli olduğu görülmektedir.

3.1.4. Ahlak ve Maneviyat Anlayışı Bağlamında Kıbrıs

Necmettin Erbakan, Kıbrıs'ın manevi olarak kalkınmasına önem vermiştir. Bu minvalde adada İslami eğitimler yaparak insanları irşad eden Nakşibendiliğin Hakkani kolu kurucusu Türk mutasavvıf Şeyh Nazım Kıbrısı ile de yakın dostluklar kurmuştur (yenidevir.com.tr, 2014).

Adanın manevi olarak kalkınması için imam hatip okullarının açılmasını istemiş ancak o dönemin şartları sebebiyle Denктаş reddetmiştir (milliyet.com.tr, 1997).

Erbakan, adada imam hatiplerin açılması için yaptığı çabayı şu şekilde açıklamıştır:

“Biz, 1975 yılında hükümet ortağı iken, ‘Her köyden bir çocuk alalım, bir İmam Hatip kuralım’ diye harekete geçmiştik. Ancak başta Turhan Feyzioğlu olmak üzere ortaklarımız ve o zamanki Kıbrıs yönetimi bu işe karşı çıkmışlardı. Feyzioğlu, kendisiyle koalisyon ortağı olarak aynı çatı altında bulunduğumuz dönemlerde, Kıbrıs’a İmam Hatip açıldığı takdirde koalisyondan çekileceğini bile söylemiştir. Öte yandan, Kıbrıs’taki yönetim de bu işe şiddetle karşı çıkıyordu. Öne sürdükleri sebep ise ‘gericilik’ idi. İmam Hatip açmak, Kur’an Kursu açmak, gericilik imiş. Bu hastalıklı kafadır, bu cahilliktir. Bir ülkenin gerçek gücü ne parasıdır, ne tankıdır. Bir ülkenin gerçek gücü milli, manevi değerlere bağlı evlatlarıdır. Şehit kanlarıyla elde edilmiş Kıbrıs’ımıza bir İmam Hatip açılmamış olması, büyük bir eksiklik. Bugünkü hükümeti, en kısa sürede bir İmam Hatip açmaya davet ediyorum. Bu çok hayırlı bir hizmet olacaktır. Kıbrıs, manevi boşluk içindedir. Gençlik hızla dejenere olmaktadır. Bu durum böyle devam ederse, bundan papaz zihniyeti istifade eder. Siyonistler istifade eder. Kıbrıs’ımızın -Allah muhafaza-yıkılışı manevi boşluktan ve bunun yol açtığı dejenerasyondan olur. Aman, bu iş ihmal edilmesin.” (haber7.com, 2010).

1. MC hükümetinde Diyanet’ten Sorumlu Devlet Bakanı olarak görev yapan Hasan Aksay ise şunları söylemiştir:

“Feyzioğlu, Demirel ve Denктаş Kıbrıs’a imam hatip yapılmasına ısrarla karşı çıkmışlardır. Diyanet’ten Sorumlu Devlet Bakanı olarak görev yaptığım dönemde, Hoca’nın Kıbrıs’a yönelik ‘manevi kalkınma’ projelerini hayata geçirmek için elimizden geleni yaptık. Lâkin müthiş bir direnç oluştu. Localar bu işe imkân vermedi!.. Evrensel gizli örgütler, Kıbrıs Türkü’ndeki Milli heyecanın; İmam-Hatiplerin, Kur’an kurslarının katkısıyla yükselmesini engellemek için, organize hareket etti. O dönemde, ben Kıbrıs’ta din hizmetleri

vermek, insanımızı irşad etmek üzere, 18 kadro çıkarttım. Fakat o kadrolar başka işlerde kullanıldı. Mevcut hükümetin bu çağrıya kulak vermesi şarttır. En kuvvetli ifade ile söylemek istiyorum; bugün bağımsızlıklarını ilan etmiş olan Türk illeri de, İmam-Hatip açmanın ne kadar gerekli olduğunu görüyorlar. İnsanlığın boşluk içinde olduğu bir zamandayız. İslâm gibi insanları bütün kötülüklerden arındıran, insanları vatan-millet sevgisi ile dolduran bir kuvvetten mahrumiyet felakettir. İmam Hatip okulunun burada açılmaması, çok büyük kayıptır. Bugüne kadar açılmamasının vebali vardır. Zararın neresinden dönülürse kârdır. Kıbrıs'a bir an önce İmam-Hatip açmak zarureti vardır. Bugünkü Hükümet yetkililerine çağrıda bulunuyorum; Kıbrıs'a Allah rızası için İmam-Hatip açın. Zamanında, Rahmetli Adnan Menderes, Kıbrıs'tan Adana İmam-Hatip'te okutmak üzere 7 kişi getirmişti. Bunlar Adana İmam-Hatipten mezun oldular. Ancak, o zaman yetiştirilen bu 7 kişiden birinden dahi Kıbrıs'ta istifade edilmedi. Bunlardan bir kısmı lokantacılık vesaire yaptı daha sonra. Biz Kıbrıs'ta manevi eğitim için uğraştık, engellendik. Şimdi, parlamento aritmetiği ve diğer şartlar açısından uygun bir ortam vardır. Kıbrıs'a bir İmam-Hatip okulunun açılması elzemdir. Kıbrıs eriyip gidiyor. Evrensel gizli örgütler niçin İmam-Hatip okuluna düşmanlar? Niçin Kıbrıs'ta İmam-Hatip Okulu açılmasını istemezler? Milleti eritmek için. Esrar, içki, kumarla milleti eritip yok etmek, insanları daha rahat kullanılır hale getirmek için... Allah'ın önünde eğilmeyen, menfaatinin kulu oluyor. Localar, insanımızı daha rahat kullanabilmek için, Kıbrıs'ta İmam-Hatip okuluna karşı çıkıyor. Hükümet, bu işe el atmalıdır. Bu konu, hem Kıbrıs'ın, hem de Türkiye'nin güvenliği için hayati önemdedir. Kıbrıs'a Allah rızası için İmam-Hatip açın." (haber7.com, 2010).

MGH'nin Kıbrıs'ta manevi çalışmalara ağırlık vermesi, maneviyatçı olmayı, hakkı üstün tutmayı ve nefis terbiyesini esas alan inanç yapısıyla paralellik göstermektedir. Tasavvufi bir yapıdan ortaya çıkması sebebiyle siyasi söylemlerinde de "önce ahlak ve maneviyat" ile "maddi ve manevi kalkınma" ifadelerini sıklıkla kullanan MGH, manevi kalkınma olmadan maddi kalkınma olmayacağı ve ahlak ile maneviyatın olmadığı toplumlarda huzur ve barış olmayacağı fikri sebebiyle Türkiye'de hazırladıkları ve

uygulamaya koydukları “manevi kalkınma” programını Kıbrıs Adasında da uygulamaya çaba göstermiştir.

3.2. Kıbrıs Barış Harekâtında MGH’nin Tutumu

MSP-CHP koalisyonu öncesi Kıbrıs’ta birçok kez Türklere yönelik saldırılar ve katliamlar olmuştur. Bu saldırılar sonrası 1963 yılında ve 1967 yılında iş başında olan hükümetler Kıbrıs’a çıkarma kararı almışlar ancak çıkarma yapmadan askerler geri dönmüştür. MSP ise koalisyon ortağı olarak 1974 yılındaki Kıbrıs Barış Harekâtının gerçekleşmesinde itici güç olmuştur. Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası “coğrafi esasa dayalı iki otonom idare” fikri de Milli Görüş hareketi tarafından ortaya atılmıştır.

3.2.1. Harekât Öncesi

Harekât öncesi siyasetin gündeminde haşhaş yasağının kaldırılması vardı. MSP haşhaş yasağının tamamen kaldırılması taraftarıyken CHP ise yalnızca 7 ilde haşhaş ekimine izin verilmesi taraftarıydı. Bakanlar Kurulu toplantısında Ecevit, Amerikan Hariciye Bakan Yardımcısı Josef Sisco’nun kendisine haşhaş ekimi ile ilgili alınan karar dolayısıyla sitem ettiğini ve karardan geri adım atılması gerektiğini söylemiş, Erbakan ise bu karardan asla dönülmeyeceğini belirtmiştir. MSP’lilerin haşhaş ekimindeki ısrarı ile Ecevit, alınan kararı halka anlatmak için Afyon’da miting yapma kararı almıştır. Havaalanında iken Kıbrıs’ta darbe olduğu haberi gelmiştir. Ecevit kendisinin Afyon’a gideceğini belirterek Bakanlar Kurulunun durum değerlendirmesi yapması için toplanmasını Erbakan’dan istemiştir. (Emre, 2017: 116-119).

Kıbrıs’ta Yunan cuntası tarafından darbe haberi Ankara’ya ulaştığında Başbakan yardımcısı ve Milli Görüş lideri Necmettin Erbakan, önce partisinin yöneticilerini toplamış ve adaya derhal müdahale edilmesi konusunda mutabık kalınmıştır (Erbakan, 2014a: 159).

Haşhaş ekimi konusu ile ilgili Afyon’a ziyaret etmek üzere havaalanında darbe haberini alan Ecevit ise, Afyon’a gittikten sonra Ankara’ya dönerek önce Genelkurmay başkanlığında toplantı yapmış ardından saat 19.30’da Bakanlar Kurulu toplantısına katılmıştır. Toplantıda

Erbakan, derhal askeri müdahalede bulunulması gerektiğini ifade etmiştir. Ecevit ise askeri müdahale seçeneği öncesi barışçıl yolların denenmesi gerektiğini söylemiş, bunun zaman kaybı olacağı eleştirisi yapan Erbakan'ın görüşüne karşı diplomasi kanalı ile çözüm bulma taraftarı olduğunu belirtmiştir (Sağlam, 1975: 34-35).

Erbakan'ın ilk seçenek olarak gördüğü ancak Ecevit'in en son seçenek olarak değerlendirdiği askeri harekât seçeneği tartışılırken Bakanlar Kurulu toplantısına ara verilip Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün katıldığı MGK toplantısına geçilmiştir. Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan ile MSP'li İçişleri Bakanı Oğuzhan Asiltürk'ün de katıldığı toplantıda Asiltürk, bir an önce adaya çıkarma yapılması gerektiğini söylemiş ancak Cumhurbaşkanı Korutürk, kendisine tepki göstermiştir. Erbakan'ın da toplantıda askeri harekât yapılması gerekliliğinin üzerinde sıkça durması üzerine Ecevit, Kıbrıs'ta garantör devlet olan İngiltere'ye gidip, İngiliz askerleri ile barışçıl bir şekilde adada güvenliğin tesis edilmesini talep edilebileceğini söylemiştir. Erbakan ise bu görüşmelerin vakit kaybı olacağını belirtmiştir ancak ziyareti onaylamıştır (Emre, 2017: 120-121).

Ecevit'in İngiltere'ye gitme konusu konuşulduktan sonra toplantıda Kıbrıs'a müdahale edilmesi durumunda ordunun durumu sorulmuştur. Bu sorulara Genelkurmay Başkanı Semih Sancar "Biz hazırız, ama siz hazır mısınız acaba?" şeklinde cevap verirken Deniz Kuvvetleri Komutanı Kemal Kayacan ise kendisinin kayıkla bile olsa adaya çıkarma yapabileceğini, asıl ülke yöneticileri olarak siyasilerin Türkiye'nin haklılığını anlatma ve ordunun arkasında durma konusunda hazırlıklı olup olmadığını sormuştur (Birand, 1990: 40).

Ecevit'in askeri harekât için hazırlıkların kaç gün süreceği sorusuna komutanlar cumartesi sabah çıkartmanın yapılabileceğini iletmıştır. MGK toplantısı sonrası tekrar Bakanlar Kurulu toplantısına geçilmiştir. Bakanlar Kurulu, Ecevit'i diplomatik ilişkileri gerçekleştirmek için yetkilendirmiştir (Birand, 1990: 41-43).

Erbakan, toplantı sırasında Halk Partililerin büyük bir kısmının harekâta karşı çıktığını ve dünyadan gelecek tepkilerden çekindiğini ve bu sebeple

toplantıda askeri harekât ile ilgili kesin bir kararın alınamadığını söyler (Erbakan, 2014a: 159).

Ecevit, çıkarmayı İngiliz üssüne yapalım şeklinde İngiltere'ye teklifte bulunma düşüncesini Erbakan ile paylaştığında Erbakan: “Sakın bu fikrinizi açmayın kabul ederler, ondan sonra oyalarlar, yok Lordlar kamarası, yok Avam kamarası, Kraliçe tasdik edecek deyip katliamları tamamlarlar. Biz de adada kurtaracak soydaş ve dindaş kalmadığını görürüz” şeklinde cevap vermiştir (Hasırcı, 2010: 137).

16 Temmuz günü Başbakanlıkta yoğun bir görüşme trafiği yapan Ecevit, 17 Temmuz günü İngiltere'ye hareket etmeden önce kuvvet komutanları ile toplantı yapmış ardından saat 15.30'da MSP'li İçişleri Bakanı Oğuzhan Asiltürk ile birlikte Londra'ya hareket etmiştir. Ecevit'i Londra'ya yolcu eden Erbakan, havaalanında kuvvet komutanları ile bir araya gelmiştir. Kuvvet komutanları Erbakan'dan kesin emir istemiş, daha önce iki defa harekât emri verilmesine rağmen sonradan geri dönüş emri verilen ordunun büyük hayal kırıklığı yaşadığını belirtmişlerdir. İlk önce İnönü döneminde harekât için hazırlık yapan ordu, Johnson mektubu sonrası geri dönmek zorunda kalmış, ikinci sefer de Demirel döneminde de benzer hadise yaşanmıştır. Üçüncü sefer aynı durumun yaşanması halinde ordunun bir daha böyle bir harekâtın olabileceğine olan inancının yitirileceğini komutanlar Erbakan'a iletmiştir. Erbakan, en erken ne zaman çıkarma yapılabileceğini sormuş, komutanların cumartesi sabahı çıkarmanın yapılabileceğini söylemesi üzerine hazırlıklara başlanmıştır (Erbakan, 2014a: 160).

Erbakan, Türk 2000 Vakfı toplantısında yaptığı konuşmada Ecevit'i havaalanında uğurladıktan sonra yaşanan gelişmeleri şu şekilde açıklamıştır:

“Sayın Ecevit ille (İngiltere'ye) gidelim diye ısrar ettikleri için, biz Sayın Oğuzhan Bey'i de kendisine refakatçi olarak verdik, hadi buyurun gidin dedik. Ancak, onu uğurlar uğurlamaz Genelkurmay Başkanımız bana döndü dedi ki, eğer uygun görürsen şuracıkta havaalanında beraberce bir görüşme yapalım. Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanları bana dediler ki, 'bakın durum fevkalade acil,

Sampson gelmiş adaya çıkmıştır, şu anda Makarios'un kuvvetleri ile mücadele ediyor, eğer adaya müdahale edeceksek, kaçırılacak bir tek dakika saniye yoktur'. Bu görüşmeler yapıldığı zaman ben başbakan vekili miyim, öyleyse hazır olun ve yürüyün dedim kendilerine. Hazırladılar ve bu emir üzerine gemilere binileceği sırada Sayın Ecevit döndü, Genelkurmay'da kendisini Kuvvet Komutanlarımızla 'biz indirdik ve harekâtı başlattık' dedik, ondan sonra da diğer ortağımız Halk Partili arkadaşların da imzalarını almak için sabaha kadar görüştük.

Sayın Ecevit gelmiş, bize ne yaptınız deyince işte Meclis'te şunu yaptık, liderlerle bunu konuştuk ve de harekâta başlayın dedik. Şimdi bunları söylediğimiz zaman tabi kendisi çok heyecanlandı. Çünkü birdenbire böyle bir şeyle karşılaştı, peki nasıl olacak ne edecek derken Kayacan Paşa dedi ki 'Bak Sayın Başbakan, ben Karadeniz çocuğuyum, şunu bilersiniz ki, bir tek kişi olarak kayıkla bile gider o adaya çıkarım.' Onun üzerine öyleyse hadi bakalım Bakanlar Kurulu'nu toplayalım demek durumunda kaldı Sayın Ecevit. Ve ondan sonra arkadaşlarımızla sabaha kadar Halk Partili arkadaşlarımızın sordukları suallere cevap vere vere hepsinin imzasını aldık. Ve çok şükür böyle bir mübarek Cuma günü Barış Harekâtı fiilen başlamış oldu.

İmzaları aldığımız zaman bir hatıra olarak söylemek istiyorum. Bütün birlikler gemiye binme noktasına gelmişti. Binerken bir dua yaptırılmalı dedik. O zamanki Diyanet İşleri Başkanı gitti gemiye binerken duasını yaptı. Ve de biz ayrıca Halk Partili arkadaşlarımıza bak bu kadar tarihi bir karar aldık, bugün de Cuma günü, şimdi hep beraber Cuma namazını Hacı Bayram'da kılacağız ve Cenab-ı Hakk'a zafer vermesi için dua edeceğiz dedik ve bizim kanadımız Hacı Bayram'da namazı kılarak dua ettik. Herhalde Halk Partili arkadaşlarımız başka camide namazı kılmış olacaklar" (Erbakan, t.y.b).

Havaalanındaki bu toplantıda salonda bekleyen Devlet Bakanı Süleyman Arif Emre toplantı sonrası Erbakan'a neler konuşulduğunu sormuş, Erbakan ise Kıbrıs'ta durumu yeniden gözden geçirdiklerini ve

kendisinin Başbakan Yardımcısı olarak ve Ecevit'in yurtdışında olması sebebiyle Başbakan vekili olarak, çıkartma harekâtının Cuma sabahı başlamasını teklif ettiğini, komutanların teklifi üzerine cumartesi gününde mutabık kaldıklarını söylemiştir (Emre, 2017: 121-122).

Bülent Ecevit İngiltere'ye uğurlandıktan sonra harekât için hazırlıklar başlarken ABD'nin 6. Filosunun Akdeniz'e hareket ettiği bilgisi gelmiştir. Esenboğa Havalimanında pilotlara bir konuşma yapan Erbakan, 6. Filoya gerektiği takdirde kamikaze yapacak 10 gönüllü pilotun öne çıkmasını istemiş ve alanda bulunan tüm pilotlar gönüllü olarak öne çıkmıştır. Semih Sancar Paşa, böyle bir konuşmaya niçin gerek görüldüğünü sormuş ve nihayetinde Pentagon'un bu konuşmayı öğrendiği ve 6. Filoya durumu ilettiği ve Kıbrıs harekâtı sırasında 6. Filonun bu sebeple müdahale edemediği iddia edilir (Hasırcı, 2010: 104).

O dönem MSP Milletvekili olan Hasan Aksay hatıralarında, Ecevit görüşmeler yapmak üzere İngiltere'ye gideceği zaman kendisinin de Ecevit ile gideceğini ancak yetişemediğini ve Asiltürk'ün ona eşlik ettiğini söyler. Ecevit gittikten sonra Kuvvet Komutanlarına askeri hazırlıkların yapılmasını söylediklerini ve harekâtın fiilen başladığını belirtmiştir. Ecevit İngiltere'den döndüğü vakit gemiler yüklenmiş ve sabah limandan ayrılacak vaziyettedirler. Çıkarmadan birkaç saat önce Erbakan'ın kendisine destek alınması için Pakistan, Libya ve Suudi Arabistan elçilerini Başbakanlığa çağırmasını istediğini ve yapılan toplantıdan sonra ülke başkanlarından olumlu destek geldiğini söyler. Adaya çıktıktan sonra kısa sürede mermilerin bittiğini, o zaman Maliye Bakanı olan Deniz Baykal'ı Libya'ya gönderdiklerini ve Libya Başkanı Kaddafi'nin mermileri kendi sırtında taşıyarak uçağa bindirdiğini söyleyerek Erbakan'ın emeğinin önemli olduğunu söyleyerek, O'nun, adanın tümünü alıp barış yaparak yarısını onlara verelim sözünü uygulasaydık bugün Kıbrıs sorunu olmazdı, der (Aksay, 2021: 262-263).

17 Temmuz saat 22.45'te Ecevit ile İngiltere Başbakanı Wilson arasındaki toplantı başlamıştır. Türkiye'nin, Kıbrıs'a garantör devletler olarak beraber müdahale edelim veya adaya çıkarma yapacak Türk askerleri

adadaki İngiliz üslerini kullansın teklifine Wilson sıcak bakmamıştır (Milliyet, 1974, 18 Temmuz).

Londra'da ABD Dışışleri Bakanı Henry Kissenger arabulucu olarak kendisine yakın olan diplomat Sisco'yu Ecevit ile görüşmek üzere göndermiştir. Sisco, askeri harekâtın iki NATO ülkesinin savaşına sebep olabileceğini ve NATO'nun geleceği açısından bu durumun kötü olacağını ve ABD'nin de askeri çıkarmaya sıcak bakmadığını iletmiş, Ecevit ise kendilerine 24 saat mühlet vererek Yunanistan'daki askeri cuntanın Kıbrıs'tan çekilmesi koşuluyla askeri harekâtı yapmayacaklarını belirtmiştir (Müftüoğlu, 2021: 233).

18 Temmuz saat 15.00'da TBMM toplanmıştır. Toplantı talebi Cumhurbaşkanından gelmiştir. Başbakan Ecevit Londra'da bulunduğundan Başbakan vekili Necmettin Erbakan Cumhurbaşkanının isteğini yerine getirerek TBMM başkanlığından meclisin toplanmasını istedi ve meclis toplandı. Necmettin Erbakan'ın talebi üzerine oturum kapalı olarak yapılmıştır. Hükümet adına mecliste söz alan Erbakan, Kıbrıs'ta yaşanan hadiseleri sıralamış ve meclis müzakerelerini cumartesi günü devam etmeyi teklif etmiştir (TBMM, 1974, 18 Temmuz: 2-5).

Kabine üyeleri, çıkartma kararını aileleri dâhil olmak üzere kimseye açıklamamaya söz vermeleri sebebiyle milletvekilleri tarafından soru yağmuruna ve eleştiriye tabi tutulmuşlardır. Erbakan'ın meclisi cumartesi gününe erteleme talebi de bu sebeple olmuştu. Harekât olacağı bilgisi yalnızca gemide askerlere dua etmesi için Diyanet İşleri Başkanına iletilmiştir (Emre, 2017: 129).

19 Temmuz günü saat 02.00'da İngiltere'den Türkiye'ye dönen Ecevit, Genelkurmay Başkanlığına giderek askeri hazırlıklar ile ilgili bilgi almıştır. Ecevit toplantıda karşıdan ateş gelmedikçe ateş edilmemesi, lüzumsuz ve ağır bombardıman yapılmamasını söylemiştir. Ancak toplantıda komutanların harekâtın gerçekleşip gerçekleşmeyeceği hususunda şüpheleri de bulunmaktaydı. Oramiral Kayacan adaya gerçekten çıkarma yapıp yapılmayacağını Ecevit'e sorarak bu kuşkularını ortaya koymuştur (Birand, 1990: 102-104).

Kıbrıs ile ilgili ilk MGK toplantısında da ‘biz hazırız ancak sizler hazır mısınız’ diyerek çıkarma konusundaki şüphelerini belirten komutanlar harekât öncesi görüşmelerde de bu kuşkularını dile getirerek gemiye binildikten sonra geri dönülmemesi gerektiğinin altını çizmişlerdir. Saat 10.30’da Bakanlar Kurulu toplantısına katılan Ecevit, Londra’da yaptığı görüşmeler hakkında bakanlara bilgi vermiştir. Toplantıda çıkartma yapmak dışında bir seçeneğin kalmadığını da ifade etmiştir. MSP’li Bakan Süleyman Arif Emre ise toplantıda CHP’li bakanların çıkarmaya karşı çıkmadığını ancak kendileri kadar da rahat olamadıklarını söylemiştir (Emre, 2017: 127-128).

Bakanlar Kurulu toplantısında tartışma çıkmadan harekât kararı imzalanmıştır. Harekât öncesinde parti ve grup liderleri ile de çıkartma ihtimali üzerine bir toplantı yapılmış ve fikirleri alınmıştır. Kontenjan Grubu Başkanı Nihat Erim, kendilerinin İnönü ekolünden yetiştiğini ve İnönü’nün, Amerika’dan yazılı muvafakat alınmadıkça sakın çıkartma yapmayın şeklindeki tembihine uyulması gerektiğini söylemiştir. Demirel ise bu harekâtın bir macera olacağını belirtmiştir (Emre, 2017: 130).

3.2.2. Birinci Kıbrıs Barış Harekâtı

Harekât başlarken MSP’li Süleyman Arif Emre Ecevit’e, asker savaşa gidiyor ve orada şehit olacaklar, gazi olacaklar, askerlerimize moral vermek ve dua etmek için Diyanet İşleri Başkanı’nı gönderelim teklifi yapar ve kabul edilir. Diyanet İşleri Başkanı’na istihbaratı yanılmak için İstanbul’a bilet alınır ancak kendisi İskenderun’a götürülür ve görev yerine getirilir (Şama, 2019: 313).

Çıkarma Birlikleri Kurmay Başkanı Deniz Kurmay Albay Ertuğrul Üçler anılarında komutanların bir an önce hareket etme isteklerine karşı askerlere dini telkinde bulunmanın çok yerinde olduğunu söyleyerek komutanları ikna etmeye çalıştığını anlatır ve Diyanet İşleri Başkanı Lütfü Doğan’ın dua ettiğini ve bunun askerlere bir ilaç gibi faydalı olduğunu söylemektedir (Üçler, 2014: 89-92).

Türk savaş gemileri Kıbrıs’a doğru hareket ederken rota üzerinde Rus Savaş Kruvazörü, İngiliz Kruvazörü ve Amerikan gemisi bulunmaktaydı. İngiltere Dışışleri Bakanı James Callaghan’ın The Times’taki demecinde İngiliz savaş gemileri ile Amerikan Akdeniz 6. Filosunun Kıbrıs ile Türkiye arasına girerek Türk gemilerinin önünü kesmek istendiği ve böylece Türklerin geri dönebileceğini söylemiştir. Türk tarafının kararlılığının olmaması durumunda harekâtın gerçekteşemeyeceği görölmektedir (Üçler, 2014: 106-107).

Çıkarma gemileri Girne önlerindeyken Rum tarafının hücumbotları tarafından taciz edilmiş ancak Başbakan Ecevit tarafından karşı taraf ateş açmadıkça ateş etmeyeceksiniz talimatının gelmesi sebebiyle çıkarmanın Türk tarafı için sonu olabilecek bu durum komutanlar tarafından da eleştirilmiştir (Üçler, 2014: 203).

Adada yaşanan katliamlar sırasında etkisiz kalan ABD ve Avrupa ölkeleri Türkiye’nin Kıbrıs Barış Harekâtını başlatması üzerine harekete geçmiş ve harekât gecesi BM Güvenlik Konseyi 353 sayılı kararı alarak iki tarafı da ateşkes yapmaya çağırmıştır (Birand, 1990: 169).

Ateşkes kararının alındığı saatlerde Türk askerleri yoğun düşman ateşine maruz kalmaktaydı. Harekâtın bu çetin durumu sürerken Ecevit, 21 Temmuz günü Bakanlar Kurulunu toplamıştır. Ecevit, Erbakan’a hitaben “Her önemli işte senin dediğin oldu bu sefer benim istediğim olsun ve Kıbrıs’ta ateşkes ilan edelim. Sancar Paşa ile görüştük” demiştir. Erbakan ise kendisi ile istişare edilmeden ve onay alınmadan Sancar Paşa ile görüşerek ateşkes kararının alınamayacağını söylemiştir.

Ecevit’in Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nin aldığı ateşkes kararını hatırlatması ve buna uyulması gerektiğini söylemesi üzerine Erbakan, “Ateşkes kararına neden uymak zorunda olalım, şu beğenmediğimiz İsrail, BM’nin 100’e yakın kararına rest çekti de ne oldu? Biz o kadar yok muyuz? Kesinlikle böyle bir şey olmaz. Harekât devam edecektir.” diyerek kararlılığını ortaya koymuştur (Emre, 2017: 138).

Toplantıda konuşan Milli Savunma Bakanı Hasan Esat Işık, yoğun ateş altında zor durumda olan Türk askerlerinin roketlerinin bittiğini, savaş uçaklarının da uçamaz durumda olduğunu iddia edip düşman tarafı bizi denize dökmeden biz kendimiz çekilelim ve ateşkesi kabul edelim teklifine MSP’li Adalet Bakanı Şevket Kazan, Genelkurmay ile görüşmeden ateşkes kararının alınamayacağını söyleyerek cevap vermiştir ve Genelkurmay ile iletişime geçilerek toplantıda savaşın gidişatı ile ilgili bilgi verecek kişiler talep edilmiştir. Bu sırada aynı zamanda eski asker olan CHP’li Tarım Bakanı Mustafa Ok da ateşkes kararı almanın bu aşamada doğru olmadığını belirterek MSP tarafının duruşunu desteklemiştir. Genelkurmay tarafından Bakanlar Kurulu toplantısına gönderilen paşalar, harekâtın planlandığı şekilde sürdüğünü ve iddia edildiği üzere teçhizat noktasında herhangi bir eksikliğin olmadığını söylemiştir ve ateşkes kararı almanın yanlış olacağını belirtmişlerdir. Ayrıca eğer ateşkes kararı alınırsa 12 kilometrelik sahil şeridinde bulunan Türk askerinin önceden hedeflenen “G5” hattına varamayacağı bunun sonucu olarak da Türk askerinin ve katliamdan kaçarak gelen Kıbrıs halkının bu dar alanda düşman tarafından ağır kayba uğratılabileceğini söylemişlerdir. Paşaların verdiği bilgiler sonrası Ecevit, MSP’nin bakanlarına teşekkür ederek kendilerini önemli bir yanılgıdan kurtardıklarını söylemiştir (Emre, 2017: 139-140).

22 Temmuz günü ABD Dışişleri Bakanı Kissinger, Ecevit’i arayarak ateşkesin saat 17.00’da yapılmasını istemiştir. Ecevit Genelkurmay ile bu ateşkesi görüşmüş ve ateşkes saatinde mutabık kalınmıştır. Saat 21.45’te Bakanlar Kurulunu toplayan Ecevit, ateşkes saatinin belirlenmesini istemiş ancak Erbakan itiraz etmiştir. Ecevit’in ateşkes konusunu Genelkurmay ile görüştüğünü belirtmesi üzerine Erbakan buna inanmadığını söylemiş ve ikili Genelkurmay Başkanlığına giderek Sancar Paşa ile görüşmüştür (Birand, 1990: 225-227).

Şevket Kazan hatıralarında, Bülent Ecevit’in Kıbrıs’ta askerlerimizin sıkıntılı bir durumda olduğunu, ateşkesi kabul etmemiz gerektiğini, esas amacımızın Kıbrıs’a çıkmak olduğunu ve bunu da başardığımızı söylediğini yazar ve Dışişleri Bakanı Turan Güneş’in savaş için bir günlük füzemiz var

diyerek ortamdaki havayı gerdiğini, Milli Savunma Bakanının ise Türkiye ile Kıbrıs arasındaki telsiz irtibatının koptuğunu söylediğini ekler. Genelkurmaydan yetkililer toplantıya geldiğinde Şevket Kazan bu olumsuz durumları yetkililere sormuş ve yetkililer de Kıbrıs'ta bu şekilde bir olumsuz durumun olmadığını ve harekâtın başarılı bir şekilde yürütüldüğünü söyler ve ateşkes o gün ilan edilmez (Kazan, 2017: 48-49).

Sancar Paşa, hedeflenen hatta yaklaştıklarını ve ateşkes kararını hükümet olarak saat 17.00'da açıklayabileceklerini iletmiştir. Ancak düşman tarafın ateşkesi her ihlal ettiğinde karşılık verilerek "G5" hattına ilerleneceği sözünü de paşa vermiştir (Emre, 2017: 141).

Ateşkes kararının açıklanma saati ile ilgili de Ecevit derhal kararın açıklanmasını isterken Erbakan ise açıklamanın acele yapılmamasını istemiştir. Ecevit ateşkes kararını saat 10.00'da basın toplantısında kamuoyuna ilan etmiştir (Birand, 1990: 230).

Şevket Kazan, ateşkesin yapılacağı saat olan 17.00'a kadar kararın açıklanmamasını Sancar Paşanın istendiği, böylece o saate kadar Lefkoşa'nın tamamının alınacağını ancak Ecevit tarafından ateşkes kararının erken açıklanması ile Lefkoşa'yı boşaltıp kaçma hazırlığı yapan Rumların geri dönüp ateşkes saatine kadar direndiklerini iddia eder (Kazan, 2017: 50).

Kıbrıs Barış Harekâtında Özel Görev Kuvveti Komutanı olan Tümamiral Nejat Tümer anılarında, alınan ateşkes kararı sonrası daracık bir bölgede güçlü bir Kara Kuvvetleri birliğinin o alanda durmasına imkan olmadığını söyleyerek kendi kararları ile o gün akşama kadar harekâtı ilerletmek suretiyle Lefkoşa sınırlarına vardıklarını ve Girne'nin güneyde müsait olan bütün arazi kesimini ele geçirdiklerini belirtir (Üçler, 2014: 168).

İlk harekât sonucunda adanın %7'lik bir kısmı Türk askerleri tarafından alınmıştır. Bu durum hem Türk askerini hem de adada yaşayan Türk vatandaşlarını zor durumda bırakmaktaydı. İlk harekât sonucunda ortaya çıkan durum, Erbakan'ın harekâtın sürdürülmesi noktasındaki tutumunun haklılığını göstermekteydi.

Erbakan ilk harekât sonrası Kıbrıs Türk Cemaat Meclisi Başkanını makamında kabul etmiştir. Bu görüşmede Erbakan, artık adada yaşanan tecrübelerden yararlanarak Kıbrıs Türklerinin güvenliğini sağlayacak yeni bir statünün tesis edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Londra ve Zürih anlaşmalarının Kıbrıs'ta adil bir dengeyi kuramadığı eleştirisi getiren Erbakan, sürekli Enosis projelerini uygulamaya çalışan Yunan tarafının bir daha bu emellerine başvuramayacağı bir statünün Ada'da teşekkül edilmesi gerektiğini açıklamıştır (Cumhuriyet, 1974, 24 Temmuz).

İlk Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası bu açıklamalar, Erbakan'ın adada federatif bir devlet yapısına artık karşı olduğunu göstermektedir.

25 Temmuz günü Necmettin Erbakan MSP'li bakanlar ile beraber Genelkurmay Başkanını ziyaret ederek kendilerini tebrik etmiştir. Aynı gün cumhurbaşkanını da ziyaret eden basın mensuplarına açıklamalarda bulunan Erbakan, sahada kazanılan zaferin masada da sürdürülmesi gerektiğini ifade etmiştir ve Londra Zürih anlaşmalarına geri dönülmesinin imkansız olduğunu, Adada yeni bir statü kurulacağını belirtmiştir (Cumhuriyet, 1974, 26 Temmuz).

Cenevre görüşmeleri başladığında CHP federasyon tezini savunurken MSP ise taksim tezini savunmaktaydı. Bu farklı tezler koalisyon ortakları arasında fikir ayrılıkları doğurmaktaydı. MSP, fetih hakkını kullanan ordunun kazandığı toprakların geri verilemeyeceğini söyleyerek taksim tezini savunurken CHP ise bu tezin uluslararası politikada faydadan çok zarar getireceğini savunmaktaydı (Birand, 1990: 370).

Kıbrıs'ın tamamına Türk askerinin girerek barışın sağlanması gerektiğini savunan Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan, 1. Cenevre görüşmeleri sona erdiğinde görüşmelerden dönen Dışişleri Bakanı Turan Güneş'i karşılamamıştır. Cenevre görüşmelerinde Rauf Denktaş'ın cumhurbaşkanı yardımcılığı görevine başlaması gibi Türk tarafının Londra ve Zürih anlaşmalarına dönmeye yönelik olan isteklerini eleştiren Erbakan, bu anlaşmaların dengesiz olduğunu ve Yunan tarafının kapalı kapılar ardında planlar yaparak sürekli adadaki dengeleri bozmaya çalıştığını

belirtmiş ve önceki anlaşmalara dönmenin milli menfaatlerimize uymayacağını söylemiştir (Milliyet, 1974, 2 Ağustos).

İkinci Cenevre görüşmelerinin hazırlıkları yapılırken bu görüşmelere Erbakan karşı çıkmakta ve ikinci harekâtın derhal başlatılmasını istemekteydi. Erbakan Kıbrıs'a yapılacak yatırımları anlatırken MSP'li İçişleri Bakanı Oğuzhan Asiltürk ise Girne'ye vali atandığını açıklamıştır. Bu fikir ayrılıkları koalisyon ortaklarının arasını açmaktaydı (Birand, 1990: 362).

Koalisyon ortakları arasındaki fikir ayrılıkları dünya basınında da gündem olmuştur. Hükümet kurulurken yapılan programda Kıbrıs'ta federatif bir sistem savunulurken harekât sonrası durumun değiştiğini ifade eden Erbakan, kurulması gereken yeni statünün Enosis planlarına dönülemeyecek kesinlikte olması gerektiğini söyleyerek CHP'nin federasyon tezini kabul etmeyeceklerini belirtmiştir (Milliyet, 1974, 4 Ağustos).

Kıbrıs Barış Harekâtının mimarının Ecevit olarak lanse edilmesine tepki gösteren Erbakan basına şu açıklamalarda bulunmuştur:

“Kıbrıs davası hiçbir partinin malı değildir. Topyekûn milletimizin davasıdır. MSP, Kıbrıs'a askeri müdahalenin yapılması ve ateşkes konusunda ifa etmiş olduğu milli vazifelere ilaveten adaya verilecek yeni statü konusunda da üzerine düşen vazifeyi yapmaya karardır.” (Milliyet, 1974, 6 Ağustos).

7 Ağustos günü yapılan Bakanlar Kurulu toplantısı sonrası hükümet sözcüsü yaptığı açıklamada Kıbrıs için coğrafi esasa dayalı iki otonom idarenin toplantıda konuşulduğunu söylemiştir (Milliyet, 1974, 8 Ağustos).

“Coğrafi Taksimatlı Federatif Devlet” modelinin kabul edilmiş olması koalisyon ortaklarının kendi tezleri ile hükümet ortaklarının tezleri arasında bir ortak yol bulma çabasının sonucu olduğunu göstermektedir.

3.2.3. İkinci Kıbrıs Barış Harekâtı

Birinci Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası Ecevit, dışişlerinde uzman biri olan Haluk Ulman'a eski Londra Zürih anlaşmalarına benzer bir anlaşma metni hazırlatmaktaydı. Bu hazırlıktan haberdar olan Erbakan, Ecevit'e yazılı bir muhtıra vererek MSP'nin bu anlaşmaya razı olamayacağını ve bu anlaşmanın birinci harekâta dökülen şehit kanlarını heder edeceğini söylemiştir. İkinci harekât konusunda da MGK toplantısında ikili arasında tartışma olmuş, Ecevit Atatürk'ün yurttta sulh cihanda sulh ilkesi ile hareket edilmesi gerektiğini söylemiş, Erbakan ise Atatürk yaşıyaydı Hatay'ı Fransızlardan aldığı gibi Kıbrıs'ın tamamını da alalım derdi diyerek Ecevit'e cevap vermiştir. MSP'liler Cenevre'ye başka teklif götürmeden Yunan ve Rum tarafının yeşil hattın gerisine çekilmesinin önerilmesini istemiş bu teklif reddedilirse ikinci harekâtın başlatılmasını istemişlerdir (Emre, 2017: 142-143).

2. Cenevre görüşmelerinin devam ettiği süreçte Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan yaptığı açıklamada şunları demiştir:

“Bugün Ada'da bulunan kuvvetlerimiz çok kısa bir zamanda Ada'nın tamamı üzerinde garantörlük vazifemizi ifa edecek güçtedir. Ancak bu vazifeyi ifa ederken önümüze Yunanlılar tarafından, Ada'daki Rumlar tarafından birtakım kuvvetler çıkartılmaktadır. Vazifemizi ifa etmek için bu kuvvetleri bertaraf etmek mecburiyetindeyiz. Bu da kan dökülmesine sebep olacak bir olaydır. Ondan dolayı vazifemizi sulhani yoldan yapmanın sabrı içindeyiz ve böyle yapmak istiyoruz. Ancak iş uzar ve hakikaten Cenevre Konferansı önümüzdeki günlerde bir savsaklama havası içerisine girecek olursa. Türkiye hiç şüphesiz o zaman kendisine düşen görevi tek başına yapacaktır. Bundan hiç kimsenin şüphesi olmasın.”
(Milliyet, 1974, 14 Ağustos).

İngilizlerin Kıbrıs'a asker göndermesini hayretle karşıladığını söyleyen Erbakan, geçmiş yıllarda Türklere yönelik katliamlar yapılırken İngilizlerin böyle bir şey yapmadığını belirterek bu ikiyüzlü tutumu eleştirmiştir.

Ecevit, 13 Ağustos günü Bakanlar Kurulu toplantısında 1. Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası yapılan görüşmelerin ve anlaşmanın hiçbir faydasını göremediklerini itiraf etmiştir. (Milliyet, 1974, 14 Ağustos, 2. b.).

Bu itiraf Erbakan'ın askeri harekât dışındaki çabaların zaman kaybı olduğu iddiasını kanıtlar niteliktedir.

14 Ağustos günü 2. Kıbrıs Barış Harekâtı başlamıştır. 15 Ağustos günü MGK toplantısı sonrası açıklamalarda bulunan Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan, Kıbrıs harekâtının adada yaşayan tüm kesimlerin can ve mal güvenliğini sağlamak ve adada barışı sağlamak amacıyla yapıldığını söylemiştir (Cumhuriyet, 1974, 16 Ağustos).

İkinci harekâtın yapılması konusunda ısrarcı olan Erbakan için Kıbrıs'ta bulunan Larnaka şehrinin ayrı bir önemi bulunmaktaydı. Hz. Muhammed'in (sav) süt teyzesi Hala Sultan olarak bilinen Ümmü Haram binti Milhan'ın mezarı bu şehirde bulunmaktaydı. Larnaka'yı almak için operasyon yürüten Kuvvet Komutanına geri dönün emri verilmiş, harekât sonrası Larnaka'yı almak üzere giderken geri çevrilen komutan Erbakan'a geri dönün emri için sitem etmiş, Erbakan ise yanında bulunan Ecevit'i göstererek "Biz çevirmedik, o çevirmiş demek ki, biz bu durumu yeni öğreniyoruz" diyerek cevap vermiştir (Erbakan, 2014a: 165).

3.2.4. Harekât Sonrası

16 Ağustos günü 2. Barış Harekâtının sona ermesinin ardından Kıbrıs Cumhurbaşkanı Yardımcısı Rauf Denktaş Ankara'ya gelmiştir ve Erbakan'a teşekkür ziyaretinde bulunmuştur. Burada bir açıklamada bulunan Erbakan şunları söylemiştir:

"Bugün tarihi ve mutlu bir gündür. Cenab-ı hakkın lütfu ile mübarek kandil gününde ezan sesleri ile şanlı ordumuzun Magosa'ya girişi tarihimizin dirilişidir. Biz Ada'nın ayrılmasını arada kesin bir çizgi bulunmasını istiyoruz. Eşit fedakârlık bizim yapabileceğimizin azamisiidir. Şimdiye kadar çok mücadele oldu. Çok tecrübeler geçirdik. Ada'da bugün kesin çözümünden başka yol yoktur. Bundan sonra Cenevre'de görüşülecek husus sadece Kıbrıs Türk idaresi

arasındaki iş birliğine ait konular olmalıdır. Bundan sonra bütün arzumuz, bir an evvel Kıbrıs'taki Türk toplumunun kendi otonom idaresinin muhtar bir idare olarak süratle kurulması ve kendi kalkınma problemlerinin bir an evvel halledilmesidir. Biz hemen sulh, hem sükûn, hem de mesut bir Kıbrıs istiyoruz ve bekliyoruz. Bunun sevinci içindeyiz.” (Milliyet, 1974, 17 Ağustos).

Görüşmenin ardından Denктаş da şu açıklamalarda bulunmuştur:

“Sayın Erbakan’ın mutluluk dolu, ümit dolu sözlerine, bu kutlu günde bütün kalbimizle iştirak ediyoruz, esasen kendilerine teşekkür etmeye gelmiştik. Büyük çaba harcadılar ve Kıbrıs tarihinin dönüm noktasında Hükûmette yer almış olmakla büyük tarihi katkıda bulunmuş oldular. Bu müsterek bir Kıbrıs’ta Türk ve Rum dallarına ayrılmış iki kanat halinde daha eşit şartlar altında barışı temin etme çabasının bir başlangıcı olacaktır. 11 yıl çektiklerimizin mükâfatını inşallah hem Türk toplumu olarak, hem de Kıbrıs olarak göreceğiz. Barış için yapılmış olan fedakârlıklar herhalde boşa gitmeyecektir. Şükran doluyuz.” (Milliyet, 1974, 17 Ağustos).

Başka bir açıklamada Erbakan, Kıbrıs’ta coğrafi ayırım tezini savunarak Türk ve Rum kesiminin birbirlerinden ayrı bölgelerde yaşamalarının, Kıbrıs’ta barışın sürdürülebilir olması açısından önemli olduğunu altını çizmiştir (Cumhuriyet, 1974, 31 Ağustos).

Ayrıca Kıbrıs’ta kanton sistemi uygulamasına da Erbakan karşı çıkmıştır. Kantonlara ayrılan Kıbrıs’ta Türk tarafının muhtarları olurken yönetimin Rum kesiminde kalması durumunu eleştiren Erbakan, MGK toplantısında tartışılan bu durum karşısında askerlerin kendi taraflarında olması sebebiyle kanton sistemi fikrinin rafa kalktığını söyler (Erbakan, 2014a: 166).

Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası başarının mimarı olarak başarıyı sahiplenerek bu durumu seçime dönük kullanmayı amaçlayan CHP’nin koalisyon ortaklığından çekilme isteği aşikâr olmuş ve bu durum Ecevit’in açıklamalarına da yansımıştır (Cumhuriyet, 1974, 4 Eylül).

Ecevit'in İskandinav ülkelerine seyahat etmek için başbakanlık için Erbakan'ı vekil bırakmak yerine CHP'li Bakan Orhan Eyüpoğlu'na vekâlet vermesi MSP'liler tarafından tepkiyle karşılanmış ve gezi kararnamesini imzalamamışlardır. Bu durum karşısında 16 Eylül günü Ecevit istifa ederek CHP-MSP koalisyonunun 7 aylık serüveni nihayete ermiştir.

7 aylık koalisyon hükümetinin İnönü ve Demirel hükümetleri döneminden farklı olarak Kıbrıs Barış Harekâtının gerçekleşmesi noktasındaki cesaretleri adada zulüm gören Türklerin kurtulmasını sağlamıştır. Harekât sürecinde hükümette bulunan iki partiyi incelediğimizde Erbakan'ın rolünün daha etkin olduğunu görürüz. Askeri harekât yapılması konusundaki kararlılığı ve harekât sırasında Ecevit'in 21 Temmuz günü erken ateşkes yapılmasındaki düşüncesine karşı çıkarak harekâtın sürdürülmesini sağlanması noktasındaki katkısı Erbakan'ın Kıbrıs Barış Harekâtındaki siyasi rolünü ortaya koymaktadır. Federasyon modeline karşı çıkması ve taksim tezini desteklerken ortak bir yol olarak coğrafi taksimatlı federatif devlet modeline razı olması da yalnızca sahada değil masada da Kıbrıs konusunda Erbakan'ın rolünü ortaya koyan noktalardan biridir.

MSP'li bakan Süleyman Arif Emre'ye göre Milli Görüş kadrolarına dış mihrakların ve işbirlikçilerinin karşı olma sebebi Kıbrıs çıkarmasında öncü olmalarıydı. Bu sebeple hükümet ortağı olmaları istenmemiştir (Emre, 2015: 17).

CHP-MSP koalisyon hükümeti dağılınca Ecevit erken seçime gitmek istemiştir. İlk önce Irmak hükümeti olarak bilinen 38. Hükümet kurulmuş ancak meclisten güvenoyu alamamıştır. Bu başarısız hükümet kurma denemesinden sonra AP, MSP, GP ve MHP bir araya gelerek 39. Hükümeti kurmuşlardır. Emre'ye göre bu hükümetin kurulması MSP'yi meclis ve hükümetten uzak tutmaya çalışarak ağır sanayi çalışmalarını ve Kıbrıs davasını sekteye uğratmak isteyenlere karşı Milli Görüşçülerin bir zaferidir. Bu hükümetin kurulması erken seçime gidilmesini önlemiş ve CHP, Kıbrıs Fatih sloganını kullanamamıştır (Emre, 2015: 21-36).

Emre, 1963 yılında İsmet İnönü iktidarı döneminde Kıbrıs'ta Müslümanlara yönelik katliamlar sürerken yapılan Bakanlar Kurulu toplantısında şahsiyetli bir dış politika izlenmesi gerektiğini söyleyenlere İnönü'nün: "Bunu nasıl yapacağım? İş teknisyenlere bırakacağım onlar da çalışma yapıp bana getirecekler. Ancak hepsinin etrafında uzman denilen yabancılar dolu. Kandırmaya çalışıyorlar, işi sürüncemede bırakıyorlar. Olmazsa karşı tedbir alıyorlar. Görev veriyorum, sonuç bana ulaşmadan ABD'ye ulaşıyor. Sonucu memurumdan öğrenmeden önce Washington'daki sefirden öğreniyorum." dediğini söyler ve ülkenin bağımsız bir dış politika izlemesinin önündeki engellere dikkat çeker. Emre'ye göre 39. Hükümet de bu sebeple bozulmuştur (Emre, 2015: 68).

39. Hükümetin dağılmasının ardından erken seçim kararı alınmıştır. Emre, bu erken seçim kararının dışarıdan alındığını iddia eder. 14 Şubat 1977 günü Günaydın gazetesindeki haberi delil gösterir: "Denктаş ile Makaryos'un ikinci görüşmesine katılan BM Genel Sekreteri Kurt Waldheim dün sabah adadan ayrılırken bir basın toplantısı düzenledi ve Kıbrıs meselesinin çözümü için ilk defa bir şans doğduğunu söyledi. 250 gazetecinin katıldığı basın toplantısında Türkiye'de yapılacak erken seçimin Kıbrıs meselesinin çözümüne yarayacağını belirttikten sonra bildiğini Türkiye'de seçimler haziran ayında yapılacak demiştir." Bu erken seçim ile Kıbrıs'ta kazanılmış hakları muhafaza eden MSP'nin hükümetten uzak kalması amaçlanmaktadır. Amaç Ağır Sanayi Hamlesi'ni engellemek ve Kıbrıs'ta Yunanlılar'ın isteğine uygun çözüm bulabilmektir (Emre, 2015: 72-73, 76).

Emre, Erbakan'a atılan bir iftira sonucu açılan eroin davasının da Kıbrıs çıkartması ile ilgisinin olduğunu söyler (Emre, 2015: 259).

Ayrıca 12 Eylül yargılamaları sırasında partilerinin kanun dışı olduğunun kabul edilmesi halinde bu durumun Yunanlıları mutlu edeceğini çünkü Kıbrıs'a çıkarma kararında imzaları bulunduğunu ve illegal kabul edilmeleri halinde ortaklıkta bulundukları hükümetinde illegal olacağını ve alınan kararların geçersiz ve hukuk dışı sayılacağını belirterek bu durumun

Kıbrıs meselesinde olumsuz etki yapabileceği uyarısında bulunur (Emre, 2015: 265).

ABD 11 Aralık 1974 tarihinde Kıbrıs Barış Harekâtı sebebiyle Türkiye'ye silah ambargosu uygulama kararı almış ve 5 Şubat 1975 tarihi itibarıyla de bu karar yürürlüğe girmiştir. 1978 yılına kadar devam eden ambargo sürecinde ABD, Türkiye'den askerini Kıbrıs'tan geri çekmelerini istemiştir.

Ambargo Türkiye'nin askeri teçhizata en çok ihtiyacı olduğu dönemde uygulanmış ve bedelinin büyük bir kısmının ödendiği yaklaşık 185 milyon dolarlık silah siparişleri ülkemize gönderilmemiştir. Dönemin MSP'li Milletvekili Hasan Aksay, bu ambargo sonucunda faturanın siyasete yansısıyla önce iktidardan düştüklerini sonra ihtilal olduğunu ve mecliste partilerin kapatıldığını söyler (Aksay, 2021: 263-264).

3.2.5. Koalisyondaki Fikir Ayrılıkları ve MGH'nin Eleştirileri

Kıbrıs'taki darbenin ardından Başbakan Bülent Ecevit ile beraber görüşmelerde bulunmak için Londra'ya giden dönemin İçişleri Bakanı Oğuzhan Asiltürk, Kıbrıs Barış Harekâtı sürecinde CHP'ye eleştiriler getirirken kendilerinin tutumunu şu şekilde açıklıyor:

“Sayın Ecevit burada DSP adına yapılan konuşmalarda adeta kendisi Kıbrıs'ın fatihi olarak takdim ediyor. Siz onunla beraber İngiltere'ye gitmiştiniz aynı konuşmalarda aynı faaliyetlerde beraber bulunmuştunuz bunu izah eder misiniz dediler. Kıbrıs konusunun üzerinde çok durdular. Benden bunu mutlaka anlatmamı istediler. Bir kahvede anlatmanın yeterli olmayacağını düşündüğümüz için sizinle burada bu meydana buluşacağımızı bildiğim için kendilerine bunun cevabını meydana vereceğimi söyledim ve şimdi ifade ediyorum. İfade ediyorum ki eğer Milli Görüş olmasaydı, Milli Görüş hükümette bulunmasaydı, Kıbrıs'a müdahale etmek imkânı olmazdı.

Bakanlar Kurulunda konuşuyoruz. Kıbrıs'a müdahale etmek üzere havayı hazırlamaya çalışıyoruz. Karşımızda Halk Partisi üç grup halinde bulunuyor. Bir grubu şiddetle müdahalenin aleyhinde. Bunların başında Milli Savunma Bakanı geliyor. Dışişleri bakanı da

bir ölçüde ona itaat ediyor. Bir grup böyle. Bir diğer grup da , ki o zaman Halk Partisi'nin içerisinde solcular olarak biliniyor ve Manisa Milletvekili olan Mustafa Ok'un başını çektiği grup, müdahaleden yana görünüyor. Bunun dışında ekseriyeti teşkil eden grup da vaziyete bakıyorlar hiç seslerini çıkarmıyorlardı. Aramızda münakaşa, bu müdahaleye karşı olan grupla şiddetli bir şekilde cereyan etti. Hatta Milli Savunma Bakanı oturduğu yerden Amerika'nın şöyle şöyle yapacağını böyle böyle yapacağını kesinlikle müdahale etmenin yanlış olduğunu söylerken dayanamadım, "Sayın Işık Amerika ne yapar" dedim. Ayağı fırladı, "Amerikan mahveder" dedi. Ben de dedim ki "İşte biz buradayız işte Kıbrıs orada biz müdahale edeceğiz görelim bakalım Amerika mahvetsin." Milli Savunma Bakanı kızgınlıktan Bakanlar Kurulunu terk etti gitti. Biz böyle mücadelelerle Kıbrıs'a müdahaleyi hazırladık.

Ben Sayın Ecevit ile beraber İngiliz Başbakanı ve İngiliz Dışişleri Bakanı ile görüşmeler yapmak üzere İngiltere'ye gittim. Sayın Ecevit'in bu görüşmelerde İngiliz Dışişleri Bakanından isteği sadece beraber müdahale edip katliamı durdurmak oldu. İngilizler de bizim müdahale edebileceğimizi akıllarının köşesinden bile geçirmiyorlardı. Kıbrıs'a müdahale edildi, barış sağlandı. Daha o gün Birleşmiş Milletler toplandı, Güvenlik Konseyi toplandı, derhal hep ateş kesin dedi.

Değerli kardeşlerim, Kıbrıs'ın Fatihi olarak kamyonların, otobüslerin üzerine miğferli resimleri asılan Sayın Ecevit daha o gün toplanan Güvenlik Konseyinin kararına uygun olarak Bakanlar Kurulunu toplantıya çağırdı ve bütün dünyayı karşımıza almayalım ateş keselim dedi. Bunlar mı kahraman, bunlar mı Kıbrıs'ı fethettiler? Bunların eğer yaptıklarına Milli Selamet olarak, Milli Görüş olarak biz müdahale edip hâkim olup yönlendirmeseydik ne Kıbrıs'a müdahale mümkün olurdu ne müdahaleden sonra Kıbrıs'ta kalmak mümkün olurdu 10 kilometrelik bir yerde askerlerimiz ancak sadece 5000 tane hafif silahlı piyademizi çıkarmışlardı. O arada Kıbrıs'ta ateş kesmemizi istediler. Ateş kesseydik şu anda biliyorsunuz, 10 kilometre 20 kilometre menzilli toplarla bir tek insanımızı orada bırakmazlardı. Elbette razı olmadık. Kıbrıs bu mücadelelerde bugüne

geldi. Biz bu ateşkes kararına uymayız dediğiniz zaman Ecevit ve arkadaşları hepsi karşımıza çıkıp ‘Siz bütün dünyayı bize düşman bize hasım haline getirmek mi istiyorsunuz’ dediler. Ancak biz şuna inanıyoruz; inanan bir kişi inanıyorsa ve inancında samimi ise bütün dünyaya meydan okuyabilir. Kıbrıs bunun en güzel örneğidir.

Bize Halk Partili bakanlar dediler ki, siz müdahale ederseniz 6. filo Akdeniz’de ve gelir Kıbrıs ile Türkiye arasında bir duvar teşkil eder. Bunu Kıbrıs’ı fethettiklerini iddia edenler söylediler. Biz de dedik ki eğer 6. filo gelecekse o kendilerinin bilecekleri iş. Ancak biz burada zulme uğrayan kardeşlerimizin hakkını korumak üzere, Hakkı ikame etmek üzere gideceğiz. Kıbrıs’ın tamamını alalım sonra pazarlık masasına oturalım dediğimiz zaman Ecevit razı olsaydı şimdi Kıbrıs’ın kalan kısmı da bizim topraklarımız içerisinde kalacaktı.” (Asiltürk, O. 1990).

Erbakan’ın, Ecevit’in aksine adanın tamamını alalım teklifindeki ısrarın sebeplerinden bazıları da Yunanistan uçaklarının o günkü şartlarda Kıbrıs Adasının uzak mesafede olması sebebiyle ada üzerinde yalnızca 7 dakika kadar kalabilecek durumda olması ve ayrıca Yunanistan’ın çıkarma gemilerinin son derece ilkel ve yavaş olması ile her an Türk uçaklarının hedefi olma ihtimalleri, bununla beraber Attika bölgesindeki askeri yığınakların ancak 3 gün içinde adaya ulaşabilmesidir. Harekât sırasında Türkler, Rumların terk ettikleri yerlere girerek stratejik noktaları ele geçirmiştir. Eğer İskenderun’da bulunan Türk kuvvetleri ve hava indirme birlikleri ile adada operasyonlar devam etseydi adada bu operasyonları engelleyebilecek hiçbir güç olamaması sebebiyle 5-6 saat içinde Lefkoşa’nın da Türkler tarafından ele geçirilebileceği söylenmiştir (Müftüoğlu, 2021: 95-96).

Gazeteci Mehmet Ali Birand, o günkü kabinede Enerji Bakanı olan ve aynı zamanda hükümet toplantılarının zabıt kâtipliğini yapan Cahit Kayra’nın tuttuğu notların açıklanmasını Erbakan tarafından istendiğini buna karşılık bazı bakanların Amerika bizi mahveder, ne yapıyorsunuz şeklinde cevap verdiğini ileri sürer (Birand, 1990: 44).

ABD, Barış Harekâtını durdurmak için 6. Filoyu Akdeniz'e göndermiş ancak harekâtın önüne geçememiştir. Ancak Kissenger'ın Ecevit ile kurduğu mekik diplomasisi harekâtın tüm adada uygulanmasının önüne geçmiştir. Kıbrıs meselesinde hep Yunan ve Rum tarafında olan ABD'nin Türkiye'ye karşı dürüst davranmaması ve ABD Başkanı Ford'un, Kıbrıs için bulunacak çözüm yolunun Yunanistan'ın şeref ve haysiyetini incitmemelidir şeklindeki açıklamalarına rağmen Türkiye'nin isteklerini görmezden gelmesi MSP'liler tarafından eleştirilmiştir (Müftüoğlu, 2021: 71-72).

Kıbrıs Barış Harekâtı sürecinde koalisyon ortaklarının fikir ayrılıkları ilk andan itibaren belirmeye başlamıştır. CHP, çıkarmadan önce tüm barış yollarının denenmesi gerektiğini, Yunan dostluğunun zedelenmemesini, garantörlük hakkının ülke olarak tek başına değil diğer iki garantör ülke ile birlikte kullanılmasını isterken MSP tarafı ise garantörlük hakkının kullanımı için diğer devletlerin yardımına ihtiyaç olunmadığını, adada zaten tek taraflı katliamlar sürerken barışçıl bir yolun mümkün olmadığını ve derhal askeri müdahale yapılmasını söylerken bu görüşün bir dayanağı olarak Garanti Anlaşmasının 4. maddesinin ikinci fıkrasında geçen, “Müşterek veya anlaşarak hareket mümkün olmadığı takdirde garanti veren üç devletten her biri, bu anlaşma ile ihdas edilen nizamı tekrar kurmak maksadı ile harekete geçmek hakkını muhafaza eder.” maddesini ortaya koymaktadır (Müftüoğlu, 2021: 128-130).

Ecevit'in Londra ziyaretini sadece MSP'liler eleştirmemiş, Dışişleri Bakanı Turan Güneş de sitem etmiş ve “yahu bunlar deli mi, neden Londra'ya gidiyorlar, yine işi diplomatik çabalara dönüştürdüler” diyerek eleştirmiştir (Birand, 1990: 76).

Cenevre görüşmeleri sırasında devletlerarası görüşmelere Türkiye Dışişleri Bakanı ile katılan İsmail Müftüoğlu'na göre MSP-CHP koalisyon hükümetinin heyete belli talimatlar vermiş olmasına rağmen Kissenger ve Ecevit arasındaki görüşmelerin etkisiyle talimatların Ecevit tarafından değiştirilmesi koalisyon içerisinde huzursuzluk oluşturmuştur (Müftüoğlu, 2021: 169).

Kissenger ile Ecevit arasındaki görüşmeleri Erbakan şu şekilde eleştirmiştir: “Kıbrıs harbini biz Kissenger ile yaptık. Kıbrıs harbini yaparken Kissenger ABD dışışleri bakanıydı. Ecevit masasının üzerine bir telefon koymuş Kissenger ile sürekli görüşüyordu. Biz bakanlar kurulu toplantısı yapıyoruz, koşup geliyor ‘efendim Kissenger böyle böyle söylüyor’ diyordu. Biz de ‘bize ne biz bunu kabul etmiyoruz’ diyorduk. Yukarı çıkıyor. Ordan oraya, oradan oraya. Bütün Kıbrıs Barış Harekâtında bizimle Kissenger karşılıklı Kıbrıs harbi yaptık.” (Erbakan, 1991d).

CHP ile MSP tarafları arasında Kıbrıs Fatihî’nin kim olduğu konusunda da tartışmalar yaşanmıştır. Tümgeneral Cumhur Evcil, Ecevit’in Londra’da olduğu 18 Temmuz günü Mersin’de toplanmış Türk Deniz Kuvvetlerine ait gemilerin o gece yüklendiğini söylerken İbrahim Artuç kitabında (1989: 152): “19 Temmuz günü Sisco saat 22.30’da Türkiye’ye geldi. Sisco geldiğinde Türk çıkarma gemileri Mersin’den hareket ederek Türk savaş filosu Kıbrıs yolunu yarılamiştı bile” diyerek harekâtın 19 Temmuz günü saat 01.30’da, henüz Bülent Ecevit Türkiye’ye dönmeden başladığını iddia etmektedir. Müftüoğlu da, Türk Deniz Kuvvetleri’nin hareket saati incelendiğinde harekâtın Ecevit Türkiye’ye dönmeden başladığını ve harekât emrinin Necmettin Erbakan’ın Başbakan Vekilliği dönemi içinde verildiğini iddia etmektedir (Müftüoğlu, 2021: 142-144).

KKTC’de Cumhurbaşkanı Siyasi Danışmanlığı yapmış olan Prof. Dr. Ata Atun, harekâta ilişkin arşivlerin incelendiğinde, Erbakan olmasaydı bu harekâtın bu kadar başarılı yürütülemeyeceğini ve ikinci harekâtın da bu kadar başarılı sonuçlandırılmayacağını belirterek Ecevit’in sürekli diplomasi ile sorunu çözmeye çalışmasına karşın Erbakan’ın tutumunun çözümü askeri bir harekâta yönlendirdiğini savunan Atun, Ecevit’in harekâtın düzenlenmesi konusunda çekinceleri olduğunu ancak Erbakan’ın harekât konusunda ısrarlarının bu harekâtı gerçekleştirdiğini söylemiştir (Türkiye Yazarlar Birliği, 2011).

MGH’nin Ecevit’e yönelik eleştirilerinden bazıları; Yunan halkına ve Yunanistan’a şiirler yazıp Kıbrıs Harekâtı sırasında bunları dile getirip mecliste şiirlerini savunması, Yunanistan’ın Ege adalarını ve Kıbrıs’ı silahlandırmasını görmemezlikten gelmesi, önceden Fantom uçaklarının

alınması müzakeratında mecliste Yunanistan ile harp mi yapacağız, bu uçakları kime karşı kullanacağız diyerek muhalefet etmesi ve ret oyu kullanması, Kıbrıs için kritik bir süreçte Dışışleri Bakanını Çin'e göndermesi ve kendisinin Afyon'a gitmesi, BM'nin ateşkes kararına uymak için direktmesi, ikinci harekâtın devam ettirilmesine razı olmayarak adanın güneyinde bulunan elli bin kadar Türk'ün kurtarılmasına engel olması, önlerinde direnecek bir grup olmamasına ve General Hakkı Boratap'ın Limasol'a kadar inmesine rağmen Ecevit'in geri çekilin talimatı vermesi, Kıbrıs politikasında farklı tezler öne sürmesi, önce İsviçre modeli olarak bilinen kanton modelini sonra ise federasyon ve ardından konfederasyon tezini ortaya atması, koalisyon içerisinde ortaklarına haber vermeden başka partilerle gizli görüşmeler yapması gibi eleştiriler yöneltmiştir (Müftüoğlu, 2021: 253-256).

3.3. Milli Görüş Partilerinin Programlarında ve Seçim

Beyannamelerinde Kıbrıs Politikası

Milli Görüş Hareketi, ilk siyasi partileri olan Milli Nizam Partisi'nden itibaren şahsiyetli bir dış politika vurgusu yapmış, uluslararası alanda haksızlıkların önlenmesi gerektiğini, başka güçlerin emellerine karşı milli menfaatlerimizin korunması gerektiğini ifade etmiştir. Ancak Kıbrıs konusuna ilk defa 1973 yılında MSP'nin beyannamesinde değinilmiş ve Kıbrıs sorununa bakış açısı süreç içerisinde gelişen olaylar karşısında olgunlaşarak günümüze kadar gelmiştir.

3.3.1. MNP Dönemi

MGH'nin ilk partisi olan MNP'nin parti programı incelendiğinde Kıbrıs sorunu ile ilgili doğrudan bir maddeye rastlanılmazken parti programının son üç maddesi olan 98, 99 ve 100. maddeler Kıbrıs meselesiyle de ilişkilendirilebilmektedir. Bu maddeler şunlardır:

“Tarihî karakterimize ve milletimizin topyekûn maksat ve iradesine uygun, uzun vadeli, millî, müstakil, şahsiyetli müstakar bir dış politika tatbikine kararlıyız. Dış politikada temel prensibimiz hakkın ve adaletin müdafaası olacaktır. Beynelmilel alanda

haksızlıkları önlemek için mücadele ederek bu mevzuda tarihte parlak misaller vermiş olan milletimizin, Birleşmiş Milletler Anayasasının prensipleri vazedilmeden çok önce bu prensipleri daha mükemmel şekilde yaşadığı ve yaşattığı bir gerçektir. Partimizin dış politikası mana ve istikametini bu gerçekten alacaktır. Beynelmilel mukavelelere, samimi olarak riayet eden milletimizin bu seviyeli tutumunu devam ettireceğiz. Bir yandan barışçı görünerek diğer yandan emperyalist emellerle barışı istismar ve suiistimal eden gayri samimi politikalara müsamaha etmeyeceğiz. Jeopolitik durumumuz itibariyle tarihi ve kültürel hürriyetlerini garantiye bağlayan prensiplerle teminat altına alınmış bulunan haklarının müdafaası için gereken teşebbüslerde bulunacağız.” (TBMM, 2022: 1038).

3.3.2. MSP Dönemi

MNP'nin kapatılmasının ardından kurulan MSP'nin parti programında dış politika konularında MNP'den gelen çizgi sürdürülürken Kıbrıs sorunu hakkında yine doğrudan bir madde bulunmamaktadır. 1973 yılındaki seçim beyannamesinde Ortak Pazar'a yönelik eleştiri yapılırken milli egemenlik ilkesinin ihlali bahsine Kıbrıs'taki durumdan örnek verilmiş ve 70 sene önce Türklerin Kıbrıs topraklarında sayı ve mülk olarak çoğunlukta olduğu ancak şehit kanlarıyla alınan bu toprakların satılarak Rumlara geçtiği böylece bugün Rumların siyasi hakimiyet iddiasında bulunduğu ve Ortak Pazar'a girildiği takdirde Türkiye için de aynı tehlikenin var olacağı öne sürülmüştür (TBMM, 2022: 1017).

Seçim sonrası CHP ile yapılan koalisyonda açıklanan 109 maddelik protokolün 108. maddesinde ise Kıbrıs konusu şu şekilde ele alınmıştır:

"Kıbrıs sorunu için Türkiye'nin ve Kıbrıs Türklerinin yararına ve bölge barışına en uygun çözümün, Kıbrıs'ı bağımsız federatif devlet statüsüne kavuşturmak olduğuna inanıyoruz. Bu federatif devlette, Türkler devlet yönetimine eşit egemenlik hakları ile katılacaklardır. Kıbrıs Türklerinin toprak mülkiyetleri ve ekonomik gelişme olanakları teminat altına alınacaktır.” (TBMM, 2022: 797).

1973 seçimleri sürecinde CHP'nin seçim bildirgesi incelendiğinde Kıbrıs konusunda koalisyon protokolüne alınan bu maddenin bu seçim bildirgesindeki maddeyle aynı olduğu ve bu maddenin doğrudan koalisyon bildirgesine geçirildiği görülmektedir. Böylece MSP'nin Kıbrıs meselesi hususunda Barış Harekâtından önce CHP ile paralel olacak şekilde bağımsız federatif devlet statüsüne sıcak baktığı anlaşılmaktadır.

CHP'nin taksim tezine karşı çıkıp federatif devlet planını destekleme süreci İsmet İnönü devrine dayanmaktadır. 1966 yılında ABD Bakanı Johnson'a mektubunda İnönü şu şekilde cevap vermiştir: “Mesajınızın, Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesinin Ada'yı taksim gayesi ile vuku bulacağı kanaatinde olduğunuza dair ifadelerini büyük bir hayret ve derin bir üzüntü ile karşıladım. Sizi en kesin ve açık bir surette temin etmek isterim ki, eğer Türkiye bir gün Kıbrıs'a askeri müdahale zorunluluğunda bırakılırsa bu, tamamıyla milletlerarası antlaşmaların hükümlerine uygun olacaktır.” (Müftüoğlu, 2021: 107).

MSP'nin 1977 yılındaki seçim beyannamesinde ise Kıbrıs'ta yapılan katliamlar sırasında 1963 yılında CHP'nin 1967 yılında ise AP'nin iktidarda olduğu ancak olaylara müdahale edilmediği, Kıbrıs meselesi konuşulurken BM'de kardeş ülkelerden destek toplanmadığı eleştirisi yapılmış ve koalisyon hükümeti ile iktidara geldikleri ilk 6 ay içerisinde Kıbrıs Barış Harekâtı'nın kararını alarak bu yanlışların önüne geçildiğini söylemişlerdir. Beyannamede kendilerinin barış harekâtını sürdürme çabalarına karşılık henüz çıkarmanın ilk saatlerinde koalisyon ortaklarının harekâtı durdurmak istediğini ancak kendilerinin buna müsaade etmediğini öne sürmüşlerdir. Cenevre görüşmelerinde ise koalisyon ortaklarının her türlü tavizi verme çalışmalarına mani olup ikinci harekâtın başlatılmasını sağladıklarını belirtmişlerdir. Son olarak da bağımsız bir Kıbrıs Türk Devleti'nin ilan edilmesi hedefini açıklamışlardır (TBMM, 2022: 1087-1091).

3.3.3. RP Dönemi

Refah Parti'nin 1991 yılındaki seçim beyannamesi incelendiğinde Kıbrıs konusu görüşülürken KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş'ın

görmezden gelinerek yok sayıldığı eleştirisi yapılmıştır. Şahsiyetli dış politika başlığı altında Kıbrıs'ta herhangi bir taviz verilmeksizin KKTC'ye tam destek sağlanacağı, ayrıyeten devletin bağımsızlığını desteklerken diğer ülkelerce devletin tanınmasına çalışılacağı vaat edilmiştir (Refah Partisi Genel Merkezi, 1991).

3.3.4. FP Dönemi

Fazilet Partisi'nin parti programı incelendiğinde İslam ülkeleri ve özellikle Türkiye Cumhuriyetleri ile olan ilişkilerin siyasi, iktisadi ve kültürel olarak geliştirilmesinin önemi üzerinde durulmuştur. Böylece Kıbrıs ile ilgili doğrudan olmasa da dolaylı olarak ilişkilerin öneminden bahsedilmiştir (Fazilet Partisi Parti Programı, t.y.).

Kapatılan önceki partilerin akıbetine uğramamak adına geleneksel Milli Görüş çizgisinden uzaklaşarak söylem değişikliğine giden, Batı karşıtlığını bir kenara bırakarak ve AB'yi, NATO'yu destekler pozisyon alan FP'nin 1999 yılı seçim beyannamesi incelendiğinde Kıbrıs sorunu şu şekilde ele alınmaktadır:

“Kıbrıs sorunu ile ilgili olarak, bu adada yaşayan Türk toplumunun kendi kaderini tayin hakkını dikkate almayan, dayatmacı hiçbir çözüm kabul edilemez. Kıbrıs Rum Kesiminin Kıbrıs'ın tek temsilcisi kabul edilerek Avrupa Birliği'ne tam üyelik sürecine dâhil edilmesini, Avrupa Birliğinin ciddi bir yanlgısı olarak değerlendiriyor ve bunun, Kıbrıs meselesinin çözümünü daha da zorlaştırıcı bir etken olacağını düşünüyoruz.” (Fazilet Partisi 1999 Seçim Beyannamesi, t.y.).

3.3.5. SP Dönemi

Saadet Partisi'nin parti programında Doğu Akdeniz, Ege ve Kıbrıs'taki durumun Türkiye'yi kuşatma planlarının bir parçası olduğu, Türkiye'nin Güney Kıbrıs'ın AB'ye tüm adayı temsilen üye yapılmasının küresel güçlerin ülkemiz üzerindeki tuzağı olduğu belirtilmiştir. İlk başta AB'ye üyelik sürecinde iktidarın attığı yanlış adımlar sonucu Kıbrıs'taki sürecin aleyhimize işlendiği ancak bugün iktidarın Doğu Akdeniz'deki duruşunu

Saadet Partisi olarak desteklediklerini açıklamışlardır (Saadet Partisi Parti Programı, 2019).

SP'nin 2002 yılındaki seçim beyannamesinde İMF'nin borç para vermek için önce Türkiye'ye bazı dayatmalarda bulunduğu bunlardan birinin de Kıbrıs'ta tavizler verilmesi olduğu iddia edilmiştir. AB adaylık sürecinde Kıbrıs sorununun pazarlığa açılmasının büyük bir hata olduğu ve Kıbrıs sorununun AB sürecinden ayrı değerlendirilip çözülmesi gerektiği üzerinde durulmuştur (Saadet Partisi 2002 Seçim Beyannamesi: 25).

2007 yılındaki seçim beyannamesinde ise iktidarda bulunan AK Parti'ye ciddi eleştiriler getirilmiş ve ırkçı emperyalizme uyan iktidarın AB'ye girme iştiağının, ABD ve İsrail ile stratejik ortaklığının ve Kıbrıs'ta çözümsüzlük çözüm değildir anlayışının ülkeyi felakete götürdüğü ifade edilmiştir. Milli menfaatlere aykırı bu anlayışın Kıbrıs'ı kaybetme noktasına getirdiği ve Türkiye'yi tahrip ettiği öne sürülmüştür (Saadet Partisi 2007 Seçim Beyannamesi: 20).

2011 yılında yapılan genel seçimler öncesi yayınlanan Saadet Partisi'nin seçim beyannamesi incelendiğinde Türkiye'de iş başında olan iktidara ciddi bir eleştiri getirilerek Kıbrıs'ta, AB'nin ve ABD'nin oyununa gelindiği, önce Kıbrıs Rum kesiminin AB üyeliğine karşı çıkılmadığı ve sonrasında da Annan Planı'nın kabulü için Kıbrıs halkına baskı yapılarak Kıbrıs Rum Kesimi'nin eline kozlar verildiği belirtilmiştir. Aynı zamanda Ege problemi sanki ortadan kalkmış gibi davranılmasına rağmen, İsrail, Kıbrıs Rum Kesimi ve Yunanistan'ın iş birliği ile problemlerin çözülmek yerine daha da büyüdüğü söylenmiştir. 1974 yılındaki Kıbrıs Barış Harekâtına da bir atıf yapılmış ve harekât sonrasında ambargo ve ekonomik güçlüklerle rağmen başlatılan ve önemli ölçüde tamamlanan tarihi "Ağır Sanayi ve İleri Teknoloji" hamlesinin Milli Görüş'ün bir eseri olduğu vurgulanmıştır. Kıbrıs meselesinde çözümün Kıbrıslı Türklerin egemenliğini tanıyan ve güvenliğini garanti eden bir düzenleme ile mümkün olduğu, Kuzey Kıbrıs Türk Devleti'nin varlığının korunması ve güneydeki Rum devletiyle iyi ilişkilerin geliştirilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur (Saadet Partisi 2011 Seçim Beyannamesi: 9-17, 51).

3.4. Kıbrıs Barış Harekâtı Sonrası MGH'nin Tutumu

1683 Viyana Kuşatması ile başlayan ve 1974 yılına kadar devam eden Türkiye'nin savunma stratejisini yaptığı sınır ötesi harekât ile bozan Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası adada yaşanan gelişmelere Milli Görüş Hareketi sessiz kalmamış ve Kıbrıs Adasında izlenen politikalarda da etkili olmuştur.

3.4.1. Federe Devlet Tartışmalarına Tepkisi

Necmettin Erbakan, Kıbrıs'ta bağımsız bir Türk devleti kurulması gerektiğini her fırsatta dile getirirken federe devlet kurulmasına karşı olduklarını dile getirmiştir. Mehmet Ali Birand ile yapılan ve Ecevit'e 1 saatlik zaman ayrılırken Erbakan'a yalnızca 3 dakikalık bir zaman ayrılmasıyla eleştirilen Kıbrıs Belgeseli çekimlerinde Erbakan şunları söylemiştir:

“Bizim politikamız Biz Kıbrıs'ta coğrafi taksimat yapılınsın iki tane bağımsız devlet kurulsun. Zaten barış harekâtı başlarken bizim kararımız buydu. Sonunda açıkça bunu ilan ettik. Biz federe devlet, federal devlet istemeyiz. Ya ne olacak? İkisi de aynı, hudutları kesin şekilde ayrılmış iki tane bağımsız devlet olacak. Tabii buranın muhafaza altında bulunması lazım. Bizim tarafımızdan ta ki burada huzur yerleşsin kesin kararımız buydu. Ancak ortaklarımız başta olmak üzere aman efendim nasıl olur, nasıl ederiz illa federe devlet dedikleri Ada'yı Rumlara vermektir. Biz Rumları biliyoruz tanıyoruz. Bunlar 7 senedir kesmedik adam mı bıraktı? Bir araya geleceksiniz hır gürden başka ne olacak? Şimdi Allah'a şükür ki Ada'da huzur var. Bu kadar yıldan beri bu huzur ne ile temin ediliyor? Arada kesin bir hududun bulunması ile yani bizim tezimiz ile.” (Ceylan, 1996: 160).

Erbakan, 1991 yılında bir TBMM toplantısında aşağıdaki ifadeleri kullanmıştır:

“Türkiye'nin yeri İslam birliğidir, AT değildir. Türkiye 80 tane Müslüman topluluğu bir araya toplayıp lideri olmak imkân ve fırsatına sahiptir; âdil düzeni yeryüzüne hâkim kılıp, bütün insanlığa saadet getirmenin öncüsü olma imkânına sahiptir. Gelin, bütün dış politika planlarımızı bu temel stratejiyi göre tanzim edelim. Edelim de, ne olacak? Şimdi önemli dış politika konularımıza birer cümleyle

cevap getiriyorum. Meselenin aslı ortaya kondu mu, çözümünü kolay olur.

Birincisi, Kıbrıs meselesi. Biz Kıbrıs'ta ne yapacağız? Derhal federe devlet görüşmelerine son vereceğiz. Neymiş bu federe devlet görüşmesi? Yahu, bizim bir bağımsız devletimiz var. Bir yandan Müslüman ülkelere sözde gidiyoruz, "Bu bağımsız devleti, ne olursunuz siz de kabul edin" diyoruz; öbür taraftan, "İşte Birleşmiş Milletler şunu dedi de, bunu dedi de..." Vay canına!.. Sizi biri hipnotize mi ediyor? Allah aşkına bırakın şunu... "Efendim Amerika'nın hoşuna gitmez..." Bana ne Amerika'dan? Amerika mı bizi yönetecek? Neymiş bu federe devlet? Şu hale bakın... Sözde bağımsız devlet... Biz bu devleti tanımışız. Senelerden beri niçin uğraşıyoruz?.. Rumlarla bir devlet kuracağız, kendi bağımsız devletimizin bağımsızlığını ortadan kaldıracacağız! Bu nasıl iş?.. Kim zorluyor?.. Rum, bizim peşimizde koşsun. Bırakın bu görüşmeleri, kesin; kesin de, sizi 60 milyon alkışlasın, sizi 1,5 milyar alkışlasın, size 6 milyar insan selam dursun. Bırakın bu safsataları... Bakın, Refah Partisi Meclise girdi ve sesleniyor... Ben de huzurlarınızda Rabbime şükrediyorum ki, ilk defa bunu burada bar bar bağıriyorum:

Kıbrıs Devletini tanıttırın. Bırakın bu federe devlet saçmalıklarını Allah aşkına.. Neymiş bunlar? Bakınız, eğer şu anda Sayın Rauf Denktaş televizyonun başındaysa, gözünden yaş akıyor ve "Yaşa Erbakan, zaten bir sen varsın burada" diyor ve ben onu da duyuyorum. Yapmayın Allah aşkına... Kendinize gelin." (TBMM, 1991, Aralık 25: 259).

3.4.2. Yerli ve Ağır Sanayi Hamlesi

Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası Türkiye'nin elde ettiği başarılar sebebiyle birçok ülkenin Türkiye'nin lehine tavır değişiklikleri olmuştur. Bu tavır değişikliğinin sebebinin Türkiye'nin yeni bir harekât yaparak Kıbrıs Adası'nın tamamını alma veya Yunanistan tarafından silahlandırılan 12 adaya yönelik politikalar izleme ihtimaline binaen olduğu savunulur. Ancak Bülent Ecevit'in ilk barış harekâtından itibaren sulh yolunu tercih etmesi ve Yunanlılarla barışın sağlanmasını istemesi Batı tarafından Türkiye'nin daha

ileriye gitmeyeceğinin anlaşılmasına sebep olmuş ve Türkiye'ye karşı tutumlarında katılma meydana gelmiştir. Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası ABD tarafından uygulanan silah ambargosunda da bu durumun etkili olduğu iddia edilir (Ertem, 2013: 140).

ABD'nin silah ambargosu sürecinde silah ihtiyacı konusunda arayışlara giren Türkiye'de Türk Savunma Sanayisi önemli bir gelişme göstermiştir. Milli Görüş hareketinin ağır sanayi projeleri çerçevesinde Tusaş, Aselsan, Roketsan gibi kurumlar faaliyetlere başlamıştır. ABD'nin ambargo kararı sonrası Necmettin Erbakan'ın da Başbakan Yardımcısı olduğu Milliyetçi Cephe Hükümeti döneminde Türkiye'deki Amerikan üslerinin kapatılarak ABD'ye cevap verilmiştir (Milliyet, 1975, 27 Temmuz).

3.4.3. Annan Planı'na Yönelik Eleştiriler

1999 yılının aralık ayında BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın daveti ile Kıbrıs Adası hakkında müzakereler başlamıştır. Annan tarafında sunulan belgede tek ve bölünmez bir devlet amaçlanmıştır. Tek uluslararası bir kimliği ve vatandaşlığı olan bu devlette siyasal eşitliğin sayısal eşitlik anlamına gelmediği vurgulanmaktaydı. Mevcut Türk tarafına ait toprakların belli bir kısmının Rumlara verilmesi ve Rumların kuzeyde bulunan evlerine geri dönmesi de amaçlanmaktaydı. İngiliz yahudisi Lord Haney tarafından tasarlanıp İsviçreli hukukçular eliyle kaleme alınan plan ağıdalı bir İngilizce ve ağır hukuk üslubu ile yazılmıştır.

1960 Londra Zürih anlaşması ile kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin devam ettiği var sayılan anlaşma KKTC'den bahsetmemektedir. Annan Planı kabul edilirse Kıbrıs bütün olarak AB'ye dahil edilebilecektir. Böylece garantör devlet olma hakkını Türkiye kaybedecektir. Garantör ülkelerin üye olmadığı uluslararası kuruluşlara Kıbrıs'ın tek taraflı üye olamayacağı hükmü anlaşmada mevcut olmasına ve 1990 yılında AB'ye Rumların müracaatı hukuken mualllel olmasına rağmen mevcut hükümetlerin geç attığı adımlar MGH tarafından eleştirilmiştir (Müftüoğlu, 2021: 271-278).

Necmettin Erbakan'ın Başbakan olduğu döneme tekabül eden 24 Şubat 1997 yılında AB, Kıbrıs'ın AB'ye tam üyeliği hususunda tavrını değiştirmiş

ve AB'ye üyelik için önce adada siyasi bir çözümün şart olduğunu açıklamıştır. Bu açıklama Yunanistan tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Ancak Annan Planını Türk tarafının kabul etmesine karşın Rum tarafının reddetmesine rağmen 1 Mayıs 2004 tarihinde GKRY, Kıbrıs Cumhuriyeti adı altında AB'ye tam üye yapılmıştır. 4 Mart 2005 tarihinde Rum Bakanının bugüne kadar hedeflerimize varmak için çözümsüzlük politikasını izlediklerini söylemesi ve 1 Ocak 2006 tarihinde Rum yönetiminin Kıbrıslı Türklerin Rum kesiminde bıraktıkları toprakları Rumlara dağıtması gibi hadiseler de MGH'nin adada askeri olarak çözümdeki ısrarını doğrular nitelikteki hususlardır (Müftüoğlu, 2021: 319-325).

Annan Planının tartışıldığı dönemde Necmettin Erbakan, Annan Planı ve iki toplumun bir arada yaşaması projesinin Türklerin köle olması niyetiyle yapıldığını söyleyerek Kıbrıs'ta iğne ucu kadar bir taviz verilemeyeceğini ifade etmiş ve tecrübesiz yöneticilerin son dönemde birtakım uygunsuz davranışlar sergilediğini kaydederek iktidara yüklenmiş ve AB'ye girmek pahasına Kıbrıs verilemeyeceğini ifade etmiştir (kibrispostasi.com, 2003).

Katıldığı bir televizyon programında Erbakan, AB müzakereleri için Kıbrıs'ın Yunanistan'a verilmek istendiğini söyleyerek iktidarı eleştirmiş, Rumların Türk bölgelerine yerleşeceğini ve mecliste çoğunluğun nüfusa göre olacağı için buralarda hakimiyetin Türklerden Rumlara geçeceğini, Türk askerini çekileceği için adada yaşanması olası katliamlardan Kıbrıslı Türkleri koruyamayacağımızı ve topraklarımızı karşı tarafa elimizle vereceğimizi söylemiş ve Annan planı kabul edildiğinde Türkiye için stratejik öneme sahip bu adaya bir daha müdahale yapamayacağımızı çünkü AB'ye giren Kıbrıs sebebiyle karşımızda AB'yi bulacağımızı söylemiştir. Bu sebeple Annan Planına kesinlikle karşı çıktıklarını belirtmiştir (Erbakan, Kanal D Arena Program Konuşu, 2002).

Dönemin SP Genel Başkan Vekili Recai Kutan ise yaklaşık 9 bin sayfa tutan Annan Planının bir haftada okunup incelenerek müzakere edilmesinin

olanaksız olduğunu ve basının sanki işlerin Türklerin lehineymiş gibi bir hava estirmesini eleştirerek şunları söylemiştir:

“Rumlar hangi tavizleri vermiştir? Garantörlüklerin kalkması, Rum göçmenlerin kuzeye dönmesi, Türk askerinin adadan çekilmesi hususlarının hepsi gerçekleşmiştir. Türkler'in 'olmazsa olmaz' dedikleri hudutlar tamamen ortadan kalkmıştır. Türkler'in haklarını koruyucu hiçbir garanti verilmemektedir. Yaklaşık 100 bin Rum eski yerlerine geri dönecekken, Türkler'e ne olacağı açık değildir. Adil ve kalıcı olması gerekli denilen anlaşmada ne kalıcılık ne de adalet mevcuttur.” Kıbrıs'taki tavizin Ege, Akdeniz ve Türkiye'nin diğer bölgelerinde de Yunanlılarca istenecek tavizleri doğuracağını savunan Kutan, anlaşmanın kabulü ile hem Kıbrıs'ın hem de Anadolu'nun tehlikeye sokulduğunu söylemiştir (milliyet.com.tr, 2004).

Referandum öncesi MGH'ni temsilen Oya Akgönenç ve beraberindeki ekip Kıbrıs'ta Annan planı aleyhine halkı uyarmak için çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmalar esnasında bir seferinde KKTC polisi tarafından gözaltına alınan Akgönenç, Türk Barış Kuvvetlerinin karakola kendisi için bir helikopter göndermesiyle serbest bırakılmıştır (Hasırcı, 2010: 376).

Dönemin SP Genel Başkan Yardımcısı Temel Karamollaoğlu, Annan Planına temkinli yaklaşarak toprak konusunda Türk tarafından istenen tavizlerden vazgeçilmesini ve iki taraf için siyasi egemenliğin garantiye alınmasını savunarak tarafların anlaşmasında Türkiye'nin AB'ye girmesiyle eş zamanlı olması gerektiğini söylemiştir. Siyasi egemenlik konusunda garanti verilmediği takdirde gelecekte Rumların Türklere yönelik hak tecavüzlerine başvurabileceğini söyleyen Karamollaoğlu, buna dikkat edilerek Türk tarafının planı bu konulardaki değişiklikler yapıldıktan sonra kabul etmesi gerektiğini belirtmiştir. Toprak tavizinin kesinlikle olmamasını ve Türk askeri birliklerinin adada kalması gerektiğinin de altını çizmiştir.

3.4.4. Adada Gençlik Faaliyetleri ve SEVKAD

1996 yılında Evrensel Sevgi ve Kardeşlik Derneği (ESKAD) ismiyle kurulan daha sonra ismi değiştirilerek kısaca SEVKAD olan Sevgi ve Kardeşlik

Derneğini kuran Necmettin Erbakan, “Biz Kıbrıs’ın maddi anlamda fethini gerçekleştirdik, buraların manevi anlamda da fethedilmesi gerekiyor. Bu nedenle SEVKAD’a büyük bir görev düşüyor” demiştir (Şirin, 2023: 34).

SEVKAD’ın kurucularından bugünkü İHH genel başkanlığını yapan Bülent Yıldırım derneğin kuruluş amacını “hedefimiz ilk Türkiye’den gelen öğrencileri organize etmek, ikinci olarak üniversite içindeki yabancı öğrenciler ile ilgilenmek, üçüncü olarak da Kıbrıs halkıyla ilgilenmek” olarak açıklamaktadır (Yıldırım B. 2023).

Dernek misyonunu, “milli ve manevi değerlere saygılı, ahlak ve maneviyatı ön plana çıkartan, hassasiyetleri olan ve bu noktada sadece kendinin değil bütün insanlığın refahını düşünen bir toplum oluşturmak” şeklinde açıklamıştır (starkibris.net, 2007).

Adada birçok evi ve yurdu olan dernek, Türkiye’den gelen öğrenciler başta olmak üzere adada yaşayanların milli, manevi ve ahlak değerlerine sahip çıkacak bir şekilde yetiştirmelerini amaçlamaktadır.

Kıbrıs harekâtı sonrası Erbakan’ın Denktaş’a mektup yazarak bir uyarıda bulunduğu ve İmam-Hatip okulu yaptırılması, Kur’an kursu açılması gerektiğini yoksa yetişen gençliğin maneviyattan uzak olacağını ve bir zaman sonra kendilerini taşılayacağını söylemiş ve 30 sene sonra Annan Planı için yapılan referandumda Kıbrıs’ta yaşayan Türklerin çoğunun ‘evet’ oyu vermesine karşın Denktaş’ın ‘hayır’ oyu kullanması sonrası adada bir grup genç Denktaş’ın evine yürüyüp taş attığı aktarılmıştır (haberkibris.com, 2013).

3.5. Necmettin Erbakan’dan Sonra MGH’nin Kıbrıs Politikası

Necmettin Erbakan’ın liderliğinde Milli Görüş Hareketi, izlediği Kıbrıs politikasını Erbakan’ın vefatı sonrasında da sürdürmüştür. Saadet Partisi’nin başta KKTC’nin tanınması ve iki devletli çözüm olmak üzere sıklıkla gündeme getirdiği Kıbrıs meselesini MGH’nin yayın organı Milli Gazete de birçok kez manşetlerinde yer vererek hareketin Kıbrıs konusundaki tutumunu gündeme taşımıştır.

3.5.1. Saadet Partisi'nin Kıbrıs Politikası

Birçok kez Saadet Partisi'nin Kıbrıs politikası partinin antisyonist politikasıyla paralel olmuştur. Kıbrıs'ın siyonistler için kritik önemde olması da bunda etkili olmuştur.

Kıbrıs'ın Siyonistler için önemli olmasının başlıca sebebi Arz-ı Mevud inançları gereği kendilerine vaat edilen toprakların içerisinde bu adanın da yer almış olmasıdır. Bu sebeple adanın Osmanlı idaresine geçtiği ilk zamanlardan itibaren Yahudilerin adaya ilgisi artarak devam etmiştir. Yasef Nassi isimli Yahudi, Kıbrıs kralı unvanına sahip olmak istemiş ancak Sokullu Mehmet Paşa ve diğer devlet adamları tarafından bu teklif reddedilmiştir. Bir başka Yahudi olan Birleşik Krallık başbakanı Benjamin Disrali de adaya çok sayıda Yahudinin yerleşmesini sağlamıştır. Siyonizmin kurucusu olarak kabul edilen Theodor Herzl 1902 senesinde Lord Rothschild'a yazdığı mektupta "Kıbrıs'ı düzene sokmalıyız. Kıbrıs'tan Müslümanlar gider, Rumlar topraklarını satar. Filistin, Yahudiler için çok küçük, bu nedenle Filistin'e yakın bir yer sağlamamız gerekiyor. Filistin'e Kıbrıs da dâhil edilmeli" demiştir. 19. yüzyılın sonlarında İngiliz hükümetinin talebi ile 33 Yahudi aile Kıbrıs'a yerleştirilmiştir. 11 Mart 1939 tarihinde Yahudi liderler tarafından İngiltere Başbakanı Neville Chamberlain'e sunulan plana göre Kıbrıs'taki Rum nüfusu Selanik'e yerleştirilirken Selanik'teki Yahudilerin de Kıbrıs'a yerleştirilmesi öngörülmüştür (Şirin, 2023: 17-18).

Bu sebeple Saadet Partisi'nin Kıbrıs meselesine bakışı her zaman siyonizm tehlikesine bakışıyla paralel olmuştur. Yapılan Kıbrıs Barış Harekâtını da Kudüs için yapılan savaşın bir parçası olarak görmüşlerdir (Yıldırım B. 2023).

SP'nin haftalık basın toplantısında Kıbrıs meselesine değinen Genel Başkan Karamollaoğlu, siyonizm ve Kıbrıs meselesini birlikte ele alarak şöyle demiştir:

"Bu noktada şu hususa da bir kere daha dikkat çekmek istiyorum. Bunu defaatle tekrar ettik lakin bu gerçekleri sürekli dile

getirmeye mecburuz. Çünkü bu tarihsel hakikat idrak edilmedikçe bölgede huzurun gelmesi mümkün değildir. 1897 Basel Konferansından beri coğrafyamızda yürütülen süreç açık bir şekilde ortadadır. Bu süreci görmezden gelerek belirlenecek her dış politika hamlesi bölgede istikrarsızlığın artmasına sebep olacaktır. Bakınız ABD Irak İşgali ile birlikte coğrafyamıza kan ve kaos getirdi. Ülkeler darmadağın edildi, sınırlar ile oynandı huzur ortamı tamamen ortadan kaldırıldı. Bunun en büyük sebebi ABD'nin Siyonizm'in taşeronu olmasıdır. En nihayetinde hedefleri bölgede Büyük İsrail Devletini kurmaktır. Biz bu hakikati yarım asırdır dile getiriyor bu tehlikeye dikkat çekiyoruz. Birileri bunu afakî bir konu zannetse de işte yaşadığımız olaylar ortada, şimdi bir kere daha uyararak istiyorum.” (politikol.com, 2019).

SP'nin haftalık basın toplantısında konuşan Karamollaoğlu, İsrail'in ve Amerika'nın Kuzey Irak'ta bölünmeyi desteklerken Kıbrıs ile ilgili de birleştirme çabalarından bahsederek Batı'nın ve siyonizmin planlarına dikkat çekmiştir:

“İsrail alenen Kuzey Irak'taki gelişmelere destek vereceğini hiç çekinmeden de bunun kendi menfaatlerine olduğunu ilan ediyorlar. Israrla söylüyorum, sömürgeciler için adaletin önemi, insan haklarının, demokrasinin önemi yoktur. Sadece menfaatleri vardır. Kendi menfaatleri için dünyayı yakmaktan geri durmazlar ve çekinmezler. 'Bölgede yaşayan her halk kendi bağımsızlık kararını kendisi alabilmeli' diyorlar. 'Kıbrıs'ta ne yapıyorsunuz? Orada ise ille de birleşeceksiniz. İlle de Rumların sultanı altına gireceksiniz' diye baskı yapıyorlar. Bu ne perhiz, bu ne lahana turşusu. Orada birliği söylüyorsunuz, buraya gelince bölünme diyorsunuz. Bu bile Batı'nın kendi çıkarını düşünen politikasının en açık delilidir.” (milligazete.com.tr, 2017).

SP Başkanlık Divanı Üyesi İlyas Tonguç de özellikle Doğu Akdeniz'de ABD'nin bulunma sebebi olarak İsrail'in güvenliğini sağlamak olduğunu söylemekte ve ABD, Yunanistan, İsrail ve Kıbrıs arasındaki ortaklığın, enerjiyi de içeren ancak daha geniş kapsamlı olarak askeri, ekonomik ve

diplomatik iş birliğini garanti altına alan ve Türkiye'yi dengeleme amacı taşıyan bir ortalık olduğunu ifade etmektedir (milligazete.com.tr, 2020a).

Kıbrıs'ta çözüm arayışları kapsamında 12 Ocak 2017 tarihinde İsviçre'nin Cenevre şehrinde Kıbrıs Konferansı düzenlenmiştir. Bu görüşmelere SP Genel Başkanı Karamollaoğlu sert bir dille tepki göstererek şu ifadeleri kullanmıştır:

“Anlayamadığımız bir husus var. Bitmiş bir hadiseyi tekrar tekrar gündeme getirmek kime, ne fayda sağlıyor. Kıbrıs'ta geçmişte çok katliamlar yaşandı. 1960 yılında ise üç ülke arasında bir anlaşma yapıldı. Bu anlaşmaya göre bir hükümet modeli önerildi ve kuruldu. Ama Rumlar bu hükümet modelini 1964'ten sonra tanımadılar. Anlaşmalara da uymadılar. Uymadıkları için de Avrupa Konseyi'nden çıkarıldılar. Türkiye'nin garantörlük görevi gereği katliamlar önlendi. Kıbrıs böylece ikiye bölündü. Çizilen sınırlar 1974 yılından beri geçerliliğini koruyor. 1980 yılından sonra da KKTC kuruldu ve ilan edildi. Şimdi hükümetler bu devletin diğer ülkeler nezdinde tanıtılmasına çaba sarf edeceklerine, Rumların etkisinde ve dış güçlerin etkisinde kalarak konuyu tekrar tekrar masaya koyuyoruz. Biz bir kanunsuzluk yapmadık, katliamı önledik. Bugün adada barış ve huzur var. Adanın da garantörü yine Türkiye. Kıbrıs yüzer bir uçak gemisi gibidir. Doğu Akdeniz'in hava sahası ve doğalgaz rezervleri itibariyle en önemli bölgesidir. Eğer biz burayı Rumlara terk edersek, netice belli. Türk tarafını tanımıyorlar. Tanımak istemiyorlar, bir hak vermek istemiyorlar. Garantörlüğümüzden, askeri gücün varlığından vazgeçemeyiz. Stratejik konumunu değerlendirmek istiyorsak, Türkiye'nin oradaki varlığı devam etmeli. Verilecek tavizin telafisi ise mümkün olamaz. Bunun vebalini ise kimse ödeyemez. Şehitlerin fedakârlığı bir imza ile yok sayılamaz. AB üyesi olmamız buna bağlıymış. AB kendi hukukunu kendi çiğnemiştir. Çünkü AB sınır ihtilafı olan hiçbir ülkeyi üye olarak

kabul etmeyeceğini ilan etmişti. Kıbrıs'ta sınır ihtilafları var. Peki nasıl aldılar Güney Kıbrıs'ı. Kıbrıs'ta sadece onların da değil, Batı'nın da gözü var. Stratejik bir nokta. Musul ve El Bab'dan önce bizim için hayati önem taşıyan toprak parçası KKTC'dir. Türk hükümetinin geçmişte yaptığı hatalar ümit ediyoruz ki bir daha tekrarlanmaz.”(sözcü.com.tr, 2017).

2020 yılının Ekim ayında SP'nin yayınladığı Doğu Akdeniz Raporunda aşağıdaki ifadeler yer almıştır:

“Milli Görüş ilke ve idealleri çerçevesinde siyasi fikrimizin şekillendiği ilk günden itibaren soydaşlarımız olan Kıbrıs Türklerinin insan onuruna yakışır bir hayat sürmeleri, temel şiarımız olmuştur. Koşullar ne olursa olsun hiçbir zaman adadaki kardeşlerimizin siyasi, ekonomik ve demokratik haklarının gasp edilmesine asla müsaade etmeyeceğimizi bir kez daha vurgulamak isteriz. Fransa'nın Güney Kıbrıs ile yaptığı askeri ve siyasi anlaşmalar, 1960 Anlaşmalarına açıkça aykırılık teşkil etmektedir. Fransa'nın Kıbrıs'ta garantör ülke gibi davranması haddini aşan, kabul edilemez bir davranıştır.”
(milligazete.com.tr, 2020b).

2023 Cumhurbaşkanlığı seçimi ve Genel seçim öncesi Saadet Partisi, CHP, İYİ Parti, DEVA Partisi, DP ve Gelecek Partisi'nin bir araya gelerek güçlendirilmiş parlamenter sistem hedefiyle ülkenin içerisinde bulunduğu krizden kurtuluş reçetesi olarak hukuk, kamu yönetimi, şeffaflık, ekonomi, bilim, eğitim öğretim, dış politika, sektörel politikalar ve eğitim öğretim politikalarını içeren yayınladıkları Ortak Politikalar Mutabakat Metninde de Kıbrıs konusuna yer verilmiştir. Dış Politika konusu başlığı altında “Milli davamız olan Kıbrıs sorununa adil ve kalıcı bir çözüm bulunması amacıyla KKTC'nin ve Kıbrıslı Türklerin kazanılmış haklarını koruma ve iki toplumun egemen siyasi eşitliğini sağlama hedeflerini gözeteceğiz” ifadeleri kullanılmıştır (Ortak Politikalar Mutabakat Metni, 2023: 40).

Prof. Dr. Necmettin Erbakan'ın vefatından sonra Saadet Partisi'nin Kıbrıs Politikası incelendiğinde KKTC'nin tanınması, iki devletli çözüm ve siyonizmin planları çerçevesinde Kıbrıs'ta yaşanan hadiselerin

değerlendirilmesi noktasında geçmiş parti politikalarının sürdürüldüğü görülmektedir.

3.5.2. Milli Gazete'nin Kıbrıs Gündemleri

Milli Görüş Hareketinin yayın organı Milli Gazete, yayın hayatına başladığı ilk sayısından itibaren Siyonizm konusuna önem ve öncelik verirken son zamanlarda ise Kıbrıs Adası'ndaki Siyonistlerin toprak satım alımları üzerinden faaliyetlerini manşetlerine taşımaya başlamıştır.

İlk olarak 1980'li yıllarda Necmettin Erbakan Kıbrıs'taki toprak satışlarından haberdar olmuş ve bugünkü İHH Genel Başkanı olan Bülent Yıldırım'ı konuyla ilgilenmesi için görevlendirilip dernek kurdurulmuştur (Yıldırım B. 2023).

Uzun yıllar Yahudilerin adadaki faaliyetleri devam ederken Milli Gazete bu durumu Türkiye ve Kıbrıs gündemine getirmiştir. 9 Ağustos 2021 tarihinde "Kıbrıs'ta Silahsız İşgal!" manşetiyle Siyonistlerin 2 bine kadar şirket üzerinden KKTC'de 25 bin dönüm toprak satın aldığını açıklayan Milli Gazete, Büyük İsrail Projesinin adım adım uygulandığına dikkat çekmiştir. Bu haberin Türkiye ve Kıbrıs'ta gündem olmasının ardından 12 Ağustos günü "KKTC ve Türkiye İçin Tehlikeli" başlığıyla yapılan haberde 2014 yılından beri yasak olmasına rağmen yapılan bu satışların özellikle 2014 yılında çok sayıda KKTC vatandaşlığı verilen Yahudilere yapıldığı belirtilmiştir. Aynı yıl içerisinde "Siyonistlerin yeni hedefi Güzelyurt Körfezi", "Nihai hedef KKTC'yi ortadan kaldırmak, "İsrail'i ifşa ediyoruz" başlıklı haberler ile toprak satışları konusunu gündemde tutan Milli Gazete, özellikle verimli toprak arazileri ile askeri havaalanı gibi kritik bölgelerde Siyonistlerin toprak satım alımı yapmasını haberleştirmiştir. 24 Temmuz 2022 tarihinde "Siyonistleri kim koruyor?" başlıklı haberde İsrail menşeli Evergreen Cyprus isimli firmaya bağlı birçok şirketin adada inşaat faaliyetleri yaptığı yazılmıştır. 3 Ekim 2022 tarihli "İşgali İfşa Ediyoruz" başlıklı haberde ise adada faaliyet gösteren Afik Group isimli firmanın kurucusu olan Simon Mistriel Aykut isimli şahıs ele alınıyor ve bu şahsın 7 Mayıs 2013 tarihinde Bakanlar Kurulu kararı ile KKTC vatandaşlığı alırken

aynı şahsın Milli Görüş'ün iktidarda bulunduğu 1977 senesinde T.C vatandaşlığından çıkarıldığının altı çizilmiştir. 4 Nisan 2023 tarihinde "İşgalin tepesinde Chabad var!", 30 Ağustos 2023 tarihli "Chabad tam bir suç örgütü" ve 18 Eylül 2023 tarihinde "Chabad'ı zirveye kim çıkardı?" manşetleriyle adadaki toprak işgalinin başındaki örgütün Chabad olduğunu ortaya çıkaran Milli Gazete, bu örgütün adada kara para aklama ve toprak alımları yapması dışında İsrail İstihbarat teşkilatı MOSSAD'a da bilgi sızdırıldığını iddia etmiştir (Şirin, 2023: 55-112).

İsrail toprakları çevresinde Müslüman ülkelerin bulunması sebebiyle İsrail'in dünyaya açılan en önemli penceresi Akdeniz'dir. Bu açıdan Siyonistlerin Kıbrıs ve Doğu Akdeniz ile ilgilenmesine MGH de sessiz kalmamış ve birçok defa Kıbrıs'ta yaşanan hadiseleri manşetlerine taşımıştır.

SONUÇ

Necmettin Erbakan'ın, kurucuları olarak Fatih Sultan Mehmed'i, hocası Akşemseddin'i, Yıldırım Bayezid'i, Ulubatlı Hasan'ı, Yavuz Sultan Selim'i, Abdülhamid Han'ı, Alparslan'ı ve Nizamülmülk'ü göstererek kökenleri milletimizin tarihine ve müktesebatına dayanan bir hareket olduğunu savunduğu Milli Görüş, Türkiye Cumhuriyeti tarihini etkileyen önemli bir hareket olmuştur. Türkiye'nin maddi ve manevi kalkınması noktasında ağır sanayi hamlelerine öncülük etmesi, yerli sanayinin kurulması konusundaki çabaları, açılan imam hatipler, Kur'an kursları; Türkiye'nin bölgesel ve küresel bir güç aktörü olması için çevre ülkeler ile geliştirilen ilişkiler ve kurulan D-8 örgütü MGH'nin en önemli icraatlarından bazılarıdır. Ülkede yapılan tüm bu çalışmalar ile tartışılan bir hareket olan MGH, ilkelerini ve hedeflerini hayata geçirme aşamalarında partileri kapatılmış ve hükümetten düşürülme gibi birçok bedel ödemek zorunda kalmıştır.

Necmettin Erbakan, kendine has tarihsel bakışı çerçevesinde kurulması gerektiğine inandığı İslam Birliğinin ilk adımını ve eleştirdiği sömürü sistemi ile karşı karşıya gelme durumlarını D8'i kurma ve Kıbrıs Barış Harekâtı sürecinde koalisyon ortağı olduğu devirde tecrübe etmiştir.

1974 yılında gerçekleşen Kıbrıs Barış Harekâtı sırasında MSP-CHP koalisyonu iktidardadır. 1973 seçimlerine kadar MSP parti politikasında Kıbrıs ile ilgili doğrudan bir madde bulunmazken koalisyon sürecinde CHP'nin Kıbrıs için bağımsız federatif devlet politikası koalisyon protokolüne alınmıştır.

MSP-CHP koalisyonu öncesi Kıbrıs'ta birçok kez Türklere yönelik saldırılar ve katliamlar olmuştur. Bu saldırılar sonrası 1963 yılında ve 1967 yılında iş başında olan hükümetler Kıbrıs'a çıkarma kararı almışlar ancak çıkarma yapmadan askerler geri dönmüştür. MSP ise koalisyon ortağı olarak 1974 yılındaki Kıbrıs Barış Harekâtı'nın gerçekleşmesinde itici güç olmuştur. Harekât sürecinde Erbakan, derhal askeri müdahalede bulunulması gerektiğini ifade etmiştir. Ecevit ise sorunun öncelikli olarak diplomatik yollardan çözülmesi gerektiğine inanmıştır. Ancak süreç içerisinde diplomatik yollarla sorunun çözilemeyeceği anlaşıldığında bazı

CHP'li bakanların muhalefetine rağmen Ecevit harekât kararında mutabık kalmıştır. Ancak harekât sürecinde koalisyon ortaklarının tutumu incelendiğinde Necmettin Erbakan'ın askeri harekâtındaki rolünün Bülent Ecevit'ten daha fazla olduğu anlaşılmaktadır. Eğer harekâtın henüz başında Ecevit'in BM'nin aldığı ateşkes kararına uyalım teklifine Erbakan karşı çıkmasaydı harekât henüz olgunlaşmadan bitirilmiş olurdu. Bu durum ordunun ve ülkenin bir daha harekât yapamamasına, prestij kaybına ve birçok insanın ölümüne sebebiyet verebilecek büyük bir hata olabilirdi. Ecevit'in ifadesi ile kendisini bu önemli yanılgıdan kurtaran Erbakan'dır. Bununla beraber birçok kez adada katliamlar yaşanmasına ve 1964 ile 1967 yıllarında müdahale etme amacıyla ordunun hareket edip geri dönmesine rağmen 1974 yılında bu harekâtın gerçekleştirilebilmesi, Başbakan Ecevit ve yardımcısı Erbakan'ın dirayeti ve yönetimi sayesinde olmuştur.

İkinci Kıbrıs Barış Harekâtından sonra Erbakan, Kıbrıs'ta bağımsız bir Türk devleti kurulması gerektiğini her fırsatta dile getirmiştir.

Barış harekâtının ardından ABD'nin uyguladığı ambargo MGH'nin politikalarında da yer alan yerli ve milli ağır sanayi fabrikalarını kurması ve geliştirmesi için bir fırsat olmuştur. Bu sayede Türkiye'de Türk Savunma Sanayisi önemli bir gelişme göstermiştir. Harekât ve ambargo sürecinde Libya'nın destekleri de Türkiye için önemli olmuştur.

2000'li yıllara gelindiğinde Annan Planının tartışıldığı dönemde Necmettin Erbakan, Annan Planı ve iki toplumun bir arada yaşaması projesinin Türklerin köle olması niyetiyle yapıldığını söyleyerek Kıbrıs'ta iğne ucu kadar bir taviz verilemeyeceğini ifade etmiş ve tecrübesiz yöneticilerin son dönemde birtakım uygunsuz davranışlar sergilediğini kaydederek iktidara yüklenmiş ve AB'ye girmek pahasına Kıbrıs'ın verilemeyeceğini ifade etmiştir. AB müzakereleri için Kıbrıs'ın Yunanistan'a verilmek istendiğini söyleyerek iktidarı eleştirmiş, Rumların Türk bölgelerine yerleşeceğini ve mecliste çoğunluğun nüfusa göre olacağı için buralarda hakimiyetin Türklerden Rumlara geçeceğini, Türk askerini çekileceği için adada yaşanması olası katliamlardan Kıbrıslı Türkleri koruyamayacağımızı ve topraklarımızı karşı tarafa elimizle vereceğimizi

söylemiş ve Annan planı kabul edildiğinde Türkiye için stratejik öneme sahip bu adaya bir daha müdahale yapamayacağımızı çünkü AB'ye giren Kıbrıs sebebiyle karşımızda AB'yi bulacağımızı söylemiştir. Bu sebeple Annan Planına kesinlikle karşı çıktıklarını dile getirmiştir.

Necmettin Erbakan'ın vefatı sonrasında MGH'nin Kıbrıs Politikası geçmiş dönemlerle benzer olmuştur. Saadet Partisi, Kıbrıs sorununu antisyonist politikasıyla paralel ele almış ve adada yaşanan gelişmeleri bu açıdan değerlendirmiştir. Bu süreçte Milli Görüş Hareketinin yayın organı Milli Gazete incelendiğinde son zamanlarda Kıbrıs Adası'ndaki Siyonistlerin toprak satım alımları üzerinden faaliyetlerini manşetlerine taşımaya başladığı görülmüştür.

Milli Görüş Hareketi'nin temel esasları incelendiğinde Kıbrıs politikasının da bu esaslar üzerine bina edildiğini görmektedir. Gerek Kıbrıs harekâtı öncesi gerek harekât sırasında ve gerekse harekât sonrasında MGH'nin Kıbrıs'a yaklaşımının Hak-Batıl anlayışından, cihat anlayışından, İslam birliği anlayışından ve ahlak maneviyat anlayışından bağımsız olmadığı anlaşılmaktadır.

MGH'nin Kıbrıs politikası incelendiğinde adada çoğunluk olan Rumlara ve ada üzerinde farklı menfaatleri olan Batı dünyasına ve siyonizme MGH'nin bakışının, Erbakan'ın tarih değerlendirmesi içerisinde Hak ile Batıl mücadelesi çerçevesinden olmuştur. Erbakan, Hak-Batıl savaşı olarak gördüğü mücadelesini siyasete taşımış ve siyasette de bu mücadeleyi sürdürerek Kıbrıs Barış Harekâtının gerçekleştirilmesi noktasında önemli vazifeler yerine getirmiştir.

MGH'nin cihat anlayışı çerçevesinde ise Necmettin Erbakan'ın kara harekâtını uygulama noktasındaki ısrarının ve adanın tamamının alınmasını istemesinin sebebi olarak adada yaşayan Türklere yönelik baskı, zulüm ve katliamlar yaşanmasıdır.

Kıbrıs'ın, Doğu Akdeniz ve Ortadoğu toprakları için de stratejik bir noktada olması, batılın hak sebeplerinden biri olan “menfaat” esassından dolayı siyonizmin ve Batı'nın ele geçirmek için fırsat yokladığı bir ada

olduğunu savunan Erbakan için İslam Birliği'nin kurulması, Kıbrıs Adası'nın da bağımsızlığı için önemlidir. Hem Libya'nın desteği hem de KKTC kurulduğunda sonradan D-8'e dahil olan Pakistan ve Bangladeş başta olmak üzere birçok devletin ABD'nin baskısına rağmen kurulan bu yeni ülkeyi tanıma girişimi, KKTC'nin kurulacak İslam Birliği ile uluslararası arenada sözü geçen güçlü bir örgüt sayesinde tanınabileceği anlaşılmakta olup Necmettin Erbakan'ın İslam Birliği'ni kurmadaki gayretinin Kıbrıs Adası'nda yaşayan Türkler için de önemli olduğu görülmüştür.

Necmettin Erbakan, Kıbrıs'ın manevi olarak kalkınmasına da önem vermiştir. İslami eğitimler yaparak insanları irşad eden Türk mutasavvıf Şeyh Nazım Kıbrısı ile de yakın dostluklar kurmuş, adanın manevi olarak kalkınması için imam-hatip okullarının açılmasını Denктаş'tan istemiştir. Bunlarla da yetinmeyen Erbakan, talimat vererek dernek kurdurmuş ve adada İslami çalışmalar yapılmasını sağlamıştır.

Sonuç olarak Milli Görüş Hareketi'nin Kıbrıs politikası incelendiği zaman hareketin temel esaslarının Kıbrıs politikasına da yansıdığı anlaşılır. Hak-Batıl anlayışı, cihat anlayışı, İslam birliği anlayışı ve ahlak maneviyat anlayışının temel alındığı bu bakışın Necmettin Erbakan'ın vefatı sonrasında da devam etmiştir.

KAYNAKÇA

- Ahmad, F. (2014). *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, 13. b. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Akgül, A. (2018). *Dünya'nın Değişimi ve Erbakan Devrimi*. İstanbul: Buğra Yayınları.
- Akmaral, K. (2004). *Kıbrıs Türk'ünü İmhayı Hedefleyen Akritas Planı ve Annan'a Dek Uzanan Planlar Süreciyle Kıbrıs*. İstanbul: Bilge Karınca Yayınları.
- Aksay, H. (2021). *Hak Yol İslam Yazacağı*. İstanbul: Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık A.Ş.
- Alasya, H. F. (1995). Tarihi Perspektiften Kıbrıs Meselesi. *Tarihi Gelişmeler İçinde Türkiye'nin Sorunları Sempozyumu (Dün-Bugün-Yarın)*.
- Albayrak, S. (1989). *Türk Siyasi Hayatında MSP Olayı*. İstanbul: Araştırma Yayınları.
- Albayrak, S. (2018). *MSP Davası ve 12 Eylül*, 2. b. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Anadolu Ajansı. (2022, Şubat 17). *Menderes'in Uçak Kazası*. <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/adnan-menderesin-63-yil-once-kurtuldugu-ucak-kazasi-dun-gibi-hatirlaniyor/2504995> (Erişim: 24 Ağustos 2023).
- Anadolu Ajansı. (2023a, Mart 6). *Millet İttifakı'nın cumhurbaşkanı adayının Kemal Kılıçdaroğlu olduğu açıklandı*. <https://www.aa.com.tr/tr/politika/millet-ittifakinin-cumhurbaskani-adayinin-kemal-kilicdaroglu-oldugu-aciklandi/2838700> (Erişim: 11 Ağustos 2023).
- Anadolu Ajansı. (2023b, Ağustos 18). *KKTC'den BM Barış Gücü'nün Pile – Yiğitler yolu yapımına müdahalesi hakkında açıklama*. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kktcden-bm-baris-gucunun-pile-yigitler-yolu-yapimina-mudahalesi-hakkinda-aciklama/2971305> (Erişim: 10 Eylül 2023).

- Arık, U. (2011). “Kıbrıs Krizi”. *Lefke Avrupa Üniversitesi (LAÜ) Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 2, S. 1, ss. 3-21.
- Armaoğlu, F. (2019). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*. İstanbul: Kronik Kitap Yayınları.
- Arpacı, I. (2015). “Kavramlarla Necmettin Erbakan'ın Siyasal Düşünce Yapısı”, *Anadolu Gençlik Dergisi*, Prof. Dr. Necmettin Erbakan Özel Sayısı, ss. 7-22.
- Arpacı, I. (2017). *Türk Siyasetinde Erbakan*. İstanbul: Kopernik Kitap Yayınları.
- Artuç, İ. (1989). *Kıbrıs'ta Savaş*. İstanbul: Kastaş Yayınları.
- Asiltürk, O. (1990). *Bayrampaşa Balkon Konuşması*. <https://www.youtube.com/watch?v=XJtjP5e4oAc> (Erişim: 5 Ekim 2023).
- Asiltürk, O. (2016). *Hakka Sahip Çıkmak*. Ankara: MG V Yayınları.
- Asiltürk, E. (2022). *Yeni Bir Dünya Hedefi ve D8*. Ankara: MG V Yayınları.
- Avcı, F. & Doğanay, Z. (2016). *Kıbrıs Türk Halkının Varoluş Savaşı ve Rauf R. Denktaş*. Kıbrıs: Kıbrıs Türk Kültür Derneği.
- Aydoğdu, A. (2005). *Kıbrıs Sorunu Çözüm Arayışları, Annan Planı ve Referandum Süreci*. Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Baharççek, A. & Arpacı, I. (2017). “Milli Görüş Partilerinin Programlarının Dış Politika Analizi”, *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, İktisat Özel Sayısı, C. 7, S. 7, ss. 115-126.
- Bayraktar, Ü. A. (2015). “Kıbrıs Sorununun Çözüm Sürecinde Annan Planı ve Referandumu'nun K.K.T.C. ve Kıbrıs Rum Basınındaki Stratejik Sunumunun Analizi”, *İletişim Çalışmaları Dergisi*, C. 4, S. 8, ss. 13-50.
- bbc.com. (2023, Mayıs 15). *Yeniden Refah: 5 milletvekili çıkaran, seçimlerin sürpriz partisi*. <https://www.bbc.com/turkce/articles/c887yg6npwdo> (Erişim: 11 Ağustos 2023).

- Bedevi, V. (1965). *Başlangıcından Zamanımıza Kadar Kıbrıs Tarihi*. Lefkoşa: Kıbrıs Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Bilgin, A. (2017). *Ak Parti ve Refah Partisi*. Ankara: Birleşik Yayıncılık.
- Birand, M. A. (1990). *Otuz Sıcak Gün*. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Birand, M. A. & Yıldız, R. (2012). *Son Darbe 28 Şubat*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Bulaç, A. (2009). *Göçün ve Kentin Siyaseti*. İstanbul: Çıra Yayınları.
- Bulunç, A. Z. (2016). *Geçmişten Geleceğe Kıbrıs Davamız*. İstanbul: Saadet Partisi Fatih İlçe Başkanlığı.
- Cam, Ö. (1966). *Anadolu Kokan Kıbrıs*. Ankara: Ankara Yayınevi.
- Caner, M. (2020, Ocak). *ABD Yaptırımları ve Türkiye'ye Muhtemel Etkileri*. <https://kriterdergi.com/dis-politika/abd-yaptirimlari-ve-turkiyeye-muhtemel-etkileri> (Erişim: 29 Ağustos 2023).
- Cemal, M. (1995). *Muhterem Başkan Erbakan*, 3. b. İstanbul: Kayıhan Yayınevi.
- Cerrahoğlu, Z. (1998). *Birleşmiş Milletler Gözetiminde Kıbrıs Sorunu ile İlgili Olarak Yapılan Toplumlararası Görüşmeler (1968-1990)*. Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ceylan, H. H. (1996). *Erbakan ve Türkiye'nin Temel Meseleleri*. Ankara: Rehber Yayıncılık.
- Cumhuriyet. (16 Ağustos 1974). "Mehmetçikle mücahit Magosada buluştular."
- Cumhuriyet. (24 Temmuz 1974). "Erbakan: Kıbrıs'ta Türkler ve Rumlar ayrı bölgelerde yaşamalı."
- Cumhuriyet. (26 Temmuz 1974). "Erbakan, Kıbrıs'ta yeni bir statü kurulacağını açıkladı"
- Cumhuriyet. (31 Ağustos 1974). "Erbakan: Koalisyon Kıbrıs sorunundan doğan güçlükleri yener".

- Cumhuriyet. (4 Eylül 1974). "Ecevit: MSP ile uzlaşması güç ayrılıklarımız var".
- Çaha, Ö. & Baykal, Ö. (2017). "Milli Görüş Hareketinin Kuruluşu: Türk Siyasetinde Milli Nizam Partisi Deneyimi". *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. 19, S. 3, ss. 788-806.
- Çakır, R. (1995). *Ayet ve Slogan Türkiye'de İslami Oluşumlar*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Çakmak, Z. (2008). "Kıbrıs'tan Anadolu'ya Türk Göçü (1878-1938)" *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 36, ss. 201-223.
- Çeçen, A. (2005). *Kıbrıs Çıkmazı*. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Çeker, F. (2020). *Milli Görüşün Siyasal Karakteri*. Ankara: MG V Yayınları, ss. 138-147.
- Çetinkaya, T. (2023). *Başbakan Erbakan*. Ankara: MG V Yayınları.
- Çopur, İ. (2017). *1974 Kıbrıs Barış Harekâtı ve Anılar*. İstanbul: Kastaş Yayınevi.
- Damar, H. (2010). *Efendilikten Köleliğe, Avrupa'da Milli Görüş Hareketi* (2), 2. b. İstanbul: Milsan Yayınları.
- Damar, H. (2013). *Efendilikten Köleliğe, Avrupa'da Milli Görüş Hareketleri* (1), 5. b. İstanbul: Gonca Yayınevi.
- Demir, A. (2017). "Erbakan'ın Türkiye Sanayileşmesine Yönelik Paradigmaları", *Journal of Turkish Studies*, C. 12, S. 8, ss. 85-108.
- Dinç, F. T. (2022). "Necmettin Erbakan ve Kıbrıs Barış Harekâtı", *ESAM Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 3, S. 1, ss. 122-154.
- Doğanay, M. Z. (2017, Şubat). Kıbrıs Meselesi. *Mehmetçik Vakfı Dergisi* 35. Yıl Özel Sayısı, ss. 6-14.
- Döner, M. (1974). *C.İ.A. 'nın Oyunları ve Üçüncü Adam Ecevit*. İstanbul: M Yayınları.

- dunyabulteni.net. (2011, Ekim 27). "*Kaddafi 1974 Kıbrıs Harekâtı Sonrasında Türkiye'ye Yardım Etmisti*". Dünya Bülteni, <https://www.dunyabulteni.net/tarihten-olaylar/kaddafi-1974-kibris-harekati-sonrasında-turkiyeye-yardim-etmisti-h181084.html> (Erişim: 29 Ağustos 2023).
- Efe, H. (2012). *Avrupa Birliği ve Kıbrıs Sorunu -Çözölemeyen Kıbrıs Sorunu ve Olumsuz Etkilenen Türkiye-AB İlişkileri*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Efegil, E. (2003). *BM'nin Kıbrıs'ta Son Diplomatik Girişimi K. Annan Planı'nın Analizi*. İstanbul: Gündoğan Yayınlar.
- Emre, S. A. (1990). *Siyasette 35 Yıl (1)*. İstanbul: Akabe Yayınları.
- Emre, S. A. (2015). *Siyasette 35 Yıl (3)*. Ankara: MG V Yayınları.
- Emre, S. A. (2017). *Siyasette 35 Yıl (2)*, 4. b. Ankara: MG V Yayınları.
- Engin, R. T. (2019). *Türk Siyasi Hayatında Milli Görüş Hareketi; Temel Esasları ve Söylevleri*. Yüksek Lisans Tezi. Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul. <http://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> (Tez No: 553512).
- Erbakan, N. (1970, Şubat 10). "Milli Nizam Kongesi konuşması". Ankara Büyük Sinema: Milliyet Gazetesi 22.05.1971.
- Erbakan, N. (1975). *Milli Görüş-Temel Görüş*. Ankara: Dağarcık Neşriyat ve Dağıtım.
- Erbakan, N. (1978). *MSP 4. Büyük Kongre Konuşması*. <https://www.youtube.com/watch?v=qVfZ6uS8TOA> (Erişim: 2 Ağustos 2023).
- Erbakan, N. (1991a). *Türkiye'nin Temel Meseleleri*. Ankara: Rehber Yayıncılık.
- Erbakan, N. (1991b, Aralık 25). *TBMM Genel Kurulu Konuşması*. <https://www.youtube.com/watch?v=BkmOM8E7MdI> (Erişim: 18 Ağustos 2023).

- Erbakan, N. (1991c). *Antalya Konferansı*. <https://www.youtube.com/watch?v=ltTaGMWul58> (Erişim: 30 Nisan 2024)
- Erbakan, N. (1991d). *Antalya Konferansı*. <https://www.youtube.com/watch?v=hlq3zgrHiOA> (Erişim: 30 Nisan 2024)
- Erbakan, N. (1992, Haziran 1). *Müslüman Ülke ve Topluluklar Temsilcileri Buluşması*. <https://www.youtube.com/watch?v=h0LefgEp1cQ&list=PLWrfbIkLYOuvsrMu546pdo5jSjmzeek4D&index=23> (Erişim: 13 Ağustos 2023).
- Erbakan, N. (1994, Eylül 3). *Basel Konferansı*. https://www.youtube.com/watch?v=alZ_8ICq9Gc (Erişim: 17 Ağustos 2023).
- Erbakan, N. (2002). Kanal D Arena Program Konuğu. https://www.youtube.com/watch?v=R_oZwNDHiew (Erişim: 14 Kasım 2023).
- Erbakan, N. (2004, Temmuz 3). *D-8 Konuşması*. <https://www.youtube.com/watch?v=38pnj8e7bi0> (Erişim: 17 Ağustos 2023).
- Erbakan, N. (2010, Eylül 16). Anadolu Gençlik Derneği Kocaeli Şubesi İftar Programı. Kocaeli. <https://www.youtube.com/watch?v=jywVqvCx6ug> (Erişim: 17 Ağustos 2023).
- Erbakan, N. (2013). *Prof. Dr. Necmettin Erbakan Külliyyatı-1*. Ankara: MG V Yayınları.
- Erbakan, N. (2014a). *Davam*. Ankara: Milli Gazete Yayınları.
- Erbakan, N. (2014b). *Erbakan Külliyyatı 4*. Ankara: MG V Yayınları.
- Erbakan, N. (2014c). *Erbakan Külliyyatı 3*. Ankara: 2014.
- Erbakan, N. (2016a). *Milli Görüş İktidarı Niçin ve Nasıl*. Ankara: MG V Yayınları.
- Erbakan, N. (2016b). *Yeni Bir Dünya ve Adil Düzen*, 2. b. Ankara: MG V Yayınları.
- Erbakan, N. (2017). *İslam ve İlim*. Ankara.
- Erbakan, N. (2019). *İslam Birliği*, 4. b. Ankara: MG V Yayınları.

- Erbakan, N. (2020). *Adil Ekonomik Düzen*. Ankara: MG V Yayınları.
- Erbakan, N. (t.y.a). *Milli Görüş Yemini*. <https://el-aziz.com/video/14179557/erbakan-ilk-hedefiniz-2-yalta-toplantisi> (Erişim: 20 Kasım 2023).
- Erbakan, N. (t.y.b). *Türk 2000 Vakfı Toplantısı Kıbrıs Davası Konuşması*. <https://www.youtube.com/watch?v=UZsqwX8lsqQ> (Erişim: 20 Eylül 2023).
- Erbaş, F. (2018, Mart 12). *Anadolu Ajansı*. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/dogu-akdeniz-enerji-mucadelesinde-abdnin-tutumu/1086392> (Erişim: 20 Ağustos 2023).
- Ergin, M. (2015). *Asrın Lideri Erbakan*. İstanbul: Ravza Yayınları.
- Eroğlu, H. (2002, Kasım). “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetini Yaratın Tarihi Süreç ve Son Gelişmeler”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 18, S. 54, ss. 735-793.
- Erol, H. (2017). *Lider Rauf Denktaş ve Kıbrıs*. Ankara: Deli Dumrul Kitap.
- Ertem, H. (2013). *Yaşayanların Dilinden Milli Görüş*. İstanbul: Ravza Yayınları.
- Eryılmaz, H. G. (2019). *Zoraki Bir Koalisyon: 37. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti (CHP – MSP)*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ankara. <http://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> (Tez No:594001).
- Fazilet Partisi 1999 Seçim Beyannamesi*. (t.y.). <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/handle/11543/613> (Erişim: 15 Ağustos 2023).
- Fazilet Partisi Parti Programı*. (t.y.). https://kurzman.unc.edu/wp-content/uploads/sites/1410/2011/06/Fazilet_Partisi_1998.pdf (Erişim: 15 Ağustos 2023).
- Fırat, M. (2009). “Yunanistan'la İlişkiler”. *Türk Dış Politikası*, C. 1: 1919-1980. ed. B. Oran. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gazete Duvar. (2021, Temmuz 21). *Erdogan: Artık bizim için kuzey-güney Kıbrıs yoktur*. <https://www.gazeteduvar.com.tr/erdogan-artik-bizim-kibris-yoktur>.

icin-kuzey-guney-kibris-yoktur-haber-1529223 (Erişim: 31 Ağustos 2023).

- Gibbons, H. S. (2003). *The Genocide Files*. Lefkoşa: Near East Publishing.
- Gözlü, A. (2011). *Kıbrıs Eskiçağı ve Jeopolitiğı*. Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Konya. <http://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> (Tez No: 281002).
- Güler, Y. (2004). “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetin Kuruluşuna Kadar Kıbrıs Meselesi”, *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 5, S. 1, ss. 101-112.
- Gündoğan, M. (2019). *Erbakan*. İstanbul: Destek Yayınları.
- Gündoğan, M. (2021). “Erbakan Hoca ve Adil Düzen”, Düz. K. Şamlıoğlu, *İman Feraset Heyecan; Necmettin Erbakan*. Ankara: Memur-Sen Yayınları.
- Gürdeniz, C. (2013). *Hedefteki Donanma*. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.
- Gürün, K. (1983). *Dış İlişkiler ve Türk Politikası (1939'dan Günümüze Kadar)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- haber7.com. (2010, Mart 14). *Erbakan: Kıbrıs'a mutlaka İHL açılsın*. <https://www.haber7.com/siyaset/haber/493107-erbakan-kibrisa-mutlaka-ihl-acilsin> (Erişim: 13 Kasım 2023).
- haberkibris.com. (2013, Mayıs 1). *Akit yazdı: Biz dinimizi öğrenmeliyiz*. <https://haberkibris.com/akit-yazdi-biz-dinimizi-ogrenmeliyiz-2013-05-01.html> (Erişim: 13 Kasım 2023).
- Hakeri, B. H. (1993). *Başlangıcından 1878'e Dek Kıbrıs Tarihi*. Ankara: KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Hammer, J. v. (2008). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. II. İstanbul: Kum Saati Yayınları.
- Hasgüler, M. (1999, Temmuz). “Uluslararası Politikada Kıbrıs Sorunu: 1950-1958”, *Tarih ve Toplum*, C. 32, S. 87, ss. 17-23.

- Hasırcı, M. (2010). *Milli Görüş Zaviyesinden 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı*. İstanbul: Merve Yayınları.
- Hatip, E. (2018). Avrupa Birliği Karar Alma Mekanizmalarında Kıbrıs Sorunu ve Sürecin Sonu Annan Belgesi. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 1, S. 1, ss. 74-98.
- Hazırbulan, T. (2018). “Erbakan'ın Yeni Bir Dünya Fikri ve Müslüman Toplulukları Birliği”. *Doğumunun 90. Yılında Necmettin Erbakan Sempozyumu Bildirileri*, Konya, 28-30 Ekim 2016. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Kültür Yayınları.
- Hürriyet Gazetesi. (1964, Ağustos 9). Bombardımana Başladık.
- IGMG-Islamische Gemeinschaft Milli Görüş e.V. (2017). *Temel Esaslarımız*. Köln: IGMG Teşkilatlanma Başkanlığı.
- Işık, M. (2020, Aralık 30). *ABD, Ambargolar ve Yaptırımlar*. <https://www.sde.org.tr/mithat-isik/genel/abd-ambargolar-ve-yaptirimlar-kose-yazisi-20552> (Erişim: 29 Ağustos 2023).
- İnalcık, H. (2009). *Devlet-i Aliyye Klasik Dönem (1302-1606)*, Cilt 1. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- İsmail, S. (1998). *Kıbrıs'ta Yunan Sorunu (1821-2000)*. Ankara: Akdeniz Haber Ajansı Yayınları.
- İsmail, S. (2000). *Kıbrıs Sorunun Kökleri: İngiliz Yönetiminde Türk-Rum İlişkileri ve İlk Türk-Rum Kavgaları*. Lefkoşa: Akdeniz Haber Ajansı Yayınları.
- İstanbul Dostluk Derneği. (2013). *Hocamız Erbakan*. İstanbul.
- İyiekici, B. (2018). *Milli Görüş Hareketi, Devlet ve 28 Şubat Süreci* Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. <http://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> (Tez No:521344).
- Kamalak, M. (2013). *Türkiye'de ve Dünyada Neler Oluyor Konferans Kitapçığı*. Ankara: Saadet Partisi Genel Merkezi.
- Karamollaoğlu, T. (2022). *Son Tanık*. Ankara: Milli Gazete Yayınları.

- Kasım, K. (2007). “Soğuk Savaş Dönemi Kıbrıs Sorunu”. *Akademik Bakış*, C. 1, S. 1, ss. 57-72.
- Kazan, Ş. (2001). *Refah Gerçeği (1)*. Ankara: Keşif Yayınları.
- Kazan, Ş. (2017). *Yoldaki İzler*. Ankara: MG V Yayınları.
- Keser, U. (2004). *Kıbrıs'ta Türk-Yunan Fırtınası (1940-1950-1960-1970)*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Kızıлтаş, E. (2011). *Herkesin Hocası Erbakan*. İstanbul: Hayat Yayınları.
- kibrispostasi.com. (2003, Temmuz 3). *Erbakan'dan hükümete Kıbrıs uyarısı*. https://www.kibrispostasi.com/c35-KIBRIS_HABERLERI/n995-erbakandan-hukumete-kibris-uyarisi (Erişim: 16 Ağustos 2023).
- Koç, S. (2005). *Dünden Bugüne Kıbrıs Sorunu ve Stratejik Yaklaşımlar*. İstanbul: IQ Kültürsanat Yayıncılık.
- Kurter, T. V. (2023). *Seçilmiş Örnekler Işığında Kıbrıs Meselesinin Türkiye'nin İç Politikasına Etkileri*. Yüksek Lisans Tezi. Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Burdur. <http://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> (Tez No:794175).
- Küçük, M. A. (2022). *Güç Denkleminde D-8*. Ankara: MG V Yayınları.
- Küçükğünay, S. (2020). *Prof. Dr. Necmettin Erbakan'ın Dilinden İncamızın Temel Esasları*. Ankara: MG V Yayınları.
- Macit, A. (2017). Necmettin Erbakan ve Çağdaş İslam Düşüncesindeki Yeri. *Doğumunun 90. yılında Necmettin Erbakan Sempozyumu Bildirileri*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Kültür Yayınları, ss. 75-86.
- Manisalı, E. (2000). *Dünden Bugüne Kıbrıs*. İstanbul: Gündoğan Yayınları.
- Milli Gazete. (2011, Mart 11). *Erbakan ve Ağır Sanayi*. <https://www.milligazete.com.tr/haber/1024873/erbakan-ve-agir-sanayi> (Erişim: 14Ağustos 2023).

- Milli Gazete. (2018, Temmuz 7). *Saadet Partisi milletvekilleri Cihangir İslam ve Abdulkadir Karaduman TBMM'de yemin etti*. <https://www.milligazete.com.tr/haber/1652637/saadet-partisi-milletvekilleri-cihangir-islam-ve-abdulkadir-karaduman-tbmmde-yemin-etti> (Erişim: 11 Ağustos 2023).
- Milli Gazete. (2021, Ağustos 1). *Batı, Barış Harekâtı'ndaki başarımızı hazmedemedi* <https://www.milligazete.com.tr/haber/7541196/bati-baris-harekatindaki-basarimizi-hazmedemedi> (Erişim: 31 Ağustos 2023).
- Milli Gazete. (2022, Ekim 3). *Rum askerlerini eğitme kararı almıştı: Türkiye'den sert tepki geldi*. <https://www.milligazete.com.tr/haber/12315539/rum-askerlerini-egitme-karari-almisti-turkiyeden-sert-tepki-geldi> (Erişim: 30 Ağustos 2023).
- milligazete.com.tr. (2017, Eylül 14). *Kıbrıs'ta Birleşme, Irak'ta Bölünme*. <https://www.milligazete.com.tr/haber/1233285/kibrista-birlesme-irakta-bolunme> (Erişim: 15 Kasım 2023)
- milligazete.com.tr. (2020a, Ekim 3). *İlyas Tonguç: Türkiye, Kıbrıs'ta askeri varlığını artırmalı*. <https://www.milligazete.com.tr/roportaj/5534802/ilyas-tonguc-turkiye-kibrista-askeri-varligini-artirmali> (Erişim: 15 Kasım 2023).
- milligazete.com.tr. (2020b, Ekim 7). *Saadet Partisi'nden Macron'a tepki: Fransa'nın tavrı kabul edilemez*. <https://www.milligazete.com.tr/haber/5578767/saadet-partisinden-macrona-tepki-fransanın-tavri-kabul-edilemez> (Erişim: 15 Kasım 2023).
- Milliyet. (14 Ağustos 1974, 2. Baskı). "Kabine ve askerler sabaha kadar toplandı".
- Milliyet. (14 Ağustos 1974). "Erbakan: Cenevre'de İş Savsaklanırsa Vazifeyi Tek Başımıza Yaparız".
- Milliyet. (17 Ağustos 1974). "Denktaş: Federe Türk Devleti Kurulmuştur".
- Milliyet. (18 Temmuz 1974). "Ecevit Wilson'dan Ortak Müdahale İstedi".

- Milliyet. (2 Ağustos 1974). "Erbakan: Kıbrıs ile ilgili beyanlarımız".
- Milliyet. (27 Temmuz 1975). "İçişleri Bakanı Oğuzhan Asiltürk: Üsler Türk Denetimine ve Kumandasına Alınmıştır".
- Milliyet. (4 Ağustos 1974). "Erbakan: Yalnız hükümet içinde değil millet olarak ittifak halindeyiz".
- Milliyet. (6 Ağustos 1974). "Erbakan: Kıbrıs konusunda bütün partiler aynı noktaya geliyor".
- Milliyet. (8 Ağustos 1974). "Türk Tezi Saptandı: İki Ayrı Yönetim".
- Milliyet Gazetesi. (1974, Temmuz 18). Ecevit Wilson'dan Ortak Müdahale İstedi".
- milliyet.com.tr. (1997, Temmuz 15). *Refahyol'dan KKTC'ye imam hatip dayatması*. <https://www.milliyet.com.tr/the-others/refahyoldan-kctcye-imam-hatip-dayatmasi-5391685> (Erişim: 13 Kasım 2023).
- milliyet.com.tr. (2004, Nisan 2). *Kutan: 9 bin sayfalık Plan'ın 1 haftada görüşülmesi imkansızdır*. <https://www.milliyet.com.tr/gundem/kutan-9-bin-sayfalik-planin-1-haftada-gorusulmesi-imkansizdir-5104463> (Erişim: 14 Kasım 2023).
- MNP Kuruluş Beyannamesi. (t.y.). <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/798/197600498.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Erişim: 7 Ağustos 2023).
- Müftüoğlu, İ. (2010). *Belgeler Konuşuyor, Milli Görüş'te Kırılma*. İstanbul: Alioğlu Yayınları.
- Müftüoğlu, İ. (2021). *Bilinmeyen Yönleriyle Kıbrıs Barış Harekâtı*. İstanbul: Alioğlu Yayınevi.
- Mütercimler, E. (2007). *Satılık Ada Kıbrıs*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Nebati, N. (2014). *Milli Görüş'ten Muhafazakar Demokrasiye*. İstanbul: Alfa Yayınları.

- Neziroğlu, İ. & Yılmaz, T. (2015). *Koalisyon Hükümetleri, Koalisyon Protokolleri, Hükümet Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri*. Ankara: TBMM.
- ntv.com.tr. (2022, Eylül 17). *ABD, Kıbrıs Rum Yönetimi'ne silah ambargosunu kaldırdı: Dışişleri Bakanlığı'ndan açıklama*. <https://www.ntv.com.tr/dunya/abd-kibris-rum-yonetimine-silah-ambargosunu-bir-yilligina-kaldirdi,> RMWXhabaO0m59GTry9MBWw (Erişim: 30 Ağustos 2023).
- ntv.com.tr. (2023, Temmuz 6). *TBMM'ye 6'ncı grup | Saadet-Gelecek İttifakı kuruldu*. <https://www.ntv.com.tr/turkiye/tbmm-ye-altinci-grup-saadet-gelecek-ittifaki-kuruldu,UWQI0YRyo0ChIn0RYItPRg> (Erişim: 11 Ağustos 2023).
- Oberling, P. (1987). *Bellapais'e Giden Yol*. çev. M. Erdoğan. Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih Ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları.
- Olgun, A. (1991). *Kıbrıs Gerçeği 1931-1990*. Ankara: Demircioğlu Matbaası.
- Ortak Politikalar Mutabakat Metni. (2023, Ocak 30). <https://chp.org.tr/yayin/ortak-politikalar-mutabakat-metni/Open> (11 Ağustos 2023).
- Önalp, E. (2010). *Geçmişten Günümüze Kıbrıs*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Özakman, T. (2012). *Çılgın Türkler Kıbrıs*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Özcan, A. (2001). İttihad-ı İslam. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 23. İstanbul: TDV Yayınları.
- Özmen, S. (2018). *"Küresel Güçlerin Oyun Adası Kıbrıs"*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Polat, Y. (2007). *Barış İçin Oradaydılar Parola: Kıbrıs*. Ankara: Ulus Dağı Yayınları.
- politikyol.com. (2019, Ekim 16). *Karamollaoğlu'ndan, KKTC Cumhurbaşkanı Akıncı'ya tepki*. <https://www.politikyol.com/>

karamollaoglundan-kktc-cumhurbaskani-akinciya-tepki/ (Erişim: 15 Kasım 2023).

Qarizada, Z. A. (2019). *Türkiye'de İslamcılık ve Milli Görüş Partilerin Dış Politikası*. Yüksek Lisans Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya. <http://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> (Tez No: 589025).

Refah Partisi Genel Merkezi. (1991). *Refah Partisi Seçim Beyannamesi*. Ankara TBMM Web Sitesi: <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/672/199106298.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Erişim: 9 Ağustos 2023).

Saadet Partisi 2002 Seçim Beyannamesi. (2002). <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/bitstream/handle/11543/937/200300641.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Erişim: 10 Ağustos 2023).

Saadet Partisi 2007 Seçim Beyannamesi. (2007). https://kurzman.unc.edu/wp-content/uploads/sites/1410/2011/06/Saadet_Partisi_2007_beyan_a.pdf (Erişim: 10 Ağustos 2023).

Saadet Partisi. (2011, Haziran 12). *Saadet Partisi 2011 Seçim Beyannamesi*. Ankara: Saadet Partisi Genel Merkezi.

Saadet Partisi Parti Programı. (2019, Kasım 3). <https://saadet.org.tr/upload/file/992649b84c8d390c3ba07fdb6c403965.pdf> (Erişim: 7 Eylül 2023).

Sağlam, K. (1975). *Kıbrıs Harekâtı: Bir Başbakanın Doğuşu*, C.3. İstanbul: Belge Yayınları.

Sakin, S. & Dokuyan, S. (2010). *Kıbrıs ve 6-7 Eylül Olayları Menderes ve Zorlu'nun Tarihi Sınavı*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Sallabi, A. M. (2011). *Kuruluşundan Günümüze Osmanlı Tarihi*. İstanbul: Ravza Yayınları.

Sevilgen, M. G. (1979). *MSP'de Dört Yıl (1973-1977)*. Ankara: İstiklal Matbaası.

- Sezer, D. (1972). *Kamu Oyu ve Dış Politika*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
- sözcü.com.tr. (2017, Ocak 18). *Saadet Partisi Anayasa değişikliğine 'hayır' diyecek*. https://www.sozcu.com.tr/2017/gundem/saadet-partisi-anayasa-degisikligine-hayir-diyecek-1629611/?utm_source=daha_fazla_haber&utm_medium=free&utm_campaign=dahafazlahaber (Erişim: 15 Kasım 2023).
- sputniknews.com.tr. (2022, Şubat 12). *Parlamenter sistem toplantısı başladı*. <https://sputniknews.com.tr/20220212/parlamenter-sistem-toplantisi-basaldi-1053778582.html> (Erişim: 15 Ağustos 2023).
- starkibris.net. (2007, Ağustos 8). *ESKAD'tan Öğrenciye Destek*. <http://www.starkibris.net/index.asp?haberID=3621> (Erişim: 13 Kasım 2023).
- Şahin, İ. (2011). *Kıbrıs'ın Sosyal Tarihi (Tarihi Arka Planı ve 1945-1974 Arası Olaylar)*. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara. <http://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> (Tez No: 288366).
- Şama, E. (2019). *Allah Dostu Erbakan, C. 1. 4. b.* İstanbul: Yenidevir Yayınları.
- Şener, B. (2016). “Kıbrıs Barış Harekâtı'nın Meşruiyeti ve Uluslararası Hukuk Açısından Bir Değerlendirmesi”, *Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği Uluslararası Sempozyumu*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu.
- Şener, B. (2020). “1967 Kıbrıs Krizi'nde siyasi, askerî ve hukuki boyutlarıyla Türkiye'nin zorlayıcı diplomasi uygulaması”. *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 16, S. 31, ss. 281-283.
- Şimşir, B. N. (2004). *AB, AKP ve Kıbrıs*, 2. b. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Şirin, B. S. (2023). *Yavru Vatan Kıbrıs Büyük İsrail Olmasın*. İstanbul: Ravza Yayınları.

- t24.com.tr. (2020, Eylül 22). *9 soruda Doğu Akdeniz krizi hakkında her şey: Ne oldu, ne oluyor, ne olacak?* <https://t24.com.tr/haber/9-soruda-dogu-akdeniz-krizi-hakkinda-her-sey-ne-oldu-ne-oluyor-ne-olacak,904888> (Erişim: 30 Ağustos 2023).
- Tansel, Ö. (2010). *Demokrat Parti Dönemi Kıbrıs politikası*. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara. <http://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> (Tez No: 257452).
- Tarakçı, M. (2010). *Kıbrıs Barış Harekâtı*. İstanbul: Hiperlink Yayınları.
- TBMM. (2022). *Cumhuriyet Dönemi Partiler - Seçimler Beyannameler (1923-1980)*. Düz. M. K. Kaynar, & N. Kalkan. Ankara: TBMM Basımevi.
- TBMM. (1974, Temmuz 18). Tutanak Dergisi (Gizli Oturum). C. 13, B: 2, O: 2, 2-5. <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/GZC/d13/c013/gcz13013002.pdf> (Erişim: 5 Ağustos 2023).
- TBMM. (1974, Temmuz 23). Tutanak Dergisi. C. 13, B: 4, O: 3. <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/t13/c013/tbmm13013004.pdf> (Erişim: 3 Ağustos 2023).
- TBMM. (1991, Aralık 25). Tutanak Dergisi. C. 2, B: 20, O: 1. <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d19/c002/tbmm19002020.pdf> (Erişim: 4 Ağustos 2023).
- Tonguç, İ. (2022). *Siyaset, Enerji, Güç Denkleminde Kıbrıs ve Doğu Akdeniz*, 2. b. Ankara: MG V Yayınları.
- Topur, T. (2002). *Dünya ve Türkiye-AB-Kıbrıs Üçgeni*. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- trthaber.com. (2019, Haziran 14). *10 soruda Doğu Akdeniz’de enerji denklemi*. <https://www.trthaber.com/haber/gundem/10-soruda-dogu-akdenizde-enerji-denkleme-419315.html> (Erişim: 30 Ağustos 2023).
- Tuğrul, T. (2019). *Milli Görüş Hareketinin Temel Karakterleri*. Ankara: MG V Yayınları.

- Turan, A. E. (2008). *Türkiye'de Yerel Seçimler*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Tülümen, T. (1998). *Hayat Boyu Kıbrıs*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Türk Denizcilik ve Global Stratejiler Merkezi. (2020, Ekim 26). *Sevilla Üniversitesi'nin Hazırladığı Deniz Sınırları Haritası*. <https://turkdegis.org/icerik/sevilla-ueniversitesinin-hazirladigi-deniz-sinirlari-haritasi> (Erişim: 30 Ağustos 2023).
- Türk, R. (2015). *Türkiye'de Siyasal İslam'ın Partileşme Faaliyetleri: Milli Görüş Partileri Örneği*, Yüksek lisans Tezi. Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara. <http://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> (Tez No: 385643).
- Türkiye Yazarlar Birliği. (2011, Temmuz 20). *Erbakan'ın Rolü Neydi?* <https://www.tyb.org.tr/erbakanin-rolu-neydi-3441h.htm> (Erişim: 14 Kasım 2023).
- Uzun, M. M. (2017). *Baharın İlk Çiçeği Erbakan*. İstanbul: Ravza Yayınları.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1995). *Osmanlı Tarihi* (Cilt III). Ankara: Atatürk Kültür, Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Üçler, E. (2014). *Kıbrıs Çıkartması*, 2. b. İstanbul: Yenyüzyıl Yayınları.
- Ünalnış, A. N. (2019). *AB'nin Kıbrıs Sorununa Bakışı ve Türkiye AB İlişkileri*, 2. b. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yalçın, E. (2016). Kıbrıs'ta Türk Mukavemet Teşkilatı Ve Rauf Denktaş. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, C. 15 S. 58, ss. 279-301.
- Yalçın, S. (2016). *Erbakan*, 4. b. İstanbul: Kırmızıkeci Yayınları.
- Yaycı, C. (2019). <https://www.odatv4.com/guncel/turkiyeye-572-yil-yeter-09071938-164560> (Erişim: 4 Kasım 2023).

- Yellice, G. (2012). 1878'den 1931'e Kıbrıs'ta Enosis Talepleri ve İngiltere'nin Yaklaşımı. *Dokuz Eylül Üniversitesi Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S. 24, ss. 13-26.
- yenidevir.com.tr. (2014, Mayıs 8). *Milli Görüş Lideri Erbakan'ın Yakın Dostuydu*. <https://www.yenidevir.com.tr/haber/1911029/milli-gorus-lideri-erbakanin-yakin-dosturydu> (Erişim: 13 Kasım 2023).
- Yıldırım, B. (2023, Kasım 9). *İncirlik provokasyonunun arkasında hangi örgütler var?* <https://www.youtube.com/watch?v=cQi4QYPl9dA> (Erişim: 13 Kasım 2023).
- Yıldırım, M. H. (2016). *Muhtasar Cihat İlmihali*. Ankara: Balgat Eğitim Merkezi.
- Yorgancılar, S. (2012). *Milli Görüş*. İstanbul: Pınar Yayınları.
- Yücel, M. S. (2006). *Türkiye'nin Siyasal Partileri*. İstanbul: Alfa Yayıncılık.
- Yüksek Seçim Kurulu. (2015a). *7 Haziran 2015 Genel Seçim Sonuçları*. <https://web.archive.org/web/20150619132721/http://www.ysk.gov.tr/ysk/content/conn/YSKUCM/path/Contribution%20Folders/SecmenIslemleri/Secimler/2015MV/D.pdf> (Erişim: 11 Ağustos 2023).
- Yüksek Seçim Kurulu. (2015b). *1 Kasım 2015 Genel Seçim Sonuçları*. <https://web.archive.org/web/20151126080358/http://www.ysk.gov.tr/ysk/content/conn/YSKUCM/path/Contribution%20Folders/SecmenIslemleri/Secimler/2015MVES/96-A.pdf> (Erişim: 11 Ağustos 2023).
- Yüksek Seçim Kurulu. (t.y.a). *31 Mart 2019 Yerel Seçim Sonuçları*. <https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/2019MahalliIdareler/KesimSecimSonuclari/2019Mahalli-Liste-3.pdf> (Erişim: 11 Ağustos 2023).
- Yüksek Seçim Kurulu. (t.y.b). *28 Mayıs 2023 Cumhurbaşkanlığı Seçim Sonucu*. <https://web.archive.org/web/20230608053452/https://www.ysk.gov.tr/doc/karar/dosya/46610370/2023-1269.pdf> (Erişim: 11 Ağustos 2023).

Zürcher, E. J. (2013). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, 28. b. çev. Y. Saner.
İstanbul: İletişim Yayınları.

